

УСТАНОВА АДУКАЦЫІ
«БЕЛАРУСКІ ДЗЯРЖАЎНЫ ПЕДАГАГІЧНЫ ЎНІВЕРСІТЭТ ІМЯ
МАКСІМА ТАНКА»

Факультэт беларускай і рускай філалогіі

Кафедра беларускай літаратуры і культуры

УЗГОДНЕНА
Загадчык кафедры
беларускай літаратуры і культуры
І.М. Гоўзіч
« 08 » 05 2014 г.

УЗГОДНЕНА
Дэкан факультэта
беларускай і рускай філалогіі
В.Д. Старычонок
« 08 » 05 2014 г.

Рэгістрацыйны № УД - 23-02/200/2014

ВУЧЭБНА-МЕТАДЫЧНЫ КОМПЛЕКС ПА ВУЧЭБНАЙ ДЫСЦЫПЛІНЕ

**СУЧАСНЫ УРОК ЛІТАРАТУРЫ:
ПАТРАБАВЛЕННІ, ТЫПАЛОГІЯ, СТРУКТУРА**

для спецыяльнасці 1-08 30 02 Тэорыя і методыка навучання і выхавання
(беларуская літаратура)

Складальнікі

І.М. Гоўзіч, загадчык кафедры беларускай літаратуры і культуры, кандыдат
філалагічных навук, дацэнт

Н.В. Заяц, дацэнт кафедры беларускай літаратуры і культуры, кандыдат
філалагічных навук, дацэнт

Разгледжана і зацверджана

на пасяджэнні Савета БДПУ 26 верасня 2014 г. пратакол № 9

ТЛУМАЧАЛЬНАЯ ЗАПІСКА

Вучэбна-метадычны комплекс па дысцыпліне на выбар “Сучасны ўрок літаратуры: патрабаванні, тыпалогія, структура” распрацаваны з улікам патрабаванняў, якія прад’яўляюцца да адукацыі на сучасным этапе, да ўдасканалення метадаў і прыёмаў выкладання літаратуры ва ўмовах пераходу да новай педагагічнай парадыгмы асобна арыентаванага навучання і інтэграцыі нацыянальнай сістэмы адукацыі ў сусветную адукацыйную прастору.

Вучэбна-метадычным комплексам ставіцца задача засвоіць дыдактычныя і метадалагічныя асновы і палажэнні вучэбнай дысцыпліны “Сучасны ўрок літаратуры: патрабаванні, тыпалогія, структура”; тыпалогію сучаснага ўрока па літаратуры; перспектывы развіцця нетрадыцыйных форм навучання літаратуры; найбольш эфектыўныя інавацыйныя педагагічныя тэхналогіі і метадыку іх выкарыстання на асноўных этапах урока.

Вучэбна-метадычны комплекс дае ўяўленне пра выкладанне нацыянальнай літаратуры ў агульнаадукацыйных установах Рэспублікі Беларусь, эфектыўныя метады, прыёмы і формы выкладання слоўнага мастацтва, пошук новых тэхналогій, ажыццяўленне актуальных, звязаных з арганізацыяй урока, аналізам мастацкіх твораў розных жанраў, этапамі вывучэння літаратурнага твора.

ВМК мае наступную структуру: тэарэтычны і практычны раздзелы, раздзел кантролю ведаў, дапаможны раздзел.

Тэарэтычны раздзел утрымлівае лекцыйныя матэрыялы па дысцыпліне, змест якіх адпавядае вучэбным праграмам. У практычным раздзеле змешчаны метадычныя рэкамендацыі для правядзення практычных заняткаў, дзе пазначана мэта вывучэння дысцыпліны, указаны рэкамендаваныя метады і прыёмы навучання і інш.

Раздзел кантролю ведаў утрымлівае матэрыялы, якія дазваляюць вызначыць адпаведнасць вынікаў вучэбнай дзейнасці адукацыйным стандартам: тут змешчаны крытэрыі ацэнкі вынікаў вучэбнай дзейнасці магістрантаў, пералічаны сродкі дыягностыкі кампетэнцый, дадзены пытанні да заліку па дысцыпліне. Дапаможны раздзел уключае ў сябе вучэбна-праграмную дакументацыю, падрабязны спіс літаратуры.

Для работы з ВМК па вучэбнай дысцыпліне “Сучасны ўрок літаратуры: патрабаванні, тыпалогія, структура” рэкамендуецца наступныя метады і прыёмы навучання:

- вывучэнне тэарэтычнага матэрыялу,
- тлумачэнне,
- эмпірычная гутарка.

І ТЭАРЭТЫЧНЫ РАЗДЗЕЛ

ПРЫКЛАДНЫ ТЭМАТЫЧНЫ ПЛАН

№ п/п	Тэма заняткаў	Аўдыторных гадзін		
		Усяго	У тым ліку	
			Лекцый- ныя заняткі	Практыч- ныя заняткі
1.	Уводзіны	2	2	
2.	Тэарэтычныя асновы зместу і тэхналогій урока: псіхалага-педагагічны аспект	2	2	
3.	Урок літаратуры ў сучасных установах агульнай сярэдняй адукацыі	4	2	2
4.	Інтэраваныя ўрокі літаратуры	4	4	
5.	Методыка правядзення нетрадыцыйных урокаў літаратуры	6	4	2
6.	Выкарыстанне сучасных адукацыйных тэхналогій на асноўных этапах ўрока літаратуры	10	10	
6.1.	Выкарыстанне тэхналогіі праектнага навучання на этапе праверкі дамашняга задання па літаратуры	2	2	
6.2.	Прымяненне тэхналогіі перспектывных ліній пры вывучэнні новага матэрыялу ў V – IX класах	2	2	
6.3.	Методыка выкарыстання элементаў педагагічных майстэрняў на этапе вывучэння новага матэрыялу ў X – XI класах	2	2	
6.4.	Выкарыстанне элементаў тэхналогіі развіцця крытычнага пры замацаванні вывучанага матэрыялу	2	2	
6.5.	Методыка прымянення элементаў модульнай тэхналогіі на этапе кантролю і ацэнкі ведаў вучняў	2	2	
7.	Методыка прымянення інфармацыйна-адукацыйных рэсурсаў на ўроках літаратуры	6	4	2
8.	Канструктар сучаснага ўрока літаратуры	2	2	
Усяго:		36	30	6

МАТЭРЫЯЛЫ ДЛЯ ТЭАРЭТЫЧНАГА ВЫВУЧЭННЯ ДЫСЦЫПЛІНЫ

Урок літаратуры адлюстроўвае запатрабаванні жыцця, здабыткі навукова-педагагічнай думкі і школьнай практыкі, але, безумоўна, не сам па сабе, а дзякуючы намаганням настаўнікаў, бо ўрок – гэта творчасць настаўніка. Кожны настаўнік выбірае свой падыход, па-свойму арганізуе навучальную дзейнасць, выкарыстоўвае разнастайныя метады і прыёмы і ў пэўнай ступені, кіруючыся праграмай, падручнікамі, метадычнымі дапаможнікамі і інш., сваёй логікай, сваім бачаннем спасціжэння літаратурных твораў.

Аднак, пры ўсёй непаўторнасці ўрокаў ёсць у іх устойлівае, тое, што вызначаецца самім прадметам, логікай яго пазнання, заканамернасцямі ўзроставай псіхалогіі школьнікаў. Методыка ўрока літаратуры грунтуецца ў першую чаргу на канкрэтызацыі тэмы, выразнай пастаноўцы дыдактычнай мэты, задачы (навучальнай, развіцёвай, выхаваўчай), па разнастайнасці метадаў, разлічаных на інтэнсіфікацыю пазнавальнай дзейнасці вучняў і трывалае засваенне матэрыялу.

Эфектыўнасць урока, якасць набытых вучнямі да іх ведаў вызначаецца яго змястоўнай і метадычнай напоўненасцю, узроўнем правядзення, яго атмасферай. Залог поспеху крыецца ў грунтоўнай падрыхтоўцы ўрока.

Урок заўсёды быў і застаецца галоўнай формай навучальна-выхаваўчага працэсу. Гэта калектыўная форма навучання, якой уласцівыя пастаянны састаў навучэнцаў і ўстойлівыя часавыя рамкі (45 хвілін), з загадзя састаўленым раскладам і арганізацыяй вучэбнай працы над пэўным матэрыялам. Для яго ставяцца арганізацыйныя, дыдактычныя, гігіенічныя, метадычныя і літаратуразнаўчыя патрабаванні.

Арганізацыйныя патрабаванні да ўрока

1. наяўнасць раскладу, праграмы, падручнікаў, памяшкання, настаўніка, вучняў.

Дыдактычныя патрабаванні да ўрока

1. выразнае фармуляванне адукацыйных задач і іх састаўных элементаў, усведамленне іх сувязі з развіцёвымі, выхаваўчымі і практычнымі задачамі. Вызначэнне месца ў агульнай сістэме ўрокаў: паглядзець рэтраспектыўна і перспектыўна (што вядома, што паўтарыць, актуалізаваць, што будзе выкарыстана ў далейшым?). Напрыклад, вывучэнне ў 5 класе легенды У. Караткевіча “Лебядзіны скіт”. З гэтым пісьменнікам вучні знаёміліся ў 4 класе, а таксама вывучалі легенды і паданні. Паняцце “сістэма вобразаў” будзе паглыбляцца ў далейшым. З праграмнага артыкула фармулюецца тэма і адукацыйная мэта. На аснове патрабаванняў да навыкаў і ўменняў падаецца развіваючая мэта. Урок літаратуры ўтрымлівае вялікі выхаваўчы патэнцыял, і выхаваўчая мэта фармулюецца са зместу вывучаемага матэрыялу. У нашым прыкладзе гэта мэта – захапіць вучняў лепшымі чалавечымі якасцямі, увасобленымі ў вобразе старца;

2. вызначэнне аптымальнага зместу ўрока ў адпаведнасці з патрабаваннем навучальнай праграмы і мэтамі ўрока, улікам узроўню падрыхтаванасці вучняў;

3. прагназаванне ўзроўню засваення вучнямі навучальных ведаў, сфарміраванасці ўменняў і навыкаў як на ўроку, так і на асобных яго этапах;

4. выбар найбольш рацыянальных метадаў, прыёмаў і сродкаў навучання, стымулявання і кантролю, аптымальнага іх уздзеяння на кожным этапе ўрока, спалучэнне розных форм калектыўнай, групавой і індывідуальнай працы на ўроку і максімальную самастойнасць у вучэнні навучэнцаў;

5. рэалізацыя на ўроку ўсіх дыдактычных прынцыпаў;

6. стварэнне ўмоў паспяховага навучання школьнікаў.

Гігіенічныя патрабаванні да ўрока

1. тэмпературны рэжым;

2. фізіка-хімічныя ўласцівасці паветра (неабходнасць праветрывання);

3. асвятленне;

4. папярэдзэнне стамлення школьнікаў;

5. чаргаванне ведаў дзейнасці (змена слухання, выкананнем прац);

6. своечасовае правядзенне фізкультхвілінак;

7. прытрымліванне правільнай працоўнай паставы навучэнца;

8. адпаведнасць класнай мэблі росту школьніка.

Метадычныя патрабаванні да ўрока

1. настаўнік павінен ведаць не толькі агульнадыдактычныя, але і спецыфічныя прынцыпы, метады і прыёмы выкладання прадмета;

2. урок павінен быць эмацыйным, выклікаць цікавасць да вучэння і выхоўваць патрэбнасць у ведах;

3. тэмп і рытм урока павінны быць аптымальнымі, дзеянні настаўніка і вучняў, завершанымі;

4. неабходны поўны кантакт ва ўзаемадзеянні настаўніка і вучняў на ўроку;

5. павінна дамінаваць атмасфера добразычлівасці і актыўнай творчай працы;

6. па магчымасці варта мяняць віды дзейнасці вучняў, аптымальна спалучаць розныя метады і прыёмы навучання, наборы заданняў з арыентацыяй на павышаную актыўнасць вучняў, індывідуальны падыход, віды кантролю.

7. забяспечваць прытрымліванне адзінага арфаграфічнага рэжыму школы;

8. настаўнік павінен забяспечваць актыўнае вучэнне кожнага школьніка.

Літаратуразнаўчыя патрабаванні да ўрока

1. урок павінен уключаць веды па адпаведнай навуцы – літаратуразнаўстве: тэорыю і гісторыю літаратуры;

2. настаўнік павінен прытрымлівацца правіл літаратуразнаўчага аналізу;

3. веды па літаратуры павінны быць навуковымі, а таксама ўтрымліваць індывідуальны падыход да ацэнкі з'яў.

Патрабаванні да сучаснага ўрока літаратуры:

1. Урок павінен быць цэласным (мець свой стыль, сваю канцэпцыю).
2. Урок павінен быць звязаным з папярэднім і з наступнымі заняткамі, быць звязаным ва ўсёй сістэме ўрокаў па тэме.
3. Метады і прыёмы, эмацыйны тон урока павінны адпавядаць прыродзе, характару вывучаемага матэрыялу.
4. Працэс засваення павінен рухацца ад простага да складанага, развіваць розныя бакі асобы школьнікаў.
5. На ўроку павінна арганічна спалучацца дзейнасць настаўніка, класа, вучня.
6. Урок павінен быць эмацыянальным, разнастайным, цікавым, насычаным адукацыйным матэрыялам.

На кожным уроку павінны быць вытрыманы агульнаадукацыйныя прынцыпы:

- вучэбна-арганізацыйны, г. зн. павінны стварацца спрыяльныя ўмовы дзейнасці, абсталёўвацца рабочае месца, рацыянальна планавання праца на ўроку;
- вучэбна-інфармацыйны – уменне ажыццяўляць бібліяграфічны пошук працаваць з кнігай, даведнікамі і іншымі інфармацыйнымі крыніцамі (слоўнікамі, дадатковай літаратурай і г.д.);
- вучэбна-інтэлектуальны – трэба вучыць матываваць сваю дзейнасць, лагічна ўспрымаць і асэнсоўваць матэрыял, рацыянальна запамінаць, выдзяляць галоўнае, набываць навыкі самастойнага ўспрымання самакантролю;
- вучэбна-камунікатыўны – лагічна будаваць і перабудоўваць свае думкі вусна і пісьмова, пераказваць і сістэматызаваць інфармацыю, сціскаць і пашыраць яе, каменціраваць, рабіць водзвывы, валодаць маналагічнай мовай і ўмець весці дыялог.

Класіфікацыя ўрокаў у залежнасці ад падыходаў:

1. Найбольшае распаўсюджванне атрымала класіфікацыя, якая адлюстроўвае этапы вывучэння літаратурнага твора (В. Галубкоў):

- уроку чытання твора (першае ўспрыманне);
- уроку аналізу, асэнсаванні твора (аналітычнае чытанне, паглыблены аналіз);
- абгульненне вывучанага настаўнікам (зключнае слова), навучэнцамі (выніковыя выказванні, адказы на пытанні вусна або пісьмова);
- уроку пазакласнага чытання.

2. Вылучаецца тып урокаў у залежнасці ад роду, жанру твора:

- урок вывучэння лірычнага твора;
- уроку этычнага твора (малой, сярэдняй або вялікай формы);
- уроку вывучэння драматычнага твора (камедыі, драмы, трагедыі, п'есы-казкі).

3. Тып урокаў абумоўліваецца спосабам яго правядзення, формай падачы матэрыялу:

- уроку-лекцыі (уступныя, аглядныя, падагульняючая, лекцыі з элементамі гутаркі);
- уроку-гутаркі (аналітычныя гутаркі, эўрыстычныя з элементамі каментаванага, выразнага чытання);

экскурсіі, завочныя экскурсіі (у літаратурны музей, заповеднік, па месцах падарожжа пісьменніка);

урокі-дыспуты з нагоды аднаго творы, творчасці пісьменніка, літаратурнай тэмы, праблемы, па методыцы правядзення падобны да ўрока-дыскусіі, адрозненне толькі ў тым, што свае погляды на спрэчныя пытанні выказваюць два-тры вучні, а не ўвесь клас, што і з'яўляецца адмоўным у такім відзе ўрока;

урок-літаратурна-музычная кампазіцыя (мантаж), прысвечаная жыццёваму і творчаму шляху пісьменніка, агляднай тэме, нейкі праблеме і інш.

урок-віктарына як уводзіны ў тэму або падрачунак яе вывучэння;

урок-самастойная праца над артыкулам падручніка, крытычным артыкулам, самастойны аналіз твора або яго фрагмента (індывідуальная або групова праца).

урок-дыскусія калектыўнае абмеркаванне пытанняў, якія могуць выклікаць несупадзенне думак,

урок-даследаванне, грунтуецца на самастойным спасціжэнні нескладанай тэмы, развівае даследчыя здольнасці. Вымагае падрыхтоўкі пытанняў-заданняў, алгарытмаў.

урок-доказ, карысны пры абагульненні вывучанага. Ён вымагае выкарыстання схем, апор, табліц і інш. На ўроку-доказе рэалізуецца вучэбна-інфармацыйны прынцып навучання.

урок-дэманстрацыя заснаваны на выкарыстанні вучэбных фільмаў, праглядзе тэлеспектакляў, тэлеўрокаў. Але гэб урок не быў успрыняты вучнямі як забава, адпачынак, варта нацэльваць вучняў на асэнсаванне, аналіз, даваць неабходныя каментарыі.

4. Дыдактычная мэта ўроку таксама можа вызначаць яго тып:

урокі навучання пісьмоваму або вуснаму сачыненню;
выразнаму чытанню, мастацкаму расказванню;
выкананню творчых заданняў (слоўнае маляванне, складанне кадраплана, мастацкае пераказванне, стылізацыя і інш.);
складанню плану адказу, артыкулы, складанні (план простаі, складаны, разгорнуты, з элементамі тэзавання).

5. Агульнадыдактычныя тыпы ўрокаў

урок тлумачэння новага матэрыялу,
урок абагульнення і сістэматызацыі вывучанага,
урок паўтарэння,
урокі замацавання ведаў і ўменняў,
урок камбінаванай будовы,
урокі кантролю і ацэнкі ведаў, умення.

6. Зыходзячы з спецыфікі самога прадмета М. Кудрашоў класіфікаваў урокі наступным чынам:

урокі вывучэння тэорыі і гісторыі літаратуры;
урокі вывучэння мастацкіх твораў;
урокі развіцця мовы.

7. Па форме пазакласнай працы:

урок-экскурсія (падарожжа),
урок-спаборніцтва,

урок-турнір,
урок-гульня
урок-алімпіяда,
урок-канцэрт,
урок-кампазіцыя,
урок-спектакль,
урок-віктарына.

Традыцыйная структура ўрока:

- арганізацыйны момант, які характарызуецца знешняй і ўнутранай (псіхалагічнай) гатоўнасцю вучняў да ўрока;
- паведамленне тэмы і мэты ўрока;
- паўтарэнне ці актуалізацыя апорных ведаў урока, праверка дамашняга задання;
- псіхалагічная падрыхтоўка да ўспрымання матэрыялу;
- вывучэнне новага матэрыялу;
- замацаванне новага матэрыялу;
- задаванне работы на дом;
- падвядзенне вынікаў урока.

Праблема першага этапу (**арганізацыйнага моманту**) у педагагічнай тэорыі і практыцы належыць да ліку дыскусійных. Вельмі многія прытрымліваюцца думкі, што ён не патрэбны. Думаецца, аднак, што гэта памылковае сцвярджэнне. Гэты этап урока абавязкова павінен арганізоўваць вучняў на працу, а гэта значыць, што трэба, каб у кожнага на парце было ўсё неабходнае для прадуктыўнай дзейнасці на ўроку: ручка, сшытак, падручнік (тэкст твора), дзённік.

У практыцы сучасных настаўнікаў пачынае набываць папулярнасць паведамляць толькі тэму ўрока, а мэты фармуляваць разам з класам. Тэма нашага ўрока “Янка Купала. Жыццёвы і творчы шлях. Лірыка”. Давайце разам паспрабуем сфармуляваць мэты і задачы, пры дасягненні якіх мы раскроем тэму: Асэнсаваць умовы жыцця і фарміравання творчай індывідуальнасці Я. Купалы; шляхам аналізу першаў акрэсліць эстэтычнае крэда песняра, адзначыўшы знітанасць паэтычнага лёсу з жыццём народа; акцэнтаваць увагу на спалучэнне ў вершах грамадзянскасці, публіцыстычнасці і тонкага лірызму; раскрыць ідэю вечнасці жыцця, кахання, гармоніі чалавека і прыроды ў вершы «Явар і каліна»; паглыбіць паняцце пра жанры лірыкі; фарміраваць уменні і навыкі самастойнай працы з біяграфічным матэрыялам, адбору і сістэматызацыі звестак; развіваць уменне публічнага выступлення, навыкі аналізу лірычных твораў; спрыяць выхаванню нацыянальнай самасвядомасці.

Пасля таго як настаўнік пераканаецца, што клас гатовы да працы, пачынаецца паўтарэнне ці актуалізацыя апорных ведаў урока, праверка дамашняга задання, гэты этап займае ад 5 хв. да паловы ўрока.

Псіхалагічная падрыхтоўка да ўспрымання матэрыялу займае некалькі хвілін, калі настаўнік звяртае ўвагу на тое, што пачынаецца новы этап у працы.

Асноўны этап ўрока – вывучэнне новага матэрыялу, адбываецца падчас чытання, знаёмства з паняццямі па гісторыі і тэорыі літаратуры.

Замацаванне новага матэрыялу адбываецца пры дапамозе аналізу і

пераказу твораў.

Падвядзенне вынікаў урока – выстаўленне адзнак, падагульненне, карэкцыя мэт і задач, пастаўленых на пачатку ўрока, рэфлексія.

Нетрадыцыйныя ўрокі па літаратуры

З сярэдзіны 70-х гадоў у айчыннай школе выявілася небяспечная тэндэнцыя паніжэння цікавасці школьнікаў да заняткаў. Адыход вучняў ад пазнавальнай працы педагогі спрабавалі спыніць рознымі спосабамі. На абвастрэнне праблемы масавая практыка адрэагавала так званымі нетрадыцыйнымі ўрокамі, галоўнай мэтай якіх з’яўляецца абуджэнне цікавасці школьнікаў да навучальнай працы. Нетрадыцыйны ўрок – гэта імправізаваныя вучэбныя заняткі, якія маюць нетрадыцыйную (неўсталяваную) структуру. Погляды педагогаў на нетрадыцыйныя ўрокі адрозніваюцца: адны бачаць у іх прагрэс педагагічнай думкі, правільны крок у напрамку дэмакратызацыі школы, а іншыя, наадварот, лічаць гэтыя крокі небяспечным парушэннем педагагічных прынцыпаў, адыходам педагогаў пад націскам вучняў, якія не жадаюць і не ўмеюць сур’ёзна працаваць.

Мэта як аснова тыпалогіі форм навучання	Традыцыйныя формы навучання	Нетрадыцыйныя формы навучання
Вывучэнне аглядных і манаграфічных тэм. Вывучэнне літаратурна-крытычных артыкулаў.	Уступныя заняткі. Урокі вывучэння новага матэрыялу	Урок-лекцыя. Урок-даследаванне. Урок-вусны часопіс. Урок-прэс-канферэнцыя
Аналіз літаратурнага твора. Вывучэнне звестак па тэорыі літаратуры	Агульнадыдактычныя тыпы ўрокаў з рознымі шляхамі аналізу	Урок-дзелавая гульня. Урок-падарожжа. Урок з групавымі формамі працы. Урок-конкурс. Урок-суд
Развіццё маўлення вучняў. Кантроль за ведамі, уменнямі і навыкамі	Урокі развіцця мовы і маўлення. Урок кантролю і ацэнкі ведаў	Урок-залік. Урок-семінар. Урок-творчая справаздача

Асноўныя віды нетрадыцыйных урокаў

Урок-дзелавая гульня, урок-прэс-канферэнцыя, урок-спаборніцтва, урок-узаеманавучанне вучняў, урок-кансультацыя, урок-аўкцыён, урок, які вядуць школьнікі, урок-залік, урок-творчая справаздача, урок-конкурс, урок-гульня, урок-«суд», урок-ролевая гульня, урок-канферэнцыя, урок-семінар, урок-экскурсія.

У *дзелавой гульні* адлюстроўваецца прадметны і змястоўны бок прафесійнай і грамадскай дзейнасці, гэта значыць, мадэлююцца аб’ектыўныя ўмовы і сістэмы адносін, характэрныя для дадзенага выгляду практыкі. У дзелавой гульні закладзена магчымасць прыняць рашэнне і арганізаваць яго выкананне. Удзельнікі гульні маюць магчымасць убачыць вынікі сваёй дзейнасці, параўнаць іх з вынікамі іншых удзельнікаў.

Падрыхтоўка дзелавой гульні пачынаецца з распрацоўкі сцэнарыя. Дзелавая гульня ўключае наступныя этапы:

— актуалізацыя базавых ведаў, матывацыя дзейнасці вучняў, стымуляванне самастойнай пазнавальнай дзейнасці;

— фармаванне творчых груп па 3-5 чалавек, прэзентацыя каманд (абмеркаванне назвы, дэвізу, эмблемы кожнай каманды). У кожнай групе выбіраюцца кіраўнікі (або адказныя);

— стварэнне праблемнай сітуацыі, фармулёўка праблемы;

— праца ў творчых групах.

Кожная каманда атрымоўвае творчае заданне і матэрыялы, неабходныя для яго выканання, і выпрацоўвае сваю канцэпцыю рашэння праблемы.

Агульнае абмеркаванне праблемы: на дадзеным этапе здзяйсняецца калектыўная выпрацоўка рашэння праблемы.

Аналіз дзейнасці кожнай каманды, выяўленне сумарных заахвочванняў і штрафных балаў, адзнака дзейнасці ўсіх удзельнікаў групы.

Найбольш часта ўжываюцца наступныя віды **ўрокаў** – **вусных часопісаў**: пытанне-адказ, разгорнутая гутарка, вусныя даклады з наступным іх абмеркаваннем, абмеркаванне пісьмовых творчых прац вучняў, каменціраванае чытанне першакрыніц. Часопіс павінен садзейнічаць глыбейшаму вывучэнню тэмы вучнямі. У працэсе падрыхтоўкі часопіса павінны быць вызначаны пытанні, праблемы для абдумвання. Пры правядзенні ўроку-вуснага часопіса настаўнік павінен умець арганізаваць і падтрымаць абмеркаванне, падчас якога важна, каб вучні аргументавалі і даказвалі свой пункт гледжання. Арганізацыя абмеркавання або дыскусіі патрабуе ад выкладчыка ўмення сфармуляваць праблему, пытанні; прамоўніцкага майстэрства, такту, ведання сутнасці пытання. Стыль правядзення ўроку-вуснага часопіса павінен быць дэмакратычным, высновы настаўніка – перакананымі. Удзел у такім уроку дае магчымасць вучням стаць аўтарамі тэзісаў, будаваць асабістую гіпотэзу, стаць крытыкам выказванняў іншых вучняў або выкладчыка. Да ўрока рыхтуюцца экспрэс-даклады. Кожнаму вучню даецца магчымасць папрактыкавацца ў публічных выступках.

Мэта **ўрока-дыскусіі** – падключэнне слухачоў да актыўнага абмеркавання праблемы, выяўленне супярэчнасцяў розных жыццёвых і літаратурных з’яў. Форма правядзення - групавое абмеркаванне тэарэтычных пытанняў.

Методыка арганізацыі:

— вызначэнне мэты і зместу праблемы, якая абмяркоўваецца, прагноз вынікаў;

— вызначэнне вузлавых пытанняў, па якіх будзе арганізавана дыскусія.

Методыка правядзення:

— азнаямленне слухачоў з праблемай, сітуацыйнай задачай. Пытанні для вучняў ставяцца паслядоўна ў адпаведнасці з планам;

— арганізацыя абмеркавання розных пунктаў погляду па сутнасці праблемы.

— заключэнне па выніках абмеркавання. У заключным слове настаўнік характарызуе актыўнасць або пасіўнасць аўдыторыі, ацэньвае адказы, пры неабходнасці аргументавана аспрэчвае няправільныя меркаванні, дапаўняе няпоўныя адказы, робіць агульную выснову па выніках абмеркавання.

Урок-лекцыя ў залежнасці ад класа можа быць ад 10 да 35 хвілін. Зыходзячы з узроставых асаблівасцей вучняў, урок-лекцыя звычайна праводзіцца ў старэйшых класах. Урок-лекцыю варта выкарыстоўваць, калі бярэцца вялікі аб'ём матэрыялу ці складаны матэрыял (яшчэ незнаёмы вучням ці знаёмы схематычна). Урокі-лекцыі прымяняюцца пры вывучэнні аглядавых тэм, для уступных заняткаў да манаграфічных тэм, пры вывучэнні біяграфіі пісьменніка, як першы ўрок перад вывучэннем вялікага эпічнага твора.

У залежнасці ад месца ў навучальным працэсе і дыдактычнага прызначэння вылучаюцца наступныя віды ўрока-лекцыі:

— *уводная лекцыя* праводзіцца, калі даецца агульная характарыстыка матэрыялу, які будзе вывучацца;

— *установачная лекцыя* выкарыстоўваецца, калі падаецца асноўны змест і накірункі да паглыблення вывучэння тэмы;

— *разавая лекцыя* абіраецца, калі разглядаецца адно пытанне, пэўны аспект, новы погляд на тэму, якая вывучаецца;

— *аглядная лекцыя* праводзіцца, калі трэба пазнаёміць з асноўнымі вузлавымі пытаннямі вялікага матэрыялу;

— *падагульняючая лекцыя* выкарыстоўваецца пасля вывучэння тэмы ці вялікага твора і мае на мэце сістэматызаваць веды вучняў.

Для лепшага ўспрымання лекцыі настаўнік можа ўключыць у сваё выступленне паведамленне вучня, выкарыстанне нагляднасці, паведамленне ці запіс на дошцы плана лекцыі, а таксама забеспячэнне заданнямі.

Урок-семінар выбіраецца, калі прадугледжваецца самастойнае асэнсаванне тэмы. Семінары могуць выкарыстоўвацца на ўступных і заключных занятках, пры аналізе мастацкага твора, пры зывучэнні манаграфічных і аглядных тэм, на ўроках пазакласнага чытання.

Урок-семінар абавязкова патрабуе папярэдняй падрыхтоўкі, якая ўключае ў сябе наступныя віды дзейнасці: *тлумачэнне тэмы, распрацоўка пытанняў, падрыхтоўка спісаў літаратуры і іншага даведачнага матэрыялу, размеркаванне пытанняў і заданняў сярод вучняў, правядзенне індывідуальных кансультацый, вызначэнне працы класа.*

Урок-залік дапамагае правесці засваенне тэмы ці шэрагу паняццяў, пытанняў. Праводзіцца такі ўрок як пісьмова, так і ў вуснай форме. Адным з варыянтаў урока-заліку можа выступаць тэсціраванне.

Пытанні да заліку даюцца настаўнікам загадзя і тлумачацца. Праводзіцца залік можа як індывідуальна, так і па групах.

Урок-гутарка – распаўсюджаны і эфектыўны від урока, неабходны пры аналізе твораў, праверцы ўспрыняцця прачытанага, на заключных занятках, пры актуалізацыі прачытанага. Прадуманая эўрыстычныя пытанні ўключаюць вучняў у творчы працэс пазнання твора, ствараюць эфект адкрыцця, вучаць абгрунтаваць думку, надаваць ёй славесную форму, развіваюць ўменне слухаць. Слабым бокам ўрокаў-гутарак з'яўляецца тое, што кароткія, лаканічныя адказы школьнікаў не развіваюць маналагічную мову.

Урок-дыскусія – калектыўнае абмеркаванне пытанняў, якія могуць выклікаць несупадзенне думак. Добра развіваюць мысленне, патрабуюць глыбокага пранікнення ў матэрыял, развіваюць дыялагічную мову. Галоўная

задача настаўніка на такіх уроках – прадумаць дыскусійны момант, каб заахваціць вучняў прыняць удзел у такой працы.

Урок-дыспут па методыцы правядзення падобны да ўрока-дыскусіі, адрозненне толькі ў тым, што свае погляды на спрэчныя пытанні выказваюць два-тры вучні, а не ўвесь клас, што і з'яўляецца адмоўным у такім відзе ўрока.

Урок-даследаванне грунтуецца на самастойным спасціжэнні нескладанай тэмы, развівае даследчыя здольнасці. Вымагае падрыхтоўкі пытанняў-заданняў, алгарытмаў.

Урок-доказ карысны пры абагульненні вывучанага. Ён вымагае выкарыстання схем, апор, табліц і інш. На ўроку-доказе рэалізуецца вучэбна-інфармацыйны прынцып навучання.

Урок-дэманстрацыя заснаваны на выкарыстанні вучэбных фільмаў, праглядзе тэлеспектакляў, тэлеўрокаў. Але каб урок не быў успрыняты вучнямі як забава, адпачынак, варта нацэляваць вучняў на асэнсаванне, аналіз, даваць неабходныя каментарыі.

На сучасным этапе рэформы школы, ва ўмовах пераходу на новы змест навучання і забеспячэння якасці ведаў вучняў у адпаведнасці з патрабаваннямі праграм і адукацыйных стандартаў узмацняецца ўвага да **тэхналогій навучання**.

На сённяшні дзень існуюць як традыцыйныя, так і новыя тэхналогіі. На першы план вылучаецца неабходнасць змянення падыходаў да спосабаў актывізацыі мысліцельнай дзейнасці, фарміравання навыкаў самастойнай працы.

Тэхналогія — гэта навукова арганізаваная сістэма сумеснай дзейнасці настаўніка і вучняў, накіраваная на дасягненне мэты навучальна-выхаваўчага працэсу, што кампаненты разгортвання тэхналогіі — пастаноўка мэт, канструяванне працэсу, мадэляванне ўзаемадзеяння настаўніка і вучняў.

Традыцыйныя тэхналогіі пераважна зводзіліся да пераносу інфармацыі, ведаў. Настаўнік, падручнік — крыніца, аб'ект — вучань. Традыцыйныя тэхналогіі распрацоўваліся на аснове рэпрадуктыўна-інфармацыйнага падыходу, новыя — на аснове эўрыстычна-даследчага, праблемнага. У новых тэхналогіях змяняецца функцыя настаўніка: дамінуючай становіцца не інфармацыйная, а рэгулюючая, функцыя кіравання пазнавальным працэсам, яго псіхалагізацыя (стварэнне праблемных сітуацый, пабудова ўрокаў па прынцыпе лагічных, мысліцельных заданняў). Вялікая ўвага ў новых тэхналогіях надаецца алгарытмізацыі, распрацоўцы і прымяненню апорных схем, сігналаў, табліц, картак, малюнкаў і г.д. На аснове гэтага навучальны матэрыял, з аднаго боку, раздзяляецца (аналізуецца), з другога — аб'ядноўваецца (сінтэзуецца), забяспечваецца цэласнае ўспрыманне матэрыялу, спрацоўвае псіхалагічная ўстаноўка — доўгачасовая памяць, што вельмі важна для трывалага засваення ведаў.

Новыя тэхналогіі базіруюцца на адзінстве дзейнаснага, асобаснага і камунікатыўнага. Змяняецца схема засваення. Традыцыйна настаўнік сам ставіць пазнавальную задачу і сам яе вырашае (тлумачыць матэрыял) або вучні працуюць пры яго актыўнай дапамозе, такім чынам дзецям адводзіцца пераважна пасіўная роля або часткова пошукавая. Для новых тэхналогій, калі ўмоўна абагуліць патрабаванні, характэрна наступная схема засваення: настаўнік ставіць

мэту ці дапамагае гэта зрабіць вучням, стварае ўмовы для яе дасягнення, арыентуе і садзейнічае ў пошуку, карэкціруе самастойныя напрацоўкі вучняў.

Сярод новых тэхналогій, якія выклікаюць найбольшую цікавасць у настаўнікаў, можа вылучыць наступныя: *тэхналогія перспектыўных ліній, модульнае навучанне, Дальтон-план, тэхналогія праектнага навучання, тэхналогія развіцця крытычнага мыслення, французская педмайстэрня.*

Неабходна адзначыць, што пераход на пэўную тэхналогію вымагае адпаведнай карэкціроўкі праграмы па літаратуры, а гэта даволі складана. Напрыклад, модульная тэхналогія не дазваляе ахапіць дробны матэрыял. Больш прасты шлях — эпізядычнае выкарыстанне розных тэхналогій для вывучэння пэўных тэм. Менавіта так можна выкарыстоўвацца тэхналогія перспектыўных ліній.

Тэхналогія перспектыўных ліній — гэта вывучэнне матэрыялу, якое патрабуе вылучэння асобнай тэмы як скразной лініі ў праграме па літаратуры, наяўнасці зрокавага раду, своеасаблівых інфармацыйных апор. Гэтыя апоры даюць магчымасць пастаяннага ўзнаўлення, актуалізацыі, перспектыўнага бачання, сінтэзавання і інтэгравання матэрыялу.

Абраўшы, напрыклад, творчасць Максіма Багдановіча як адну з перспектыўных ліній, настаўнік на аснове праграм складае інфармацыйныя карткі-апоры.

Яны могуць выглядаць наступным чынам:

К а р т к а I

V клас

М. Багдановіч

Верш “Зімой” для невялікіх твораў можна падаваць тэкст, для вялікіх вельмі сціслы змест, пра што гаворыцца ў творы, тэма, праблематыка, аўтарская пазіцыя, мастацкая адметнасць.

Перададзена маляўнічасць зімовага вечара, уражвае зрокавая і слыхавая выразнасць пейзажнага малюнка. Паэт захапляецца гармоніяй красы, еднасцю настрою прыроды і чалавека.

Пасля правядзення ўрока да карткі настаўнік можа прыкласці лепшы пісьмовы разгорнуты адказ вучня, эцюды, водгукі, эсэ, малюнкi і інш.

К а р т к а II

VI клас

М. Багдановіч

Верш “Вадзянік”

Міфалагічны вобраз, паэт дапамагае адчуць багацце фантазіі, душэўную чуласць, паэтычнае ўспрыманне свету нашых далёкіх продкаў.

Па праграме неабходна будзе падрыхтаваць 5 такіх картак (для V, VI, VII, VIII, IX класаў).

Наяўнасць картак-апор дапамагае настаўніку якасна наладзіць паўтарэнне, вучням — узнавіць матэрыял, які пройдзены. Так, прыступаючы да вывучэння ў 7 класе верша М.Багдановіча “Маёвая песня”, настаўнік змесціць на дошцы

катркі 1 і 2, вучні прыгадаюць знаёмыя вершы, цікава шасцікласнікам будзе ўбачыць свае ілюстрацыі, пачуць ацэнкі, якія яны давалі вершам у чацвёртым і пятым класах. Гэта настроіць на актыўную працу над новым творам.

Можна дэманстраваць вучням усе карткі. Гэта фарміруе бачанне перспектывы і ўрэшце цэласнае ўспрыманне матэрыялу. Акрамя таго гэта тэхналогія дае настаўніку магчымасць выбудоваць супастаўленне. Напрыклад, пасля вывучэння паэмы Янкі Купалы “Курган” на ўроку па творах для чытання і абмеркавання можа быць выкарыстана картка — М. Багдановіч “Музыка”. Знаёмства з сумежнымі відамі мастацтва, з дадатковым матэрыялам таксама можна адлюстраваць у картках-апорах, такім чынам вучні атрымаюць глыбокія веды пра М. Багдановіча — паэта, філосафа, перакладчыка, крытыка, і пазнаёміцца з мастакамі і кампазітарамі, якіх натхнілі творы высокай красы.

На аснове перспектыўных ліній вывучаюцца найбольш яркія постаці роднай літаратуры. Можна таксама вывучыць тэарэтыка-літаратуразнаўчыя паняцці, выбудоваючы на аснове патрабаванняў праграмы ланцужок паняццяў. Адзін з магчымых:

рыфма — рытм — стапа — вершаскладанне — і.д.

Даволі шырокае распаўсюджанне атрымала на сённяшні дзень і **тэхналогія модульнага навучання**. Больш актыўна ўкараняецца модульнае навучанне для вывучэння мовы. Працаёмкасць, немагчымасць ахапіць дробны матэрыял (мінімальнае колькасць урокаў па тэме — 6), самастойнае засваенне, пагроза спрошчанага ўспрымання літаратуры змяншаюць цікавасць да дадзенай тэхналогіі і яе выкарыстання пры аналізе мастацкіх твораў.

Модульнае навучанне — такая арганізацыя працэсу, пры якой вучань працуе з праграмай, што складаецца з модуляў. Модуль-блок уключае наступнае:

- дакладна сфармуляваныя мэты і задачы;
- лагічна завершаны вучэбны матэрыял;
- банк інфармацыі (крыніцы, тэксты, літаратуры);
- метадычныя парадкі па дасягненні мэт;
- дакладнае планаванне і праектаванне ўрока і сістэмы ўрокаў;
- мікрамэты, формы справаздачнасці і крытэрыі адзнакі;
- кантрольныя пытанні, заданні, тэксты.

Характэрная асаблівасць модульнага навучання — рэйтынгавая ацэнка паспяховасці. Для гэтага на кожнага вучня заводзіцца тэхналагічная карта вывучэння модуля. Адзін з варыянтаў выглядае наступным чынам:

Тэма	Плануемы вынік				
	I узровень	II узровень	III узровень	IV узровень	V узровень
	1-2	3-4	5-6	7-8	9-10
Самакантроль					
Кантроль					

Настаўнік сам фармуе модуль, зыходзячы з матэрыялаў і патрабаванняў школьных праграм па беларускай літаратуры.

Вартаснасць тэхналагічных карт заключаецца ў тым, што, раздадзеныя перад вывучэннем твора, яны нацэляваюць вучняў на змест і вынікі працы.

Дарэчы, распрацоўваючы рознаўзроўневыя заданні настаўнік можа кіравацца крытэрыямі, якія вынікаюць з узроўняў чытацкага ўспрымання. У агульных рысах гэтыя крытэрыі ўкладаюцца ў наступную схему:

Віды ўзроўняў	Вучні здольны адказаць на наступныя пытанні
1. Ніжэйшы ўзровень — падзейны	Што адбываецца ў творы? Пра каго расказана? Які фінал твора? Калі і дзе адбываюцца падзеі?
2. Павярхоўна-ацэначны ўзровень — пазнавальны	Станоўчы ці адмоўны герой? Якая тэма твора?
3. Сярэдні ўзровень — анэстэтычны (безуважны да глыбокага бачання мастацкіх сродкаў)	Як вы ацэньваеце падзеі? Чаму такі герой і яго ўчынкі? Якія можна зрабіць высновы?
4. Высокі ўзровень — асэнсаваны	Што характарызуе падзеі, героя? Якая аўтарская пазіцыя? Як яна выяўляецца? Як вы патлумачыце жорсткую спецыфіку твора?
5. Вышэйшы ўзровень — асэнсавана-аналітычны	Праз якія мастацкія сродкі раскрываецца аўтарская пазіцыя, ідэя твора? Якія сродкі стварэння характараў? Якія мастацкія асаблівасці твора? Якія вы можаце прасачыць паралелі з ужо вядомым, іншымі аўтарамі і творами?

Модульная тэхналогія дае асэнсаванае засваенне матэрыялу, разуменне прычынна-выніковых сувязей, прывівае культуру самастойнай працы.

Праца на дэман-плану. Гэта тэхналогія ў практыцы сучаснай школы перажывае час адраджэння, таму што яна шырока выкарыстоўвалася з сярэдзіны 20-х гадоў у савецкай школе.

Сутнасць дадзенай тэхналогіі заключаецца ў тым, што ўвесь вучэбны матэрыял, акрэслены праграмай па літаратуры на год, дзеліцца на колькасць навучальных тыдняў. Настаўнік складае план-графік урокаў-заданняў, крокаў кансультацый і карэкцый і выніковых заняткаў. Па тэме даецца заданне вучням для самастойнай працы, вызначаецца тэрмін выканання. Педагог выступае ў якасці кансультанта, кіруе самастойнай працай, затым праводзіць карэкцыйна-кантрольны ўрок або выніковую канферэнцыю. Вучань працуе самастойна. Справаздача аб вывучанай тэме праводзіцца ў вуснай або пісьмовай форме (даклады, рэфераты, сачыненні, эсэ і інш.). Настаўнік аналізуе, вызначае тыповыя недахопы, пра якія вядзецца гаворка на выніковых уроках. Асновай служыць артыкул праграмы. Ён пераўтвараецца ў сістэму заданняў з дадатковымі пытаннямі з падручніка, дапаўняецца рэкамендацыйным спісам літаратуры.

У гісторыка-метадычным нарысе “Вывучэнне беларускай літаратуры ў школе” (1994) В.Я. Ляшук, разглядаючы стан беларускай літаратуры як прадмета ў 20-я гады, раскрыла слабыя і моцныя бакі працы па Дальтон-плану. Тое, што гэты метады ставіць вучня ў такія ўмовы, пры якіх яго праца праходзіць самастойна і актыўна, актуальна і сёння. У спалучэнні з іншымі тэхналогіямі сучасная педагагічная навука дапускае правядзенне Дальтон-тыдня, Дальтон-дня, Дальтон-гадзіны. На Дальтон-уроку на першы план выходзіць самастойнасць, але эфектыўным такі ўрок будзе толькі пры ўмове, што вучань правільна зразумее мэту, будзе бачыць шляхі яе дасягнення і калі будучь у наяўнасці крыніцы, што дадуць магчымасць справіцца з заданнем.

Роля настаўніка на такім уроку выяўляецца ў выдзяленні асноўнай інфармацыі, якая будзе служыць базісам для вывучэння тэмы, у стварэнні ўмоў для плённай самастойнай працы вучняў.

Напрыклад, у дзесятым класе пры вывучэнні жыццёвага і творчага шляху Янкі Купалы, улічваючы, што вучні ўжо знаёміліся з біяграфіяй паэта ў папярэдніх класах, можна звярнуцца да азначанай вышэй тэхналогіі. Для актывізацыі творчай працы вучняў настаўнік вылучае праблему: для таго каб зразумець глыбіню творчай спадчыны Купалы, неабходна прайсці яго жыццёвымі сцэжкамi. Вучням прапануецца стаць даследчыкамі жыццёвага шляху вялікага песняра. У першую чаргу вучням прапануецца азнаёміцца з наступнай літаратурай:

- Лойка А. Як агонь, як вада... Раман-эсэ пра Янку Купалу;
- Пуцявінамі Янкі Купалы: Дакументы і матэрыялы. Склад. Кісялёў Г.;
- Такі ён быў: Успаміны пра Янку Купалу;
- Юрэвіч У. Янка Купала: нарыс жыцця і творчасці;
- матэрыялы падручніка.

Каб праца вучняў была мэтанакіраванай, даецца схема, якая адначасова з’яўляецца і алгарытмам і заданнем, і формай справаздачы. Адзін з магчымых варыянтаў можа быць такі: Вучні складуць літаратуразнаўчую характарыстыку жыцця і творчасці Янкі Купалы ў выглядзе наступнай табліцы:

1. Агульная характарыстыка гістарычнага перыяду, у які працаваў Я.Купала. Якія падзеі ўплывалі на фармаванне яго светапогляду?	
2. Асноўныя рысы тагачаснага літаратурнага працэсу.	
3. Кароткія звесткі біяграфічнага характару. Лёсавызначальныя эпізоды жыцця Я.Купалы.	
4. Сацыяльная пазіцыя пісьменніка.	
5. Пачатак і этапы літаратурнай дзейнасці.	
6. Асноўныя паэтычныя зборнікі і драматычныя творы.	
7. Значэнне дзейнасці пісьменніка, яго суаднесенасць з сусветным літаратурным працэсам.	

Настаўнік можа прапанаваць вучням і індывідуальныя заданні:

- Паэзія Янкі Купалы ў творчасці беларускіх кампазітараў;
- Янка Купала ў творчасці беларускіх мастакоў;
- Ацэнкі твораў у сувязі са зрухамі ў грамадска-палітычных абставінах: новае прачытанне;

– Творчая праца ў жанры эсэ «Рысы характару Янкі купалы — чалавека і паэта, якія зрабілі на мяне асаблівае ўражанне».

На Дальтон-уроку адбудзецца абмеркаванне падрыхтаваных вучнямі табліц і прэзентацыя творчых прац.

Адметная рыса дадзенай тэхналогіі яшчэ і ў тым, што пры аналізе самастойных прац настаўнік дае магчымасць вучням выявіць недапрацоўкі, выправіць іх, а сам уключаецца ў працу толькі тады, калі вучні не могуць справіцца без яго дапамогі.

Метад праектаў узнік у другой палове XIX ст. у сельскагаспадарчых школах ЗША і быў перанесены пасля ў агульнаадукацыйныя школы. У нас сёння гэту тэхналогію дакладней было б назваць вернутай, бо яна шырока выкарыстоўвалася ў Расіі і Беларусі ў 20-я гады XX стагоддзя. І дарэчы будзе дадаць, што прычынай адмаўлення ў 1931 годзе гэтай тэхналогіі (тады яе называлі метадам праектаў) стала яе абсалютызацыя. У сучаснай практыцы гэтай памылкі стараюцца пазбегнуць, асабліва пры навучанні літаратуры, выкарыстоўваючы і далучаючы і дадатны вопыт уступных заняткаў, і напрацоўкі з новых форм урокаў, і інш. А таму псіхалага-дыдактычнымі сродкамі рэалізацыі сёння праектнай тэхналогіі з'яўляюцца развіццё творчага і крытычнага мыслення, фарміраванне вопыту і інструментарыя даследчай дзейнасці, ролевае і імітацыйнае мадэляванне, пошук і ініцыятыва, прагназаванасць і рэйтынгавасць ацэнкі. Як зазначае Хутарской А., пад тэхналогіяй праектаў “прынята разумець сістэму навучання, пры якой вучні набываюць веды і ўменні ў працэсе планавання і выканання практычных заданняў-праектаў”. Пры вывучэнні, напрыклад, літаратурнага твора вучні адразу атрымліваюць інфармацыю пра тое, на што будзе скіроўвацца ўвага, якія заданні будуць дадзены (вучні маюць права прапаноўваць свае), якія крытэрыі адзнак.

Мэтанакіраванасці працы вучняў садзейнічае сама структура **праектнай тэхналогіі**. Яна складаецца з шасці этапаў.

Першы этап — **падрыхтоўка**. Настаўнік знаёміць вучняў з мэтай праекта.

Другі этап — **планаванне**. Ён вельмі важны, бо вучні з дапамогай настаўніка (ён прамагуе шэраг заданняў і мікратэм для вучэбных заняткаў) выпрацоўваюць план дзеяння. Вызначаюцца крыніцы, спосабы збору і аналізу інфармацыі, выбіраюцца формы справаздачы (прэзентацыі атрыманых ведаў), размяркоўваюцца абавязкі. У што вельмі важна і каштоўна ў праектнай тэхналогіі вылучаюцца крытэрыі ацэнкі. Асаблівай увагі, як бачым, заслугоўваюць пытанні змянення функцый як таго, каго навучаюць, так і таго, хто навучае. Школьнік выступае ўжо не аб'ектам, а паўнапраўным суб'ектам працэсу навучання, паколькі сам вызначае, што павінен ведаць, што павінен зрабіць, каб атрымаць гэтыя веды, і дакладна ўяўляць перспектыву атрымання той або іншай ацэнкі.

Праектная тэхналогія істотна змяняе і ролю настаўніка. Ён з носьбіта гатовых ведаў ператвараецца ў арганізатара пазнавальнай дзейнасці, арыентуе яе прыярытэт даследчага, пошукавага, творчага характару.

Прапануючы свае заданні і нацэльваючы вучняў на ўнясенне іх прапаноў, настаўніку неабходна ўлічваць узроставыя асаблівасці, папярэдняю

падрыхтоўку, вопыт і густы сваіх выхаванцаў. Важна арыентавацца і на наяўнасць неабходнага матэрыялу.

Выпрацаваны план рэалізацыі праекта запісваецца на дошцы па наступнай схеме: заданні, крыніцы інфармацыі, формы выканання, магчымыя ацэнкі.

Чацвёрты этап — **аналіз інфармацыі**. Афармленне заданняў, фармулёўка высноў. Праца выконваецца вучнямі самастойна. Настаўнік карэктуе іх працы.

Пяты этап — **прэзентацыя**. Праводзіцца цэласная справаздача з абаронай. Вучні прадстаўляюць тое, што яны падрыхтавалі ў рамках праекта, абмяркоўваюць, дыскутуюць. Настаўнік выступае ў ролі рэжысёра, слухае і ўдзельнічае ў дыскусіі.

Шосты этап — **ацэнка і рэфлексія**. Падводзяцца вынікі працы, сістэматызуецца інфармацыя, фармулююцца агульныя высновы. Вучні адказваюць на дадатковыя, удакладняючыя пытанні, робяць самаацэнку, карыстаючыся агаворанымі на этапе планавання крытэрыямі, настаўнік аналізуе, характарызуе якасць працы над праектам, выстаўляе адзнакі. Вучні маюць магчымасць напісаць індывідуальны разгорнуты адказ-разважанне, стрыжнем якога будучы з'яўляцца праграмныя патрабаванні. Неаходна нацэльваць вучняў на тое, што адзнакі за ўдзел у стварэнні праекта, даследаванні, эксперыментальныя ўменні, справаздачныя працы атрымаюць усе. **Даследчыя праекты** ўяўляюць сабою творчую даследчую працу, выкананую пад кіраўніцтвам навуковага кіраўніка, змест і аб'ём якой выходзяць за межы вучэбнай праграмы (у нашым выпадку — па беларускай літаратуры).

Мэты праектаў: а) развіццё творчага і крытычнага мыслення, фарміраванне вопыту і інструментальнага даследчай дзейнасці, ролевае і імітацыйнае мадэліраванне, пошук і ініцыятыва, спрагназаванасць і рэйтынгавасць ацэнкі; б) фарміраванне першапачатковых практычных уменняў арганізацыі навуковай працы; самасцвярджэнне, самавыяўленне, самавызначэнне, самаактуалізацыя; в) задавальненне пазнавальных патрэб; г) прафесійная арыентацыя маладых даследчыкаў.

Вылучаюцца наступныя **віды праектаў:** даследчыя, творчыя, ролевыя, практыка-арыентаваныя, інфармацыйныя.

Даследчыя праекты маюць структуру, набліжаную да навуковых даследаванняў. Яны павінны ўключаць аргументацыю актуальнасці тэмы, азначэнне праблемы, прадмета, аб'екта, мэтай і задач даследавання. Абавязковым з'яўляецца вылучэнне гіпотэзы і метадаў даследавання, правядзенне эксперыменту. Падобны праект завяршаецца абмеркаваннем і афармленнем вынікаў, фармуляваннем высноў і вызначэннем праблем на далейшую перспектыву даследавання.

Творчыя праекты не маюць строгай структуры, аднак у іх можна вылучыць наступныя этапы: вызначэнне мэты, патрабаванняў да аб'екта праектавання, даследавання, выпрацоўка першапачатковых ідэй, іх аналіз, планаванне, выраб, ацэнка (рэфлексія). Форма прэзентацыі можа быць рознай (відэафільм, свята, рэпартаж і інш.).

Пры **ролевых** праектах удзельнікі выконваюць вызначаныя ролі, абумоўленыя зместам праекта. Асноўны від дзейнасці ў такіх праектах —

ролевая гульня: імітацыі сацыяльных і дзелавых адносін у розных сітуацыях, літаратурныя персанажы.

Мэта **інфармацыйных** праектаў — навучыць здабываць і аналізаваць інфармацыю, выкарыстоўваць розныя метады атрымання інфармацыі (літаратура, бібліятэчныя фонды, СМІ, базы дадзеных, у тым ліку электронныя) і яе апрацоўкі (аналіз, абагульненне, супастаўленне з вядомымі фактамі, аргументаваныя высновы). Інфармацыйныя праекты завяршаюцца прэзентацыяй (даклад, публікацыя).

Практыка-арыентаваныя праекты — гэта праекты з практычнымі вынікамі — газета, часопіс, інтэрнэт-партал.

Этапы работы над праектам

Стадыі работы над праектам	Змест работы на дадзенай стадыі	Дзейнасць вучняў	Дзейнасць настаўніка
Падрыхтоўка	Вызначэнне тэмы і мэтай праекта	Абмяркоўваюць праект з настаўнікам і атрымліваюць дадатковыя інфармацыі. Вызначаюць мэты.	Знаёміць з сэнсам праектнага падыходу і матывіруе вучняў. Дапамагае ў пастаноўцы мэтай
Планаванне	Вызначэнне крыніц інфармацыі; спосабаў яе збірання і аналізу. Вызначэнне спосабу прад'яўлення вынікаў. Размеркаванне заданняў і абавязкаў паміж вучнямі	Распрацоўваюць план дзеянняў. Фармуліруюць задачы	Прапаноўвае ідэі, выказвае меркаванні
Даследаванне	Збіранне інфармацыі. Рашэнне прамежкавых задач. Асвоеныя інструменты: інтэрв'ю, апытанні, назіранні, эксперыменты	Выконваюць даследаванне, вырашаючы прамежкавыя задачы	Назірае, дае парады, ускосна кіруе дзейнасцю
Аналіз і абагульненне	Аналіз інфармацыі, афармленне вынікаў, фармуліроўка вывадаў	Аналізуюць інфармацыю, абагульняюць вынікі.	Назірае, дае парады
Прэзентацыя праекта	Магчымыя формы прадстаўлення вынікаў:	Абмяркоўваюць, здаюць справаздачу	Слухае, задае пытанні ў ролі
Ацэнка вынікаў і		Калектыўнае абмеркаванне і	Ацэньвае намаганні вучняў, якасць

Кожны праект павінен мець **пашпарт праектнай працы**

1. Назва праекта.
2. Кіраўнік праекта.
3. Кансультант(ы) праекта.
4. Вучэбны прадмет, у рамках якога праводзіцца праца па праекце.

5. Вучэбныя прадметы, блізкія да тэмы праекта.
6. Узрост вучняў, на якіх разлічаны праект.
7. Склад праектнай групы (прозвішчы, імёны, клас (ы)).
8. Тып праекта (рэфератыўны, інфармацыйны, даследчы, творчы, практыка-арыентаваны, ролевы).
9. Заказчык праекта.
10. Мэта праекта (практычная і педагагічная мэты).
11. Задачы праекта.
12. Пытанні праекта (3—4 самыя важныя праблемныя пытанні па тэме праекта, на якія неабходна адказаць удзельнікам падчас яго выканання).
13. Неабходнае абсталяванне.
14. Анатацыя (актуальнасць праекта, значнасць, кароткі змест).
15. Прадукт(ы) праекта.
16. Этапы працы над праектам (для кожнага этапа паказаць змест, форму, працягласць і месца працы).
17. Размеркаванне роляў у праектнай групе.
18. Афармленне праектнай папкі.

Праектная папка (партфолію) — адзін з абязязковых выхадаў праекта, якая прад'яўляецца на абароне (прэзентацыі) праекта. Яе галоўная функцыя — паказаць ход працы праектнай групы. Акрамя таго, праектная папка дазваляе: арганізаваць працу кожнага ўдзельніка праектнай групы; стаць зручным даведнікам на працягу працы над праектам; аб'ектыўна ацаніць ход працы над завершаным праектам; меркаваць пра асабістыя дасягненні і росце кожнага ўдзельніка праекта на працягу яго выканання; сэканоміць час пры пошуку інфармацыі падчас падрыхтоўкі іншых праектаў, блізкіх па тэме.

- У склад праектнай папкі ўваходзяць:
- 1) пашпарт праекта;
  - 2) планы выканання праекта і асобных яго этапаў;
  - 3) прамежкавыя справаздачы групы;
  - 4) уся сабрачая інфармацыя па тэме праекта, у тым ліку неабходныя ксеракопіі, раздрукоўкі і інш.;
  - 5) вынікі даследаванняў і аналізу;
  - 6) запісы ўсіх ідэй, гіпотэз і рашэнняў;
  - 7) справаздачы аб нарадах групы, праведзеных дыскусіях, “мазгавых штурмах”;
  - 8) кароткае апісанне ўсіх праблем, з якімі сутыкаліся ўдзельнікі праекта і спосабы іх пераадолення;
  - 9) эскізы, чарцяжы, накіды;
  - 10) матэрыялы да прэзентацыі;
  - 11) іншыя рабочыя матэрыялы і чарнавікі групы.

У нападуненні праектнай папкі прымаюць удзел усе ўдзельнікі групы, запісы павінны быць па магчымасці кароткімі, у форме невялікіх накідаў і анатацый. У дзень прэзентацыі праектаў аформленая папка здаецца ў журы.

Папрабаванні да праектаў: наяўнасць праблемы; практычная, пазнавальная, навуковая значнасць вынікаў; самастойная (індывідуальная,

парная, групавая) дзейнасць вучняў; выкарыстанне даследчых метадаў: вызначэнне праблемы, мэты і задач даследавання, фармулёўка гіпотэзы іх дасягнення і вырашэння, аналіз дадзеных, падвядзенне вынікаў.

Абагульняючы ацэнку эфектыўнасці праектнай тэхналогіі, можна падкрэсліць, што яна дае магчымасць выкарыстоўваць мноства дыдактычных падыходаў — сумеснае навучанне, эўрыстычныя і праблемныя метады, дыскусіі, групавую працу і інш.

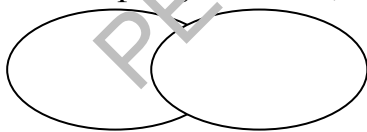
Тэхналогія развіцця крытычнага мыслення мае на ўвазе непарыўную сувязь з логікай, варыятыўнасць мысленчых дзеянняў, імкненне да глыбокіх ведаў; развіццё аналітычнага мыслення; фарміраванне грамадзянскай пазіцыі.

1 этап – стадыя выкліку (абуджэнне цікавасці да тэмы) дазваляе актывізаваць і абагульніць веды, якія ёсць па дадзенай праблеме, выклікаць устойлівую цікавасць да вивучаемага матэрыялу, матываваць студэнтаў да навучальнай дзейнасці.

На 2 этапе актуалізацыі ведаў будзе карысным прымяненне прыёму “праўдзівых і непраўдзівых сцвярджэнняў”, пры правядзенні якога прапануецца 5-6 сцвярджэнняў. Задача вучняў вызначыць іх праўдзівасць (знакам “+”) ці непраўдзівасць (знакам “-”). У тых выпадках, дзе ёсць сумненні ў правільнасці адказу, ставіцца пыталыны знак (“?”). Апошняя графа запаўняецца на стадыі рэфлексіі.

п/п	№	Сцвярджэнні	Пачатак заняткаў	Канец заняткаў
	1		+	+
	2		+	-

З мэтай выяўлення агульных і адрозных рыс выкарыстаць дыяграму Вена, якая складаецца з двух кругоў, якія перасякаюцца. У перасячэнні плоскасцей акружнасцей адлюстроўваецца агульнае, якое ўласціва двум аб’ектам, а ў паўакружнасцях фіксуецца тое, што характэрна для кожнага аб’екта.

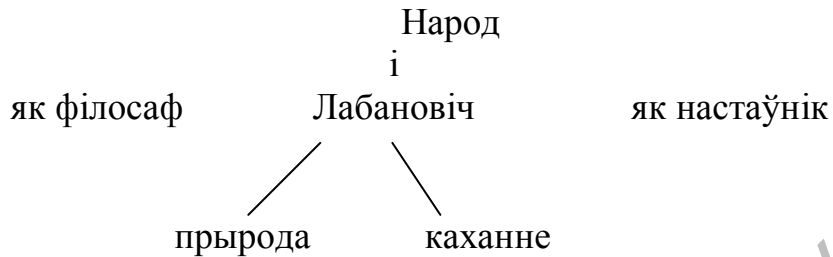
Дыяграма Вена з’яўляецца эфектыўным прыёмам развіцця крытычнага мыслення, мае сінтэзуючы характар, бо аб’ядноўвае інфармацыю на аснове мноства крытэрыяў і выяўляе сувязь паміж імі; у працэсе яго прымянення рэалізуецца дзейнасны прынцып выкладання, у значнай меры пераадольваецца аднастайнасць у вучэбнай дзейнасці, а гэта абумоўлівае ўстойлівы інтарэс студэнтаў да рашэння дадзенай праблемы.

Адным з прыкладаў актуалізацыі ведаў па вивучаемай тэме з’яўляецца прыём “Выклік па ключавых словах”, калі выкладчык прапануе ўзнавіць матэрыял на аснове слоў, узятых з тэксту (зраднік, камсамольскі актывіст, ганарлівая).

3 этап – асэнсаванне, на якім арганізуецца самастойная работа з новай інфармацыяй. Напрыклад, у рамках метадычнага прыёму “Думай – Дзяліся на

пары – Дзяліся думкамі” вучням прапануецца пытанне па тэме заняткаў (“Пятрок і Сцепаніда: героі ці ахвяры”), над якім яны думаюць індывідуальна, пасля чаго дзеляцца на пары і параўноўваюць свой адказ з адказам партнёра, а затым некалькі пар дзеляцца вынікам сумесных роздумаў з усёй групай.

На наш погляд, адным з эфектыўных спосабаў графічнай арганізацыі матэрыялу, работ у групах з’яўляецца “Кластэр” – выдзяленне сэнсавых адзінак тэксту і іх графічнае афармленне ў пэўным парадку ў выглядзе гронкі, што дапамагае сістэматызаваць матэрыял. Прапануем кластэр для арганізацыі самастойнай работы вучняў:

4 этап – рэфлексія – аналіз, творчая перапрацоўка, інтэрпрэтацыя атрыманай інфармацыі (індывідуальна, у парах, у групе), звяртаецца ўвага на першапачатковыя палажэнні; уносяцца змены, дадаўненні; даюцца творчыя, практычныя або даследчыя заданні на аснове вывучанай інфармацыі. Вучні павінны суаднесці “нову” інфармацыю са “старой”, прааналізаваць і перапрацаваць яе, выказаць уласны погляд на праблему. Гэта дасягаецца з дапамогай наступных прыёмаў: запаўненне кластэраў, табліц, вяртанне да ключавых слоў, праўдзівых і непраўдзівых сцвярджэнняў, напісанне творчых работ (эсэ, тэлеграм, інтэрв’ю).

Найбольш эфектыўнай формай арганізацыі рэфлексіі з’яўляецца складанне **сінквейна**, які служыць для сінтэзу і абагульнення складанай інфармацыі; узбагачае слоўнікавы запас, дапамагае творчаму самавыяўленню.

Эфектыўна выкарыстаць прыём “Канцэптуальная табліца” пры параўнанні некалькіх меркаванняў, напрыклад, пры пошуку адказу на пытанне, якое ставіць Я. Колас вуснамі галоўнага героя: у чым сэнс жыцця чалавека, яго асноўнае прызначэнне?

Лінія параўнання

Лаб ановіч	Ту рсевіч	Інтэліг енцыя	Духав енства	Б абка Мар’я	Асабістае меркаванне
---------------	--------------	------------------	-----------------	--------------------	-------------------------

Тэхналогія педагогічных майстэрняў была распрацаваная і ужо некалькі дзесяцігоддзяў паспяхова прымяняецца ў Францыі. Яе падмурак заклалі вядомыя навукоўцы і грамадскія дзеячы: А. Валон, П. Ланжавэн і Ж. Піяжэ. Яны і іх паслядоўнікі – французская група новай адукацыі (GFEN – groupe francais d’education nouvelle), якая аб’яднала тысячы педагогаў, – лічаць, што прагрэсіўныя трансфармацыі ў грамадстве стымулююцца станоўчымі зменамі ў адукацыі.

Майстэрні будуцца ў адпаведнасці з простымі і зразумелымі формуламі:

- вучань павінен сам шукаць веды;
- праца вучня павінна мець сэнс;
- усе здольныя;
- дзіця павінна рухацца;

- дзеці любяць працаваць рукамі.

Тэхналогія майстэрняў палягае ў адмыслова арганізаваным педагогам-майстрам развіццёвым асяродку, які дазваляе вучням у індывідуальным і калектыўным пошуку «будаваць або адкрываць веды».

Майстэрня – гэта незвычайная форма правядзенне вучэбных заняткаў. Яна складаецца з паслядоўнасці ўзаемазвязаных этапаў. На кожным з іх вызначальным з’яўляецца адпаведнае вучэбнае заданне, якое накіроўвае пазнавальную дзейнасць школьнікаў. Вучні, разам з тым, маюць магчымасць выбару шляху даследавання, сродкаў дасягненне мэты, тэмпу працы і г.д. Выкананія вучнямі заданні не правяраюцца настаўнікам. У класе арганізуецца самаправерка, самаацэнка, рэфлексія вынікаў працы і самога працэсу пазнання. Гэта адбываецца на падставе параўнанне вучнямі іх адукацыйных прадуктаў з тым, што зрабілі аднакласнікі, працуючы ў пары і групе, а таксама з «агульнапрынятымі дасягненнямі чалавецтва» (паводле А. Хутарскога – культурна-гістарычнымі аналагамі), зафіксаванымі ў падручніках і іншых тэкстах. У выніку такога параўнанне выпрацоўваецца канструюецца ўласнае разуменне фактаў, працэсаў і з’яваў (уласны змест адукацыі), пераадоўваецца абмежаванасць або памылковасць суб’ектнага досведу вучня, ажыццяўляецца ўласны адукацыйны прырост у ведах, уменнях, дачыненнях, адчуваннях і здольнасцях.

Вучэбная дзейнасць школьнікаў у працэсе выкананне заданняў – гэта альтэрнатыва простае перадачы інфармацыі. Як піша А. Окунеў, на майстэрні веды «будуюцца, але не даюцца ў гатовым выглядзе. У працэсе такога будавання ведаў магчымыя недакладныя фармулёўкі, памылкі, але гэта не лічыцца дрэнным. У вучняў знікае страх зрабіць памылку, быць асуджаным за “няправільную” думку, не справіцца з заданнямі, не адгадаць, што задумаў настаўнік. На падставе памылак, прыблізных меркаванняў, якія з’яўляюцца прыступкамі ў пазнанні, фармуюцца дакладныя, навуковыя веды. Магчыма, да канца ўроку так і не прагучыць адказ на галоўнае пытанне. Тады з’яўляецца добрая перадумова падстава для ўдалага пачатку наступнай майстэрні».

Зразумець атмосферу, спецыфіку майстэрні дапамагаюць каментары, думкі, выказванні «носьбітаў» дадзенай тэхналогіі – французскіх настаўнікаў:

- мы не любім спяшацца з адказамі;
- спрэчка вучня з самім сабой – самая заповітная мара майстра;
- новыя веды важна далучаць да таго, што вучань ужо ведае;
- неабходна адысці ад пастаяннай ацэнкі адзін аднаго;
- школа павінна зрабіць дзяцей здольнымі пражыць моманты пошуку ведаў, аналізу сітуацыі, каб на выхадзе са школы яны самі маглі канструяваць веды;
- чалавек усведамляе сябе, калі ён піша;
- час адмовіцца ад таго, каб іншыя думалі за мяне;
- час устрымацца ад таго, каб думаць за іншых;
- у задачу настаўніка ўваходзіць стварэнне ў класе атмасферы адкрытасці;
- дзіця, безумоўна, можа (і павінна) рабіць памылкі, але памылкі не павінны высмейвацца;

- вучыцца – значыць прыдумляць;
  - выкінем з працэсу атрымання ведаў усе метады, звязаныя з прыніжэннем годнасці вучня, творчасць у сутнасці – гэта ламанне кайданоў;
  - часта нашы падказкі з’яўляюцца агрэхам, бо яны далёкія ад таго, што адбываецца ў галаве дзіцяці;
  - замест падказкі майстар вынаходзіць яшчэ адну сітуацыю, каб дзеці развівалі тое слушнае, што знайшлі, і пакінулі памылковыя ідэі;
  - майстар сам імкнецца выціснуць з сябе страх, які ён звычайна ў «мінулым жыцці» хаваў за сваёй аўтарытарнасцю;
  - свабода настаўніка развівае свабоду вучня;
  - пазнанне не ёсць паслухмянасць;
  - у майстэрні павінна быць прастора для думак;
  - задача настаўніка – прадставіць не павярхоўную інфармацыю, а прыдумаць такую праблемную сітуацыю, якая выклікала б свабодны пошук, захапляльнае паляванне за кладам знаходак, урэшце, – безвыходны сляпы завулак, дзе адбываецца разрыў паміж папярэднімі ведамі і новай інфармацыяй;
  - ці не ў школе робяць дзяцей няздольнымі?
  - вызначаючы за дзяцей, што прыгожае, што не, што правільна, што не, мы завуалявана пазбаўляем іх здольнасці да аналізу і крытыкі;
  - настаўнік на ўроку не гаспадар, гаспадар – тэкст. Але звычайна на гэтую функцыю прэтэндуе настаўнік;
  - выбар ускладае адказнасць за яго на таго, хто выбірае. Наш выбар ускладае на нас адказнасць за лёс дзіцяці;
  - не давай галоднаму рыбу, а падавай яму вуду (нямецкая прымаўка);
  - нам не патрэбная нічыя адзінка падчас пошуку, але мы з задавальненнем падзелім радасць поспеху разам з сябрамі;
  - пастаянны пошук – звычайны стан майстра;
  - памылка – магчымасць падняцця на новую прыступку пазнання;
  - майстэрня адмаўляе наследаванне каму-небудзь у чым-небудзь, можа быць, толькі ў жаданні тварыць, прыдумляць, адкрываць, гэтаксама, як робяць аднакласнікі;
  - на майстэрні майстар – чалавек-«невідзімка». Ён мала гаворыць, больш маўчыць;
  - практыкаванні не даюць ведаў, але толькі дысцыплінуюць і нараджаюць паслухмяных жаўнерчыкаў;
  - задача настаўніка – не тлумачыць – умела, зразумела і ясна – матэрыял, а ствараць на ўроку сітуацыі для пошуку, даследавання;
  - усе здольныя: і вучні і настаўнікі, няздольных вучняў няма.
- Сутнасць тэхналогіі майстэрняў удакладняецца з дапамогай шэрагу прынцыпаў. Яны адпавядаюць асноўным палажэнням гуманістычнай педагогікі і характарызуюць як сам працэс, гэтак і прафесійную пазіцыю настаўніка:
- Роўнасць усіх удзельнікаў вучэбна-выхаваўчага працэсу, улучна з майстрам. Майстар працуе разам з усімі, роўны вучню ў пошуку ведаў. Майстар не спяшаецца адказваць на пытанні, а неабходную інфармацыю падае порцыямі (малымі дозамі), калі высветліцца патрэба вучняў у гэтай інфармацыі.

- Негвалтоўнае ўцягванне вучняў у дзейнасць. Дзеля гэтага выкарыстоўваюцца спецыяльныя матывуючыя заданні. Асаблівы сэнс тут мае «індуктар» – заданне (сітуацыя), з якога, як правіла, пачынаецца ўрок.

- Адсутнасць адзнак і нават ацэнкі настаўніка, саборніцтва паміж вучнямі. Гэтыя лжывыя стымулы саступаюць месца самаацэнцы, самакарэкцыі, самаразвіццю, самавыхаванню. Як кажуць французскія настаўнікі : «Пахвала і пакаранне гадуюць рабоў».

- Дыялагічнасць у пошуку ісціны на падставе спалучэння індывідуальнай і калектыўнай працы, атмасферы супрацоўніцтва, узаемаразумення, развіцця камунікатыўнай культуры школьнікаў.

- Прыкрытэт працэсу вучэнне над яго вынікам. У майстэрні важны не толькі і не гэтулькі вынік творчага пошуку, колькі сам працэс, у якім вучні ідуць да ісціны шляхам спробаў і памылак. Пры гэтым забяспечваюцца ўмовы для засваенне ведаў па прадмеце.

- Праблемнасць у навучанні, якая забяспечваецца праблемным характарам заданняў.

- Праца са словам і пісьмо. Сэнс словаў, паняццяў, мова ў цэлым – асноўны матэрыял для працы ў майстэрні. Вучні, выконваючы заданні, шмат пішуць.

- Варыятыўнасць, магчымасць выбару вучнямі матэрыялу, дзейнасці, спосабу прадстаўленне выніку. Без выбару не могуць быць забяспечаныя прынцыпы свабоды і развіцця. Найважнейшае правіла майстэрні: рабі па-свойму, зыходзячы са сваіх здольнасцяў, інтарэсаў і асабістага досведу, карэктуй сябе сам. Пры гэтым ствараюцца ўмовы для праяўленне маральнай адказнасці навучэнцаў за свой выбар.

Пералічаныя прынцыпы характарызуюць не толькі вучэбна-выхаваўчы працэс, але і адлюстроўваюць філасофію свабоднага, гуманнага і творчага педагога.

Разгледзім цяпер, які будзеца майстэрня, якія ёсць у яе этапы і алгарытмы. У залежнасці ад зместу тэмы, этапу яе вывучэння, узроўню выкладанне прадмету і іншых прычын алгарытмы майстэрняў могуць варыявацца. Але пры ўсёй разнастайнасці алгарытмаў большасць з іх складаецца з аднолькавых этапаў: індукцыі, самаканструкцыі, панэлі, сацыялізацыі, слова майстра і інш.

Растлумачым сутнасць гэтых этапаў.

Індукцыя – арганізацыя настаўнікам праблемнай сітуацыі, стварэнне эмацыянага настрою, уключэнне асабістых адносінаў да прадмету абмеркаванне і падключэнне падсвядомасці дзіцяці.

Французскія настаўнікі пачатак майстэрні называюць індуктарам. Індуктар – пачатак, які матывуе творчую дзейнасць кожнага. На думку А. Окунева, індуктар – будзільнік. «Мы спім, і неспадзявана ў наша жыццё ўрываецца нешта. Індуктар – момант абуджэння, які разгойдае ківач адчуванняў. Галоўнае, каб адчуванні былі выкліканыя. Нават, калі індуктар выклікае зласлівасць – гэта таксама добра». Індуктарам, як правіла, пачынаецца майстэрня, з яго пачынаецца і прыдумванне настаўнікам сваёй майстэрні. Індуктар – індывідуальнае заданне, якое патрабуе ад кожнага вучня пры яго выкананні апоры на суб'ектны досвед прыняцця незалежнага рашэння, адлюстраванне ў ім свайго разумення, свайго бачанне праблемы.

Індывідзуальная праца (самаканструкцыя) па пастаноўцы пытанняў, фармулёўцы мэтай уроку, ацэнцы сітуацыі, вылучэнні індывідзуальных гіпотыз, выкананні мікрапраектаў, тлумачэнні фактаў і з'яваў, рашэнні задач і г.д. На дадзеным этапе вучнямі выконваюцца розныя заданні: або непасрэдна звязаныя з матэрыялам, што вывучаецца, або эўрыстычныя (на стварэнне ўласных адукацыйных прадуктаў, на развіццё вядомых палажэнняў, пацверджанне выказаных аднакласнікамі ідэяў ды прапаноў і г.д.), або звязаныя з арганізацыяй самога вучэбнага працэсу (планаванне мэт, вызначэнне этапаў працы і інш.). У індывідзуальнай працы кожны вучань валодае вялікай ступенню свабоды. Ён можа выбраць спосаб даследавання, тэмп працы, вучэбныя матэрыялы. Вучань мае таксама магчымасць прыдумаць стымул для працягу дзейнасці, калі ўзнікае перашкода, сам ацэньвае атрыманы вынік, прымае рашэнне наконт працягу або завяршэння працы.

Праца ў парах, групах (сацыяканструкцыя) па выкананні заданняў майстра. Яна можа адбывацца адразу за індуктарам або ёй можа папярэднічаць самаканструкцыя. На гэтым этапе могуць прымяняцца тыя ж заданні, што і для індывідзуальнай працы. Узаемадзеянне з іншымі забяспечвае пашырэнне крыніцы досведу, ідэяў за кошт павелічэння колькасці ўдзельнікаў, якія думаюць над праблемай. Тут надзвычай важны момант – прадстаўленне вучнямі сваіх думак і ідэяў групе. У кожнага дзіцяці ў групе нараджаецца адказнасць за агульную справу. Прадуктам працы ў пары або групе з'яўляецца агульны варыянт рашэння, праект, канспект, малюнак, схема і г.д.

Сацыялізацыя – агульнае абмеркаванне таго, што зроблена: індывідзуальна, у парах або групах, разгляд усіх гіпотэзаў, думак, прапаноў, рашэнняў. Гэтае абмеркаванне можа быць арганізавана на падставе афішавання – прадстаўленне прац вучняў і майстра (тэкстаў, схемаў, малюнкаў) класу. Пры гэтым вучні ходзяць ад афішы да афішы, глядзяць, думаюць, абмяркоўваюць. Тут можа ўзнікнуць сітуацыя нявызначанасці, абумоўленай паліфаніяй прадстаўленых на афішах розных падыходаў. У выніку адбываецца асэнсаванне ўдзельнікамі майстэрні іх адукацыйных прадуктаў, супастаўленне варыянтаў і вызначэнне ўласнай адукацыйнай пазіцыі наконт аб'екту, што вывучаецца альбо праектуецца.

Разрыў – супастаўленне вучнямі сваіх індывідзуальных і (або) групавых прац з навуковымі тэкстамі (культурна-гістарычнымі аналагамі) і ўсведамленне ўдзельнікамі майстэрні абмежаванасці сваіх ведаў. Гэта прыводзіць да эмацыйнага канфлікту і патрэбы ў атрыманні новай інфармацыі. Як адзначыў А.Окунеў, «...падчас рэалізацыі ідэі майстэрні вельмі важны момант (новае заданне, новая інфармацыя, новы погляд, новы чалавек), якія разрываюць закаслелыя погляды, данавуковыя ўяўленні. Гэты разрыў прымушае ўдзельнікаў яшчэ раз асэнсаваць тыя ісціны, якія складалі іх свет; тыя, з якімі вучні ўжо звыкліся. Адбываецца абнаўленне ўяўленняў. Спачатку праяўляецца дыскамфорт, жаданне абараніць звыклае, але потым настае задавальненне ад усведамлення адкрыцця».

Рэфлексія – працэс асэнсавання сваёй дзейнасці, які перажываецца ў думках або ў адчуваннях. Гэта адлюстраванне адчуванняў, якія ўзніклі ў вучняў цягам рэалізацыі ідэі майстэрні, якое прыводзіць да ўдасканалення наступнай

працы майстра і навучэнцаў, гэта аналіз поспеху і няўдач на кожным этапе майстэрні, усведамленне канфлікту ў сабе, канфлікту, які пераадоўваецца з дапамогай значнага напружання. Дзякуючы рэфлексіі дасягаецца пэўны адукацыйны эфект: па-першае, павышаецца эфектыўнасць у авалоданні вучнямі неабходнымі вучэбнымі дзеяннямі, паколькі падчас рэфлексіі вылучаюцца этапы дзейнасці; па-другое, рэфлексія стварае варункі для унутранай матывацыі на дзейнасць, дзеля «набліжэння» зместу навучанне да дзіцяці; далей, ажыццяўляючы рэфлексію на ўроку, вучні авалодваюць адпаведнымі працэдурамі мыслення, што вельмі важна дзеля паспяховага жыцця сучаснага чалавека.

Панэль: франтальнае абмеркаванне праблемы, што ўзнікла. На панэлі ўсе жадаючыя выказваюцца па сутнасці новай праблемы; новага бачання аб'екту вывучэння, тых адчуванняў, якія ўзніклі на ўроку.

Слова майстра: педагог на майстэрні знаходзіцца як бы ў цяні. На розных этапах уроку ён умела кіруе працай вучняў з дапамогай заданняў. Гэтыя заданні прапануюцца ў розных формах: графічна, малюнкам, з дапамогай доследаў, словам, тэкстам.

Настаўнік «саліруе» ў наступных выпадках. 1) калі нароўні з вучнямі паказвае свае праекты, рашэнні, ідэі, гіпотэзы і да т.п.; 2) калі паведамляе дадатковую інфармацыю, якую запатрабавалі ўдзельнікі майстэрні.

Творчасць: этап стварэнне вучнямі новых адукацыйных прадуктаў.

Напрыклад, пры вывучэнні верша «Мая вера» ў 8 класе настаўнік скіроўвае ўвагу вучняў на тое, што Янку Купалу вабіла не гучная слава паэта. Адзіным жаданнем яго было — стаць паэтам свайго народа, выказнікам яго дум. Самае дарагое для паэта — лёс Гадзімы, яе свабода і шчасце. Верш «Мая вера» — аўтарскі маналог, напісаны ў высокім прамоўніцкім стылі.

Вера — надзея — любоў. Звыклае спалучэнне, але разуменне яго для кожнага чалавека сваё. Сваё і для Янкі Купалы. *У што верыць паэт?* На гэта пытанне павінны адказаць вучні.

Даецца заданне ўважліва прачытаць верш. Затым, перачытваючы кожную строфу, запісаць свае разважанні, расшыфраваць вобразы-сімвалы хлусні і ашуканства, вызначыць своеасаблівае інтанацыі, расшыфраваць гістарычную аснову верша.

Атрымаўшы заданне, вучні выбудоўваюць індывідуальную інтэрпрэтацыю, затым абменьваюцца думкамі ў парах, затым у групе (дзе парты). Пасля абмеркавання прадстаўнікі груп агучваюць выпрацаванае разважанне. Выпрацаваны агульнымі намаганнямі адказ на пастаўленае пытанне і будзе той сумай ведаў, якая адпавядае тэмам урока. Вучні атрымліваюць трывалыя веды і назапашваюць навыкі аналізу мастацкіх твораў.

Абагульным сказанае і пералічым абмежаванні для шырокага выкарыстання тэхналогіі майстэрняў:

- вялікі аб'ём вучэбнага матэрыялу, які павінен засвойвацца вучнямі (заняткі па дадзенай тэхналогіі патрабуюць часу больш, чым пры прымяненні тлумачальна-ілюстратыўных метадаў навучання);

- нізкая матывацыя шмат якіх настаўнікаў на засваенне і прымяненне тэхналогіі, іх псіхалагічныя, прафесійныя і ўзроставыя стэрэатыпы;

- недастатковая ступень валодання вучнямі шмат якімі ўменнямі, неабходнымі для працы ў майстэрні: аналізаваць тэксты, працаваць у пары, групе і г.д.;

- цяжкасці бальнай ацэнкі вынікаў дзейнасці вучняў на ўроку (шмат якія педагогі і кіраўнікі адукацыі лічаць, што на ўроках абавязкова павінны быць адзнакі);

- недахоп даступных для вывучэнне і выкарыстанне ўзораў дадзенай тэхналогіі;

- недастатковая падрыхтаванасць шмат якіх кіраўнікоў школаў да кваліфікаванай ацэнкі вучэбных заняткаў.

ІКТ

Камп'ютарнае навучанне раскрывае шырокія магчымасці як для вучняў, так і для настаўнікаў, спрыяе павышэнню якасці навучання, зацікаўленасці вучняў. За інфармацыйнымі тэхналогіямі будучае, гэта ужо адназначна, бяспрэчна. Дзяржаўнае тэсціраванне таму доказ. А дыстанцыйнае навучанне адкрываюць многія універсітэты.

А зараз уявіце сабе, што не будзе падручнікаў, не патрэбны будуць ні наглядны, ні дыдактычны матэрыял, якога вечна не хапае ў школе. Усё ёсць на камп'ютары, і значна больш якасны матэрыял чым ў падручніку. Вучню патрэбна толькі ведаць, дзе што знаходзіцца і прачытаць. А ўявіце мультымедыяныя падручнікі. Каляровыя, прыгожыя, з ілюстрацыямі і нават відэафільмамі, гучыць жывое слова. Вучы скажаце, што тады і настаўнік не патрэбны? Настаўнік заўсёды патрэбны. Толькі задача ў яго будзе крыху іншая: вучыць. Так-так, вучыць. Толькі не ў тым значэнні, як зараз (расказаць, тлумачыць, замацоўваць, паказваць і т.д.), а вучыць адбіраць матэрыял, накіроўваць вучня, дапамагаць спланаваць яму работу, вучыць арыентавацца ў моры інфармацыі.

Аб ролі кнігі ў жыцці чалавека сказана сёння многа. У апошнія гады ва ўсім свеце значна знізілася цікавасць да кнігі. Па дадзеных сацыялагічных даследаванняў 2000 года толькі 1/3 частка насельніцтва час ад часу штосьці чытае, ды і толькі прэсу. А чытанне – гэта не толькі забава, гэта працэс выхавання асабістай душы, які патрабуе ад чалавека вялікай работы розуму і сэрца, перажыванняў, асэнсавання, пошукаў адказаў на пастаўленыя пытанні. Чытанне развівае інтэлект, фарміруе адукаваную і сацыяльна каштоўную асобу. Чалавек, які чытае, – думаючы чалавек.

Гэту праблему ў нейкай ступені дапамагае вырашаць таксама камп'ютар, а іменна стварэнне электроннай кнігі. Сучасны узровень камп'ютарнай тэхнікі прывёў да пераводу многіх носьбітаў інфармацыі на папяровай аснове ў электронную форму. Гэта датычыцца не толькі дакументаў і даведнікаў, але і мастацкай літаратуры. З'яўленне Інтэрнэта дазволіла перадаваць інфармацыю з вялікай хуткасцю ва ўсе куткі свету, куды дайшла цывілізацыя.

Яшчэ ў 1971 годзе пад кіраўніцтвам прафесара Ілінойскага ўніверсітэта Майкла Харта стартаваў праект “Гутэнберг”, мэта якога – да 2001 забяспечыць доступ па электроннай сетцы да 10 тысяч кніг і дакументаў.

Зараз любую кнігу можна прачытаць у Інтэрнэце.

Але час ідзе ўперад. За электроннай кнігай будучае. Ужо такая кніга існуе і нават мае падабенства звычайнай кнігі: абкладка, двухстаронкавы разварот, многастаронкавая пабудова выдання і т.д. Пасля загрузкі тэкста электронныя кнігі функцыяніруюць як бланкеты, якія аснашчаны экранамі, кнопкамі і пяром для выбара тэмы, “пералістання” старонак, пошуку, выдзялення тэкста і дабаўлення заўваг.

Электронныя выданні маюць свае перавагі і недахопы. Яны не баяцца зносу і старэння, імгненна дастаўляюцца заказчыку, кампактныя. Электронная дамашняя бібліятэка не займае многа месца, не патрабуе асаблівага догляду, мабільная, простая ў выкарыстанні (патрэбную кнігу можна знайсці за долю секунды) і т. д.

Аднак і недахопы таксама немалыя. Далёка не ўсе маюць персанальныя камп’ютары і электронныя кнігі, адсутнічае культура зносін з электроннымі выданнямі, чытачы прывыклі мець справу з друкаванай прадукцыяй. Ды з экрана чытаць не так камфортна, як з ліста, вочы стамляюцца хутчэй, зацякае шыя і вялікая нагрузка на пазваночнік і т. д.

Тым не менш большая колькасць друкаваных твораў становіцца ўсё больш даступнай ў выглядзе электронных дакументаў. Аднак, я думаю, электронныя і друкаваныя выданні не будуць выключаць адзін аднаго, а хутчэй за ўсё, будуць дапаўняць . У бібліятэцы будучага знойдзецца месца як віртуальнай кнізе, так і традыцыйнай.

Перавага мультымедынай праграмы яшчэ і ў тым, што вучань падчас самастойнай дзейнасці як на ўроку, так і дома можа выбіраць уласны тэмп працы, пасільны аб’ём інфармацыі і ступень яе цяжкасці . Такі прыём выкладання і навучання дае настаўніку мажлівасць з поспехам рэалізоўваць дыферэнцыяваны падыход у навучанні. Дзеці больш грунтоўна запамінаюць новы матэрыял, павышаюцца іх матывацыя да пазнання школьных прадметаў, значна эканоміцца час на выкананне трэніровачна-карэкцыйных заданняў, развіваецца наглядна-вобразнае мысленне, фарміруецца ўменне работы з інфармацыяй: яе пошук, адбор і перапрацоўка.

З дапамогай камп’ютарнай графічнай праграмы PowerPoint настаўнік пры жаданні можа сам стварыць і паказаць вучням на экране набор слайдаў з разнастайнымі схемамі, табліцамі, малюнкамі, фотаздымкамі, неабходным тэкстам. Таксама ёсць магчымасць дэманстраваць анімацыйныя фільмы, відэакліпы, слухаць мелодыі як на ўроках мовы, так і літаратуры. Прафесійна падрыхтаваная дэманстрацыя пэўнай інфармацыі ў навучы, адукацыі, бізнесе, медыцыне, прамысловасці і іншых галінах чалавечай дзейнасці называецца яшчэ і прэзентацыяй .

Раней урок, на якім выкарыстоўвалася камп’ютарная тэхніка і праграмныя сродкі навучання, у дыдактыцы называўся “ўрокам з камп’ютарнай падтрымкай”. Затым шырокае выкарыстанне настаўніцтвам сродкаў мультымедыа нарадзіла новую назву – “мультымедыа – ўрок”. Для больш зручнага вымаўлення з цягам часу і гэтак слова скарацілася, і цяпер у педагагічнай літаратуры найчасцей ужываецца “медыа-ўрок”.

Перш чым уводзіць новыя мультымедычныя сродкі навучання ў вучэбна-выхаваўчы працэс, настаўнік павінен усвядоміць педагагічную мэтазгоднасць

прымянення камп'ютарнай тэхнікі на ўроку: што ў выніку гэта дасць вучням і самому педагогу-карыстальніку.

Распрацаваць першы камплект вучэбна-метадычных матэрыялаў настаўніку-філолагу будзе складана. Добра, калі гэта зробіць выкладчык інфарматыкі ці аматар-знаўца медыа-тэхналогіі. Але, бясспрэчна, што без папярэдне прадуманай паслядоўнасці слайдаў прэзентацыя атрымаецца няўдалай. Таму настаўніку патрэбна скрупулёзна спланаваць сваё бачанне выкладу новай тэмы.

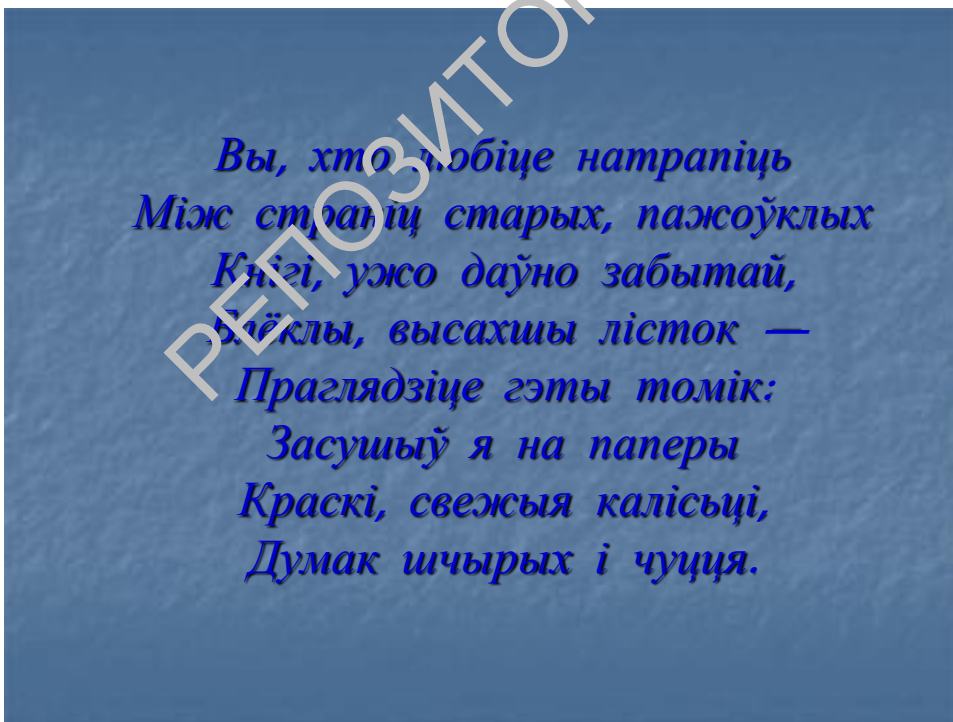
У час праектавання мультымедыа-ўрока рэкамендуецца ўлічваць і захоўваць некаторыя санітарна-гігіенічныя правілы і патрабаванні. Для школьнікаў шостых-сёмых класаў можна адвесці да дваццаці хвілін часу на бесперапынную працу за камп'ютарам, для

восьмых-дзевятых класаў – да дваццаці пяці хвілін, для старшакласнікаў – да трыццаці. З мэтай зніжэння стомляльнасці вучняў прапануем працу за камп'ютарам чаргаваць з працай за дадатковым сталом: спалучаць прагляд прэзентацыйнага матэрыялу на маніторы ці экране з выкараненнем разнастайных трэніровачна-карэкцыйных практыкаванняў і заданняў.

Якім жа чынам дастасаваць мультымедычную тэхналогію да ўрокаў беларускай літаратуры?

Звычайна любая прэзентацыя пачынаецца тытульным слайдам, на якім аб'яўлена яе тэма :

НАПРЫКЛАД

Праграмаваны кантроль на ўроках літаратуры.

Здаецца, зусім нядаўна з'явіўся першы персанальны камп'ютар, а ўжо сёння ён уваходзіць у наша паўсядзённае жыццё, як некалі каляровы тэлевізар ці відэамагнітафон. Камп'ютар стаў не толькі неад'емным прадметам вывучэння на

ўроках інфарматыкі ў сучаснай агульнаадукацыйнай школе, але, як паказвае вопыт, ён можа стаць добрым, надзейным і аб'ектыўным памочнікам настаўніка — фізіка, географа, гісторыка, біёлага, а таксама і філолага.

Прапануем незвычайную форму кантроля за ведамі вучняў на ўроках беларускай літаратуры з дапамогай персанальнай электронна-вылічальнай машыны (ПЭВМ).

Метад выкарыстання камп'ютара на падагульняльных занятках па літаратуры дастаткова эфектыўны: за адзін урок настаўнік мае мажлівасць без значных намаганняў праверыць веды школьнікаў 5-11-ых класаў па тэмай вывучанай тэме, раздзеле, аб'ёмным мастацкім творы; аб'ектыўна ацаніць працу 20 - 30 вучняў пры наяўнасці ў кабінете 10 — 17 персанальных электронна-вылічальных машын. Акрамя гэтага, заняткі на камп'ютары выпрацоўваюць навыкі індывідуальнай працы і — самае галоўнае на сённяшні дзень — павышаць цікавасць да вывучэння літаратуры як прадмета.

Ніжэй змешчаная праграма зрэзаў ведаў у форме тэстаў не патрабуе ад вучня якіх-небудзь значных навыкаў і ўменняў па пытаннях праграмавання на ПЭВМ. У час эксперымента выявілася, што неабходныя прыныцы работы на камп'ютары можна вывучыць за 2 - 3 хвіліны. Перад такім урокам пажадана правесці з класам невялікія ўводныя заняткі з мэтай псіхалагічнай адаптацыі да кабінета інфарматыкі, навучання элементарным прыёмам работы на машыне. Не лішнім момантам будзе невялікая гутарка па правілах тэхнікі бяспекі, дысцыпліны і гігіены.

Добра, калі на ўводныя заняткі настаўнік падрыхтуе пробны мікраматэрыял, праграму, набліжаную да тэмы будучага заліку.

Праграма-тэст даволі проста. Праўда, за класці яе ў "памяць" машыны па сіле толькі спецыялісту — настаўніку інфарматыкі ці добра падрыхтаванаму вучню-аматару. Філолагу не варта дужа хвалявацца за калегу, які згадзіўся запісаць праграму-тэст у ПЭВМ, нават калі ў наяўнасці ёсць звыш 10 камп'ютараў. Канечне, праца над закладкай заданняў патрабуе значнага часу, адказнасці, празмернай увагі ды і фізічных сілаў. Але, дзякуючы носьбіту інфармацыі — магнітнаму дыску, дыскеце, — спецыяліст можа перанесці запісаны тэст з аднаго камп'ютара на другі за некалькі хвілінаў. Ёсць спосаб перадаць тэст і па сетцы паміж камп'ютарамі.

Каб праілюстраваць адметнасць афармлення заданняў, спецыфіку іх выканання, прывядзем найбольш тыповыя патрабаванні да запісу праграмы-тэста.

Пажадана ўсю структуру зрабіць у форме зменнага кадра, які лёгка пераклучыць націскам клавiшы "Enter" — "Увод".

На першым кадры-застаўцы патрэбна запісаць тэму заняткаў. На другім — мэту, але падаць яе варта з улiкам узроставаых асаблівасцяў школьнікаў. Добра, калі будуць агавораны і крытэрыі адзнак. Цэнтральным блокам праграмы з'яўляецца блок 20 - 30 пытанняў. Можна да пытанняў падаць варыятыўныя адказы, што дае мажлівасць вучню націскаць клавiшу толькі з адпаведным, на яго думку, нумарам адказу. Пажадана, каб на экране манiтора адразу высвечвалася, як адказаў вучань: "правільна" ці "памылкова". Калі памылiўся, то які варыянт правільны.

Аформіць кадр прапануем наступным чынам:

1. Пад пэўным нумарам запісаць змест пытання.
2. Праз інтэрвал падаць магчымыя варыянты адказу.
3. Затым змясціць інфармацыю аб правільнасці ці памылковасці адказу.
4. Калі вучань памыліўся, то варта ўвесці інфармацыю з правільным нумарам адказу.
5. У правым верхнім куце змясціць табло падліку.

Гэта можа выглядаць на экране так:

Пытанне 7	
Так	Не
5	2
Хто з беларускіх паэтаў XIX ст. быў яшчэ і кавалём ?	
<ol style="list-style-type: none"> 1. Францішак Багушэвіч. 2. Вінцэнт Дунін-Марцінкевіч. 3. Ян Чачот. 4. Паўлюк Багрым. 5. Адам Міцкевіч. 6. Ян Баршчэўскі.	
Ваш адказ:	<input type="text" value="4"/>
Вы адказалі:	<input type="text" value="правільна"/>
Націсніце клавiшу Enter	

Дапусцім варыянт памылковага адказу. Тады інфармацыя будзе выглядаць наступным чынам:

Пытанне 23	
Так	Не
20	3

Назавіце вядомы верш М.Багдановіча, які можна лічыць беларускім варыянтам біблейскай легенды пра патап?

1. “Пагоня”.
2. “Вераніка”.
3. “У вёсцы”.
4. “Страцім- лебедзь”.
5. “Максім і Магдалена”.
6. “Санет”(Паміж пяскоў Егіпецкай зямлі”).

Ваш адказ:

Вы адказалі:

Націсніце клавішу Enter

Каб надаць жывасць "дыялогу" вучня з камп'ютарам, прапануем увесці гукавое афармленне: на стансуны адказ можна запісаць прывітальныя сігналы, на памылковыя — сумнія, працяжныя. Такое гукавое суправаджэнне ўласціва амаль кожнай мадэлі камп'ютара.

На апошнім кадры праграмы пажадана змясціць падагульняльную табліцу. Напрыклад:

Паважаны дзесяцікласнік!
На гэтым залік закончыўся.

Вы адказалі **правільна**
на пытанняў

памылкова
на пытання

За свае веды атрымліваеце адзнаку

Бывайце здаровы! Да новых сустрэч!

Камп'ютар Pentium IV

Запісаную праграму-тэст добра захоўваць на магнітным дыску, які без асаблівых праблем можна выкарыстаць і ў наступным навучальным годзе. Такім чынам філолагу можна паступова папаўняць свой уласны банк праграм па літаратуры.

Каб забяспечыць доўгі тэрмін работы дыскеты, неабходна ведаць і прытрымлівацца наступных правілаў.

1. У час работы з дыскетай нельга загінаць яе засцерагальны канверт або чапаць рукамі адкрытыя ўчасткі магнітнага пакрыцця.

2. Захоўваць дыскету патрэбна як мага далей ад тэлевізара, відэамагнітафона, тэлефона і іншых электрапрыбораў.

3. Устаўляць і вымаць яе неабходна асцярожна, каб не пашкодзіўся дыскавод.

Як выявілася з эксперыментальнага даследавання, праводзіць урок-залік з прымяненнем камп'ютара пажадана апошнім па раскладзе пэўнага класа.

Што ж рабіць настаўніку літаратуры, калі ёсць магчымасць зрэз ведаў правесці на другім-чацвёртым уроках? Тады прапануем на такія заняткі падрыхтаваць кніжную выставу з буклетаў, фотаальбомаў, твораў, літаратуразнаўчых працаў па творчасці пэўнага пісьменніка, каб вучань пасля заліку мог з карысцю правесці астатні час урока: адвольна пагартаць старонкі незнаёмай кнігі.

Калі ўлічваць усё яшчэ пасрэднае становішча многіх агульнаадукацыйных школ рэспублікі па камп'ютарызацыі, то літаратару не так часта давядзецца праводзіць падобныя заняткі ў кабінёце інфарматыкі, але адзін-два ўрокі на навучальны год, думаецца, будуць рэальным святам для вучняў 5-11-ых класаў.

Безумоўна, настаўніку літаратуры патрабуецца шмат часу на складанне зместу тэстаў. Таму прапануем матэрыял да ўрока-заліку па жыццёвым і творчым шляху Янкі Купалы для вучняў 10-га класа .

Гэтая тэсты можна выкарыстаць і без прымянення камп'ютара. Дастаткова размножыць іх на ксераксе ці на друкавальнай машынце. Адціснуты тэкст можна змясціць у цэлафанавы празрысты мяшэчак, пад плёнку, а затым вучню ў час зрэзу прапануецца фламастэрам адзначыць правільныя нумары адказаў. Пасля праверкі вельмі лёгка сцерці напісанае на цэлафане, каб потым зноў выкарыстаць у будучым навучальным годзе.

Прапануем прыкладныя нормы адзнак, якія можна загадзя закласці ў праграму-тэст камп'ютара:

Каб атрымаць "10", патрэбна адказаць на ўсе 30 пытанняў;

— "9" — на 28 — 29 пытанняў;

— "8" — на 26 — 27 пытанняў;

— "7" — на 24 — 25 пытанняў і г.д.

туры: Максіму Багдановічу ([http:// bogdanovich149.narod.ru](http://bogdanovich149.narod.ru)), Уладзіміру Караткевічу ([http:// uladzimir-karatkevich.iatp.by](http://uladzimir-karatkevich.iatp.by)) і Васілю Быкаву (www.bykau.by.ru). Гэтыя сайты нельга пакінуць па-за ўвагай сучасных школьнікаў, асабліва на ўроках літаратуры ў 10-11-ых класах агульнаадукацыйных школ, гімназій і ліцэяў.

З улікам магчымых збояў у сеціве і з мэтай эаноміі фінансавых сродкаў настаўніку беларускай мовы і літаратуры варта за некалькі дзён да планаванага ўрока зайсці на сайт "Васіль Быкаў" і скапіяць патрэбны матэрыял у папку камп'ютара "Мае дакументы" ці на дыскету. Перад заняткамі гэты матэрыял можна вельмі хутка перанесці на персанальныя камп'ютары.

Мэты ўрока: паўтарыць і сістэматызаваць веды школьнікаў па раней вывучаных творах пісьменніка; пры дапамозе новых камп'ютарных тэхналогій пазнаёміць адзінаццацікласнікаў з асноўнымі этапамі жыцця і творчасці класіка, з грамадзянскай пазіцыяй Васіля Быкава; зацікавіць старшакласнікаў неардынарнай асобай прызайка і яго кнігамі; выхоўваць пачуццё нацыянальнай самасвядомасці.

Каб на ўроку стварыць адпаведны настрой вучняў і творчую атмасферу, на школьнай дошцы па тэме можна змясціць на фоне ручніка партрэт Васіля Быкава. Пад ім - наставіць у гарлачыку сімвалічны букет з жытнёвых каласкоў і васількоў. Побач з партрэтам прызайка варта змясціць на плакаце ці запісаць крэйдаў на дошцы эпіграфы да заняткаў: "Васіль Быкаў, як той васілёк у жыце Беларускай, робіць зямлю нашу бліжэйшай да неба, а неба слова Беларускага -вышэйшым" (Рыгор Барадулін);

ці

Будуць часам ідалы раструшчаны.

Свет разумны стоміцца ад крыкаў.

Васільком у жыце Беларускай

Назаўсёды застанецца Быкаў!

Рыгор Барадулін;

ці: "Лёс зброг нам Васіля Быкава, каб ён жыў і пісаў ад імя цэлага пакалення, ад імя тых, што юнакамі спазналі вайну і ўзмужнелі духам са зброяй у руках, для якіх дзень жыцця быў роўны веку жыцця" (Чынгіз Айтматаў).

Добра, каб належнае месца ля партрэта заняла і выстава быкаўскіх кніг, фотаздымкаў, а таксама афіш да кінафільмаў, балета і оперы, што зняты і пастаўлены паводле твораў пісьменніка.

Інтэрнэт-урок па біяграфіі Васіля Быкава можна пачаць традыцыйна з асэнсавання згаданых эпіграфаў і невялікага ўступнага слова настаўніка, у якім можна сказаць, што, паводле звестак ЮНЕСКА, напрыканцы 70-х гг. XX ст. Васіль Быкаў быў адным з самых вядомых пісьменнікаў у свеце. Ды і сёння не зменшылася яго папулярнасць: быкаўскія творы перакладзены больш чым на пяцьдзсят моваў свету, у тым ліку на англійскую, іспанскую, італьянскую, нямецкую, французскую, японскую. Кнігі В. Быкава выходзілі ў Варшаве, Берліне, Празе, Будапешце, Сафіі, Мілане, Парыжы, Лондане, Каіры. Пра яго і сёння пішуць у папулярных газетах Расеі, Францыі, Германіі, Італіі, Польшчы, Швецыі, Фінляндыі...

Васіль Быкаў узнагароджаны Залатой Зоркай Героя Сацыялістычнай працы, ордэнам Айчыннай вайны I ступені, яму нададзена ганаровае званне "Народны пісьменнік Беларусі", ён уганараваны Ленінскай прэміяй за аповесць "Знак бяды" і Дзяржаўнай прэміяй Беларусі імя Якуба Коласа за аповесці "Воўчая зграя", "Яго батальён", прэстыжнай расейскай прэміяй "Трыумф".

Для актывізацыі апорных ведаў па матэрыяле, звычучаным у 6-8-ых класах, настаўнік можа правесці з вучнямі фронтальную гутарку па пытаннях:

— Што вы ведаеце пра жыццё і творчасць Васіля Быкава, яго ўдзел у грамадскім жыцці Беларусі?

— З якімі творамі празаіка вы пазнаёміліся?

— Чым яны запомніліся?

— Якія героі асабліва ўсхвалявалі, уразілі і чаму?

Настаўніцкі вопыт паказвае, што веды па біяграфіі ў адзінаццацікласнікаў практычна адсутнічаюць. Больш упэўнена адчуваюць сябе вучні ў час абмеркавання апавяданняў "Сваякі", "Адна ноч", "На Чорных лядах" і аповесцяў "Абеліск" і "Жураўліны голас".

Пасля пастансукі мэты і задач урока настаўнік прапануе старшакласнікам з дапамогай рэсурсаў Інтэрнэту звярнуцца да зместу электроннага сайта www.bykau.by.ru.

Каб праца школьнікаў была больш эфектыўнай і мэтанакіраванай, настаўнік павінен сцісла пазнаёміць іх з асноўнымі раздзеламі сайта — "Біяграфія", "Артыкулы", "Фота", "Творы", "Бібліяграфія" і прапанаваць модульную праграму для самастойнай ці парнай работы:

1. Прачытайце на сайце сціслую біяграфію Васіля Быкава і запішыце ў сшытках па літаратуры яе план, які стане асноўным матэрыялам для вуснага паведамлення (рыхтуецца дома).
2. Адкрыце файл пад назвай "План біяграфіі В. Быкава" ў папцы камп'ютара "Мае дакументы" і параўнайце свой план з настаўніцкім, зрабіце карэктывы ў сваім сшытку.

(Змест файла "План біяграфіі В. Быкава": 1. Некалькі радкоў пра радзіму, навучанне і франтавы шлях пісьменніка. 2. Час апублікавання і тэматыка ранніх быкаўскіх твораў. 3. Узнагароды за творчасць. 4. Экранізацыя. 5. Жыццё і праца

ў Гродне. 6. Праблемы ў сярэдзіне 1990-х гг. Жыццё за мяжой. 7. Адкрыццё памятнага знака ў райцэнтры Старыя Дарогі. 8. Смерць Васіля Быкава.)

3. Самастойна пазнаёмцеся ў рубрыцы "Бібліяграфія" з пералікам твораў Васіля Быкава і іх перакладаў. Выпішыце найбольш перакладаныя, а значыць вядомыя.

4. Давайце зверымся і зробім карэктывы. Для параўнання адкрыце папку камп'ютара "Мае дакументы" і ў ёй файл "Папулярныя быкаўскія творы".

(Адказ: "Трэцяя ракета", "Абеліск", "Сотнікаў", "Альпійская балада" перакладзены на англійскую, нямецкую, рускую, чэшскую і іншыя мовы.)

5. У рубрыцы "Фота" паглядзіце фотаздымкі пісьменніка і яго сяброў. Занатуйце ў сшытак па літаратуры прозвішчы найбольш славных людзей, з якімі Васіль Быкаў меў цесныя стасункі.

6. Давайце зноў зверымся і зробім карэктывы. Адкрыце для параўнання файл "Сябры пісьменніка" ў папцы "Мае дакументы".

(Адказ: Алесь Адамовіч, Уладзімір Караткевіч, Пімен Панчанка, Рыгор Барадулін і інш.)

7. У рубрыцы "Творы, прысвечаныя Васілю Быкаву" пазнаёмцеся з вершамі Рыгора Барадуліна і Уладзіміра Караткевіча. Выпішыце найбольш трапныя выразныя мастацкія сродкі, якімі паэты характарызавалі класіка.

8. Давайце зверымся і зробім карэктывы. Адкрыце для адказу файл "Тропы".

[Васіль Быкаў - "анёл, Гаспадар Беларусі" (Р. Барадулін), "рыцар сумлення і свабоды" (У. Караткевіч).]

9. Самастойна прачытайце артыкул Валянціна Акудовіча "Чаму Васілю Быкаву не далі Нобелеўскай прэміі?" і пісьмова дайце сціслы адказ на пастаўленае пытанне. Ці згодны вы з думкай публіцыста? Чаму?

10. У файле "Нобелеўская прэмія" знайдзіце цытаты-адказы на гэтае заданне.

(«...толькі фармальна "Нобелем" узнагароджваюць некага персанальна, а насамрэч гэта прэмія кантыненту, рэгіёну, краіне...»; «З гэтага вынікае, што праблему "Быкаў — Нобель" будзе лагічна перафармуляваць на праблему "Беларусь — Нобель"...»; "...не далі таму, што некаму гэтага вельмі моцна не хацелася... даць Нобелеўскую прэмію Васілю Быкаву — азначала легалізаваць Беларусь у якасці эстэтычнага, інтэлектуальнага і... этычнага суб'екта сусветнай супольнасці"; "Скасавалі краіну, якая мае свайго Нобелеўскага лаўрэата, значна складаней, чым скасавалі краіну, якая яго не мае".)

Звычайна дыстанцыйны ўрок заканчваецца кантрольна-рэфлексійным этапам: праводзіцца невялікі зрэз ведаў, атрыманых з дапамогай рэсурсаў Інтэрнэту. Але на такім нетрадыцыйным уроку літаратуры мэтазгодна правесці гутарку для выяўлення вучнёўскіх уражанняў і думак, каб настаўнік мог удасканаліваць метадыку такіх заняткаў.

Кантрольныя пытанні пажадана даць на другім уроку ў час праверкі дамашняга задання ў форме тэстаў, што знаходзяцца на с. 103 - 107 кнігі "Беларуская літаратура. Тэсты. XI клас: Дапаможнік для навучэнцаў агульнаадукацыйных школ, гімназій, ліцэяў" / Аўтары-скл. Гарадко Г. і інш., - Мінск, 2001.

Дамашняе заданне: на аснове запісаў канспекта і артыкулаў (с. 324 -337) навучальнага дапаможніка для 11 класа агульнаадукацыйнай школы (Ішчанка Г. і інш. / Пад рэд. В. Ляшук. Мінск, 2002) падрыхтаваць вуснае паведамленне па тэме ўрока.

Такі ўрок можна праводзіць і з захварэлымі вучнямі, якія маюць дома доступ да Інтэрнэту і гэты канспект-модуль.

Школьны ўрок, такім чынам, перастае ўспрымацца як адзіны шлях атрымання ведаў, ён — толькі адна з яго формаў. Выкарыстанне нават элементаў дыстанцыйнага навучання ў звычайным навучальна-выхаваўчым працэсе дазваляе зрабіць яго жывым, цікавым і творчым.

На сёння беларускамоўныя электронныя падручнікі і энцыклапедыі па мове і літаратуры адсутнічаюць. Прапануем некаторыя рэсурсы беларуска-рускомоўных сайтаў, якія можна часткова ці поўнасьцю выкарыстаць для стварэння ўласнай прэзентацыі новай тэмы :

<http://natlib.org.by> (Нацыянальнай бібліятэкі),
www.kniha.by.ru (творы мастацкай літаратуры),
<http://literatura.at.tut.by> (партал беларускай літаратуры),
www.lim.by (газета “Літаратура і мастацтва”),
www.dziejaslou.by (часопіс “Дзеяслоў”)
<http://starbel.narod.ru> (гісторыя Беларусі IX-XVIII стст.),
www.znyata.com (беларускі фотопартал),
www.apx-by.info (архітэктура Беларусі),
<http://globus.tut.by> (помнікі архітэктуры Беларусі),
www.krayavid.znyata.com (малодзежнае фота),
www.arthistory.ru (гісторыя сусветнага мастацтва),
www.kupala-theatre.by (Нацыянальны акадэмічны тэатр імя Я.Купалы),
<http://rtbd.of.by> (Рэспубліканскі тэатр беларускай драматургіі),
<http://museum.bsu.by> (Нацыянальны мастацкі музей Рэспублікі Беларусь),
www.wallpapers.kniha.by (разнастайныя тэматычныя фотаздымкі),
<http://pogudo.has-net.by> (Літаратурныя музеі М.Багдановіча, Я.Купалы, Я.Коласа),
www.bykau.by.ru (Васіль Быкаў),
www.pesniary.com (ансамбль “Песняры”),
www.palac.org (гурт “Палац”),
www.troitsa.net (гурт “Троіца”),
<http://bogdanovich149.narod.ru> (Максім Багдановіч),
<http://uladimir-karatkevich.iatp.by> (Уладзімір Караткевіч),
www.brest.by (Брэсцкая крэпасць-герой) і інш.

З гэтых сайтаў педагог мае мажлівасць узяць для мультымедыа-ўрока неабходныя тэксты, фотаздымкі і мелодыі. Самастойна створаныя настаўнікам інфармацыйныя і адукацыйныя распрацоўкі могуць выкарыстоўвацца для фронтальнага, групавога і індывідуальнага навучання ў адукацыйнай установе, а таксама для самастойнай працы вучняў дома.

РЕПОЗИТОРИЙ БГПУ

II ПРАКТЫЧНЫ РАЗДЗЕЛ

Тэматыка практычных заняткаў

- № 1. Дзелавае гульня “Сучасны ўрок літаратуры”.
- № 2. Дзелавае гульня “Нетрадыцыйны ўрок літаратуры”.
- № 3. Дзелавае гульня “Урок літаратуры з выкарыстаннем іфармацыйна-адукацыйных рэсурсаў”

Метадычныя рэкамендацыі

Вялікую ролю гульнёвых элементаў на ўроку адзначалі метадысты і педагогі наватары неаднойчы на працягу ХХ стагоддзя. Так В.А. Сухамлінскі з гэтай нагоды адзначаў: «Без гульні няма і не можа быць паўнаватаснага разумовага развіцця. Гульня – гэта велізарнае светлае акно, праз якое ў духоўны свет дзіцяці ўліваецца жыватворны струмень уяўленняў, памяццяў. Гульня – гэта іскра, якая запальвае агеньчык дапытлівасці і цікаўнасці».

Сёння, улічваючы адказнасць педагогаў краіны за якасць ведаў вучняў і ўзровень іх падрыхтаванасці, кожны настаўнік беларускай мовы і літаратуры імкнецца, каб і яго выхаванцы з ахвотай вывучалі і дасканалы ведалі гэтыя прадметы: паспяхова напісалі кантрольную дыктоўку, пераказ, сачыненне ці дакладна адказалі на пытанні тэстаў.

Але з настаўніцкага вопыту вядома, што нельга навучыць школьніка, калі ён раўнадушны, абіякавы, не бачыць патрэбы ў набыцці ведаў. І, на жаль, такіх дзяцей у класе большасць. Магчыма, негатыўную ролю тут адыграла празмерная інфармацыйная насычанасць сучасных дзеючых праграм практычна па ўсіх прадметах. Да таго ж адведзена малая колькасць гадзін на вывучэнне пэўнай тэмы і, трэба прызнаць, чужая дзесяцібальная сістэма ацэнкі ведаў дала магчымасць вучню перайсці з класа ў клас з самымі нізкімі баламі.

Калі быць аб'ектыўным, то пры вызначэнні фактараў нежадання школьнікаў вучыцца нельга не адзначыць і недастаткова прафесійнае, а часам і пасіўнае псіхалагічнае суправаджэнне вучэбнага працэсу настаўнікам. Якія ж прагрэсіўныя педагагічныя прыёмы можна выкарыстаць на занятках мовы і літаратуры з мэтай развіцця і фарміравання ў школьнікаў станоўчай пазнавальнай матывацыі да вучэбнай дзейнасці? Такое пытанне даўно хвалюе настаўнікаў, бацькоў, псіхолагаў і метадыстаў. Праўда, далёка не кожны настаўнік-філолаг акцэнтуюе ўвагу на гэтай праблеме, бо найчасцей лічыць, што калі падлетак прыйшоў у школу, то ён павінен, а то і абавязаны, рабіць усё, што рэкамендуе педагог.

Як вядома, матыў – гэта тое, што натхняе, скіроўвае чалавека да пэўнай дзейнасці. Калі ж не ведаеш матываў, то цяжка зразумець, чаму дзіця імкнецца да нечага іншага, а не да таго, што прапануе яму настаўнік.

Фарміраванне матываў вучыцца – гэта ў першую чаргу стварэнне на ўроках мовы і літаратуры ўмоў для праяўлення ўнутраных імкненняў школьніка да навучання. Унутраная матывацыя, незалежная ад знешніх фактараў,

з'яўляецца важнай умовай паспяховай вучобы. Але што рабіць, калі яна адсутнічае?

Любая дзейнасць, гульнёвая таксама, прадугледжвае пэўную мэту і канкрэтызацыю яе ў задачах, рэалізацыю зместу з дапамогай спецыфічных сродкаў і ацэнкі яе рэзультатаў. Вучні не імкнуцца з дапамогай гульні, напрыклад, развіваць адвольную самарэгуляцыю ці дэцэнтрацыю ў мысленні, хоць усё гэта ў гульні адбываецца. Мэты ставяць педагогі: развіваць асобныя якасці дзяцей, іх эмацыянальныя і валявыя сферы і г. д. Задача педагога – арганізацыя ў жыццядзейнасці канкрэтнага дзіцяці або калектыву такіх гульнёвых сітуацый, якія дазваляць сфарміраваць пэўныя новыя якасці, замацаваць тыя, што ўжо набыты.

Вялікія магчымасці для ажыццяўлення педагагічнай дзейнасці дае гульня настаўніку. Ён можа ўдзельнічаць у ёй як партнёр, можа быць кіраўніком або кіраваць гульнёй цераз памочніка. Яго роля можа быць даследчай, ацэначнай. Ён можа выступаць кансультантам або проста назіральнікам. Важнейшая задача настаўніка «арганізаваць» поспех вучня, забяспечыць яму рух наперад у гульнёвай дзейнасці. Іменна прадметна гульнёвае асяроддзе забяспечвае бліжэйшае і перспектыўнае творчае развіццё дзіцяці.

Прапанаваная педагагічная тэхналогія цікавая для школьнікаў розных узростаў. Гэта эфектыўны і карысны від дзейнасці. Гуляць звычайна хочуць усе вучні, важна толькі ўлічыць іх узроставыя асаблівасці, правільна выбраць форму гульні і арганічна ўключыць яе ў структуру пэўных заняткаў.

Функцыі гульні наступныя:

Навучальная – развіццё памяці, увагі, успрыманне інфармацыі рознай мадальнасці. Гульня стымулюе разумовую дзейнасць навучэнцаў, развівае ўвагу і пазнавальную цікавасць да прадмета.

Камунікатыўная – збліжэнне калектыву навучэнцаў і ўсталяванне ў ім эмацыйных кантактаў. У складзе каманды кожны вучань нясе адказнасць за ўвесь калектыў, кожны зацікаўлены ў лепшым выніку сваёй каманды, кожны імкнецца як мага хутчэй і больш паспяхова справіцца з заданнем.

Забаўляльная – стварэнне спрыяльнай атмасферы на занятках, пераўтварэнне ўрока ў займальнае дзейства. Гульня – адзін з прыёмаў пераадолення пасіўнасці вучняў.

Рэлаксацыйная – зняцце эмацыйнай напругі, якое ўзнікае ў выніку інтэнсіўнага навучання.

Развіццёвая – гарманічнае развіццё якасцей індывідуальнай асобы ў кожнага вучня.

Асноўныя напрамкі рэалізацыі гульнёвых прыёмаў і сітуацый:

- дыдактычная мэта ставіцца перад навучэнцамі ў форме гульнёвай задачы;
- вучэбная дзейнасць падпарадкоўваецца правілам гульні;
- вучэбны матэрыял выкарыстоўваецца ў якасці яе сродку, у вучэбную дзейнасць уводзіцца элемент спаборніцтва, які перакладае дыдактычную задачу ў гульнёвую;
- паспяховае выкананне дыдактычнага задання звязваецца з гульнёвым вынікам.

Для таго, каб выбраць тую ці іншую гульню, карыстаюцца наступнымі патрабаваннямі:

1. гульні павінны адпавядаць вызначаным вучэбна-выхаваўчым задачам, праграмным патрабаванням да ведаў, уменняў, навыкаў, патрабаванням стандарту;

2. гульні павінны адпавядаць матэрыялу, які вывучаецца, і будавацца з улікам падрыхтаванасці навучэнцаў і іх псіхалагічных асаблівасцей;

3. гульні павінны грунтавацца на пэўным дыдактычным матэрыяле і методыцы яго ўжывання.

Праблема фарміравання ў школьнікаў станоўчай матывацыі да навучання стала асноўнай у педагагічнай дзейнасці настаўнікаў. У вырашэнні гэтай праблемы вядучую ролю адыгрывае выкарыстанне на ўроках метадаў і прыёмаў **тэхналогіі дзелавой і займальнай гульні**.

Дзелавітасць – неабходная рыса характару для кожнай асобы нашага вірлівага часу. Чалавек, які валодае ёю, звычайна арганізаваны і дакладны ў працы, умее пераадольваць цяжкасці і заўсёды дасягае пастаўленай мэты, знаходзіць рацыянальныя спосабы вырашэння праблем. Ён настойлівы, сур’ёзны, разважлівы.

Першыя асновы дзелавітасці, як вядома, закладваюцца ў сям’і. Але, зыходзячы з рэаліяў часу, галоўную ролю ў вырашэнні гэтай праблемы ўсё ж павінна выконваць сучасная агульнаадукацыйная ўстанова.

Найбольш эфектыўны метады, які дапускае школьнікаў да прафесійнай дзейнасці, спрыяе развіццю творчых здольнасцяў і самастойнасці, – гэта ўвядзенне ў адукацыйны працэс сучаснай школы дзелавой гульні. Такі дыдактычны метады актывізуе асобу вучня: дае магчымасць стаць лідэрам, дапамагае запомніць значны аб’ём інфармацыі, наладзіць міжасобасныя стасункі з аднакласнікамі і настаўнікамі.

Дзелавая гульня – разнавіднасць асобасна-арыентаванай педагагічнай тэхналогіі, якая мае на мэце навучыць асобных школьнікаў ці іх групы прымаць рашэнне. Яе можна выкарыстоўваць у час выкладання асобных тэмаў па прадметах, а таксама ва ўсіх тыпах і відах урокаў, у пазаўрочнай дзейнасці.

У педагагічнай літаратуры вызначаюцца розныя тыпы дзелавой гульні: **ролевыя, імітацыйныя, арганізацыйна-дзейнасныя**.

Звычайна ў вучняў найбольшую цікавасць выклікаюць **ролевыя гульні**, дзякуючы якім у школьнікаў фарміруюцца некаторыя прафесійныя якасці, лідэрства, развіваецца ўменне кіраваць людзьмі. Паспех залежыць ад здольнасці вучня супрацоўнічаць з аднакласнікамі. Удзельнікі могуць пабываць у ролі настаўніка, экскурсавода, бібліятэкара, карэктара і інш. Такі падыход у выкладанні не толькі разнастаіць змест урока ці заняткаў, але і раскрые выхаванцам некаторыя аспекты пэўных прафесій. «Арфаграфічная эстафета», «Карэктар», «Вучань-настаўнік» – адны з самых ужывальных ролевых гульняў на ўроках і па мове, і па літаратуры. Аднак спіс ролевых гульняў зусім не павінен абмяжоўвацца пералічанымі, іх від і змест залежыць ад творчасці і жадання самога настаўніка, ад мэт і задач, якія ставяцца да ўрока. Напрыклад, на такім этапе ўрока, як праверка дамашняга задання, эфектыўным і цікавым будзе правядзенне гульняў «Гарачае крэсла» і «Разумная парачка», у час якіх вучні

самі павінны фармуляваць і задаваць пытанні па пройдзеным матэрыяле сваім аднакласнікам.

Не менш цікавы і займальны тып дзелавой гульні – *імітацыйны*, ці сцэнарны, калі ўдзельнікі выступаюць у пэўнай ролі паводле загадзя напісанага сцэнарыя. Тут няма аб'екта і мадэлі кіравання, як у гульні ролевага тыпу. Звычайна вучань выконвае адну ролю. Напрыклад, вядучага на літаратурным вечары, літаратурнага героя, пісьменніка, вучонага, гістарычнага дзеяча і інш. Як паказвае педагагічны вопыт, дзякуючы ўвядзенню нават элементаў імітацыі, урок становіцца запамінальным і незвычайным. У школьнікаў фарміруюцца артыстычныя здольнасці і цікавасць да прадмета, лепш запамінаецца матэрыял. Узоры такіх урокаў : урок-экскурсія, урок-прэс-канферэнцыя, урок-суд, урок-прэм'ера і іншыя. Настаўнік можа не будаваць цэлы ўрок па дадзенай мадэлі гульні, а выкарыстоўваць толькі яе элементы.

РЕПОЗИТОРИЙ БГПУ

III РАЗДЗЕЛ КАНТРОЛЮ ВЕДАЎ

Пытанні да заліку па дысцыпліне на выбар “Сучасны ўрок літаратуры: патрабаванні, тыпалогія, структура”

1. З гісторыі станаўлення класна-ўрочнай сістэмы. Погляды сучасных айчынных метадыстаў на класна-ўрочную сістэму.
2. Пошук новых форм навучання па літаратуры як сродак аптымізацыі адукацыйнага працэсу.
3. Мадэль сучаснага ўрока па літаратуры.
4. Педагогіка і псіхалогія пра змест і тэхналогіі сучаснага ўрока.
5. Фарміраванне культуралагічнай кампетэнцыі вучняў і яе кампанентаў як задача дзейнасці настаўніка на сучасным уроку.
6. Пабудова мадэлі працэсу навучання літаратуры з выкарыстаннем найноўшых інфармацыйна-адукацыйных рэсурсаў (ІАР).
7. Настаўнікі-наватары пра асновы зместу і тэхналогіі ўрока па літаратуры.
8. Шляхі ўдасканалення сучаснага ўрока літаратуры, спецыфіка кожнага з іх.
9. Удакладненне тыпалогіі і класіфікацыі ўрокаў метадыстамі.
10. Выбар найбольш эфектыўных тыпаў і відаў урокаў у адпаведнасці з сучаснай адукацыйнай траекторыяй.
11. Структура і асноўныя этапы ўрока літаратуры і іх трансфармацыя ў адукацыйнай прасторы XXI стагоддзя.
12. Рэпрэзентацыя асноўных тыпаў і відаў урокаў ў вучэбна-метадычных дапаможніках па літаратуры (2010 – 2012 гг.).
13. Інтэграцыя як аб’яднанне, злучэнне элементаў розных адукацыйных прадметаў у адзінае цэлае.
14. Змест і структура інтэграваных урокаў. Рэгіянальны кампанент інтэграваных заняткаў.
15. Рэалізацыя інтэграцыі рускай і беларускай літаратуры, літаратуры і гісторыі, літаратуры і мовы пры правядзенні заняткаў на II і III ступенях літаратурнай адукацыі.
16. Рэалізацыя інтэграцыі літаратуры і выяўленчага мастацтва, літаратуры і жывапісу, літаратуры і геаграфіі пры правядзенні заняткаў на II і III ступенях літаратурнай адукацыі.
17. Прычыны ўзнікнення нетрадыцыйных урокаў літаратуры: тэорыя і гісторыя пытання. Нетрадыцыйныя ўрокі літаратуры і іх віды.
18. Найбольш эфектыўныя тыпы нетрадыцыйных урокаў на II і III ступені літаратурнай адукацыі, метадыка іх арганізацыі і правядзення.
19. Настаўнікі-наватары і іх вопыт у правядзенні нетрадыцыйных урокаў.
20. Выкарыстанне тэхналогіі праектнага навучання на этапе праверкі дамашняга задання па літаратуры

21. Прымяненне тэхналогіі перспектыўных ліній пры вывучэнні новага матэрыялу ў V – IX класах
22. Методыка выкарыстання элементаў педагагічных майстэрняў на этапе вывучэння новага матэрыялу ў X – XI класах
23. Выкарыстанне элементаў тэхналогіі развіцця крытычнага пры замацаванні вывучанага матэрыялу
24. Методыка прымянення элементаў модульнай тэхналогіі на этапе кантролю і ацэнкі ведаў вучняў
25. Нацыянальныя адукацыйныя інтэрнэт-парталы, методыка іх выкарыстання пры правядзенні ўрокаў па беларускай літаратуры.
26. Методыка прымянення ЭСН на ўроках літаратуры ў V – IX класах.
27. Выкарыстанне магчымасцей віртуальных музеяў і сайтаў, прысвечаных беларускім пісьменнікам, на ўроках літаратуры.
28. Прымяненне на ўроку і ў пазаўрочнай дзейнасці электронных хрэстаматый, гукавых электронных выданняў, мастацкіх электронных выданняў, аўдыякніг.
29. Прымяненне электронных выданняў як сродкаў рэалізацыі міжпрадметных сувязей пры вывучэнні беларускай літаратуры.
30. Асноўныя кампаненты канструктара сучаснага ўрока літаратуры. Методыка напісання тэхналагічнай карты ўрока (паглыбленне паняцця).
31. Сцэнарый ўрока літаратуры як інавацыйная форма бягучага планавання.
32. Методыка напісання сцэнарыя ўрока.

IV ДАПАМОЖНЫ РАЗДЗЕЛ

**УСТАНОВА АДУКАЦЫІ
“БЕЛАРУСКІ ДЗЯРЖАЎНЫ ПЕДАГАГІЧНЫ ЎНІВЕРСІТЭТ
ІМЯ МАКСІМА ТАНКА”**

ЗАЦВЯРДЖАЮ

Прарэктар па вучэбнай рабоце

_____ У.У. Шлыкаў

“ _____ ” _____ 2012 г.

Рэгістрацыйны № УД – 33-02-33/2012/ баз.

**Сучасны ўрок літаратуры:
патрабаванні, тыпалогія, структура
(дысцыпліна на выбар)**

Вучэбная праграма другой ступені вышэйшай адукацыі

для спецыяльнасці 1–08 80 02 Тэорыя і методыка навучання і выхавання
(беларуская літаратура)

2012 г.

СКЛАДАЛЬНІКІ:

І.М. Гоўзіч, загадчык кафедры беларускай літаратуры і культуры УА “Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя Максіма Танка”, кандыдат філалагічных навук, дацэнт;

Н.В. Заяц, дацэнт кафедры беларускай літаратуры і культуры УА “Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя Максіма Танка”, кандыдат філалагічных навук, дацэнт

РЭЦЭНЗЕНТЫ:

І.Д. Воюш, дацэнт кафедры гісторыі журналістыкі факультэта журналістыкі БДУ кандыдат філалагічных навук, дацэнт;

Н.М. Кавалёва, дацэнт кафедры рускай і зарубежнай літаратуры УА “Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя Максіма Танка”, кандыдат педагагічных навук, дацэнт

Рэкамендавана да зацвярджэння

Кафедрай беларускай літаратуры і культуры ўстановы адукацыі “Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя Максіма Танка” (пратакол № 13 ад 14 мая 2012 г.)

Загадчык кафедры

_____ І.М. Гоўзіч

Саветам факультэта беларускай і рускай філалогіі (пратакол № 9 ад 28 мая 2012 г.)

Старшыня

Савета факультэта

_____ В.Д. Старычонок

Адказныя за рэдакцыю: І.М. Гоўзіч, Н.В. Заяц

Адказныя за выпуск: І.М. Гоўзіч, Н.В. Заяц

ТЛУМАЧАЛЬНАЯ ЗАПІСКА

Праграма дысцыпліны на выбар “Сучасны ўрок літаратуры: патрабаванні, тыпалогія, структура” распрацавана з улікам патрабаванняў, якія прад’яўляюцца да адукацыі на сучасным этапе, да ўдасканалення метадаў і прыёмаў выкладання літаратуры ва ўмовах пераходу да новай педагагічнай парадыгмы асобна арыентаванага навучання і інтэграцыі нацыянальнай сістэмы адукацыі ў сусветную адукацыйную прастору.

Асноўная мэта вывучэння курса – засваенне і паглыбленне магістрантамі тэарэтычных асноў распрацоўкі і пабудовы ўрокаў розных відаў, фарміраванне ў іх сістэмы ведаў, уменняў і навыкаў, неабходных для ўсвядомленага выбару эфектыўных метадаў, прыёмаў і форм выкладання слоўнага мастацтва, пошуку новых тэхналогій, ажыццяўлення актуальных, звязаных з арганізацыяй урока, аналізам мастацкіх твораў розных родаў і жанраў, этапамі вывучэння літаратурнага твора. У працэсе засваення курса магістранты набываюць навыкі сістэматычнай працы па павышэнню сваёй метадычнай культуры і педагагічнага майстэрства, выбару аптымальных шляхоў навучання літаратуры.

Задачы курса вынікаюць з пастаўленых мэт і зводзяцца да рэалізацыі ў працэсе яго выкладання наступных фактараў:

- раскрыць рэцыпіентам дыдактычныя і метадалагічныя асновы і палажэнні курса;
- выпрацаваць у слухачоў курсу навыкі самастойнага разумення інавацыйных тэхналогій правядзення ўрокаў розных тыпаў і відаў;
- зацікавіць магістрантаў дыскусійнымі пытаннямі выкладання літаратуры, падрыхтаваць іх да самастойнай, творчай інтэрпрэтацыі нявырашаных у педагагічнай і метадычнай навуцы праблем.

Змест метадычнай (як і літаратурнай увогуле) адукацыі складаецца з чатырох асноўных кампанентаў: ведаў; уменняў і навыкаў; вопыту практычнай дзейнасці; сістэмы нормаў адносін да рэчаіснасці, да людзей, да сябе.

Першы кампанент (веды) фарміруецца шляхам засваення магістрантамі разнастайнага метадычнага і тэарэтычнага матэрыялу. Другі кампанент (уменні і навыкі) стварае базу для іх далейшай самаадукацыі. Праграма арыентуе магістранта на фарміраванне і развіццё разнапланавых уменняў і навыкаў: **метадычных**, звязаных з адборам, сістэматызацыяй метадычнага матэрыялу, з вызначэннем тыпаў і відаў урокаў, іх планаваннем, аналізам; **аналітычных** (аналіз твора (эпізода), сюжэта, кампазіцыі, мовы мастацкіх твораў розных родаў і жанраў, тэарэтыка-літаратурных паняццяў і інш.); **сінтэзуючых** (здольнасці абагульняць матэрыял, рабіць самастойныя высновы, супастаўляць факты і з’явы); **практычных** (планаванне і правядзенне ўрокаў розных тыпаў і відаў). Трэці кампанент – вопыт практычнай дзейнасці – набываецца магістрантамі падчас праходжання педагагічнай практыкі.

У выніку вывучэння дысцыпліны спецыяліст павінен **ведаць**:

- метадалагічныя асновы дысцыпліны;
- тыпалогію сучаснага ўрока па літаратуры;
- перспектывы развіцця нетрадыцыйных форм навучання літаратуры;

– найбольш эфектыўныя інавацыйныя педагагічныя тэхналогіі і методыку іх выкарыстання на асноўных этапах урока.

Спецыяліст павінен умець:

– валодаць прафесійнымі навыкамі аналізу метадычных фактаў і з’яў;
– прымяняць атрыманыя веды пры вырашэнні педагагічных, вучэбна-выхаваўчых і навукова-метадычных задач з улікам узроставых і індывідуальных адрозненняў вучняў, сацыяльна-псіхалагічных асаблівасцей вучнёўскіх калектываў і канкрэтных педагагічных сітуацый;

– рыхтаваць тэхналагічную карту ўрока і пісаць сцэнарыі ўрокаў літаратуры з выкарыстаннем інавацыйных педагагічных тэхналогій;

– выбіраць і выкарыстоўваць у вучэбным працэсе найбольш эфектыўныя педагагічныя тэхналогіі.

На вывучэнне дысцыпліны на выбар “Сучасны ўрок літаратуры: патрабаванні, тыпалогія, структура” на дзённым аддзяленні для другой ступені вышэйшай адукацыі (магістратура) прадугледжана 36 гадзін аўдыторных заняткаў: 30 гадзін лекцыйных і 6 гадзін практычных заняткаў. Форма кантролю ведаў – залік.

РЕПОЗИТОРИЙ БГПУ

ПРЫКЛАДНЫ ТЭМАТЫЧНЫ ПЛАН

№ п/п	Тэма заняткаў	Аўдыторных гадзін		
		Усяго	У тым ліку	
			Лекцый- ныя заняткі	Практыч- ныя заняткі
1.	Уводзіны	2	2	
2.	Тэарэтычныя асновы зместу і тэхналогій урока: псіхалага-педагагічны аспект	2	2	
3.	Урок літаратуры ў сучасных установах агульнай сярэдняй адукацыі	4	2	2
4.	Інтэграваныя ўрокі літаратуры	4	4	
5.	Методыка правядзення нетрадыцыйных урокаў літаратуры	6	4	2
6.	Выкарыстанне сучасных адукацыйных тэхналогій на асноўных этапах ўрока літаратуры	10	10	
6.1.	Выкарыстанне тэхналогіі праектнага навучання на этапе праверкі дамашняга задання па літаратуры	2	2	
6.2.	Прымяненне тэхналогіі перспектывных ліній пры вывучэнні новага матэрыялу ў V – IX класах	2	2	
6.3.	Методыка выкарыстання элементаў педагагічных майстэрняў на этапе вывучэння новага матэрыялу ў X – XI класах	2	2	
6.4.	Выкарыстанне элементаў тэхналогіі развіцця крытычнага пры замацаванні вывучанага матэрыялу	2	2	
6.5.	Методыка прымянення элементаў модульнай тэхналогіі на этапе кантролю і ацэнкі ведаў вучняў	2	2	
7.	Методыка прымянення інфармацыйна- адукацыйных рэсурсаў на ўроках літаратуры	6	4	2
8.	Канструктар сучаснага ўрока літаратуры	2	2	
Усяго:		36	30	6

ЗМЕСТ ВУЧЭБНАГА МАТЭРЫЯЛУ

1. Уводзіны

Мэты, задачы і структура курса. З гісторыі станаўлення класна-ўрочнай сістэмы (паглыбленне паняцця). Погляды сучасных айчынных метадыстаў на класна-ўрочную сістэму (М. Кныш, А. Лугоўскі, Т. Мушынская, Я. Перавозная, А. Руцкая і інш.).

Пошук новых форм навучання па літаратуры як сродак аптымізацыі адукацыйнага працэсу.

2. Тэарэтычныя асновы зместу і тэхналогіі ўрока: псіхалага-педагагічны аспект

Мадэль сучаснага ўрока па літаратуры. Педагогіка і псіхалогія пра змест і тэхналогіі сучаснага ўрока (паглыбленне паняцця). Фарміраванне культуралагічнай кампетэнцыі вучняў і яе кампанентаў (кагнітыўны, практычны, каштоўнасна-змястоўны) як задача дзейнасці настаўніка на сучасным уроку.

Пабудова мадэлі працэсу навучання літаратуры з выкарыстаннем найноўшых (высокатэхналагічных, электронных) інфармацыйна-адукацыйных рэсурсаў (ІАР).

Настаўнікі-наватары пра асновы зместу і тэхналогіі ўрока па літаратуры.

3. Урок літаратуры ў сучасных умовах агульнай сярэдняй адукацыі

Шляхі ўдасканалення сучаснага ўрока літаратуры (узмацненне мэтанакіраванасці дзейнасці настаўніка і вучняў; павышэнне пазнавальнай самастойнасці і творчай актыўнасці вучняў; інтэнсіфікацыя вучэбна-выхаваўчага працэсу на ўроку; здзяйсненне ўнутрыпрадметных і міжпрадметных сувязей; удасканаленне тыпалогіі і структуры ўрока), спецыфіка кожнага з іх.

Удакладненне тыпалогіі і класіфікацыі ўрокаў метадыстамі. Выбар найбольш эфектыўных тыпаў і відаў урокаў у адпаведнасці з сучаснай адукацыйнай траекторыяй. Структура і асноўныя этапы ўрока літаратуры і іх трансфармацыя ў адукацыйнай прасторы XXI стагоддзя.

Рэпрэзентацыя асноўных тыпаў і відаў урокаў ў вучэбна-метадычных дапаможніках па літаратуры (2010 – 2012 гг.).

4. Інтэграваныя ўрокі літаратуры

Інтэграцыя як аб'яднанне, злучэнне элементаў розных адукацыйных прадметаў у адзінае цэлае. Перавагі інтэграваных заняткаў перад традыцыйнымі. Узроўні (ступені) інтэграцыі: тэматычная, канцэптвальная, праблемная, тэарэтычная. Умовы правядзення інтэграваных заняткаў. Змест і структура інтэграваных урокаў. Рэгіянальны кампанент інтэграваных заняткаў.

Спраба стварэння інтэграваных курсаў ў нацыянальнай сістэме адукацыі ў 2000-я гады.

Рэалізацыя інтэграцыі рускай і беларускай літаратуры, літаратуры і гісторыі, літаратуры і мовы, літаратуры і выяўленчага мастацтва, літаратуры і жывапісу, літаратуры і геаграфіі пры правядзенні заняткаў на II і III ступенях літаратурнай адукацыі.

5. Методыка правядзення нетрадыцыйных урокаў літаратуры

Прычыны ўзнікнення нетрадыцыйных урокаў літаратуры: тэорыя і гісторыя пытання. Нетрадыцыйныя ўрокі літаратуры і іх віды (паглыбленне паняцця).

Найбольш эфектыўныя тыпы нетрадыцыйных урокаў на II ступені літаратурнай адукацыі, методыка іх арганізацыі і правядзення. Асноўныя тыпы нетрадыцыйных урокаў на III ступені літаратурнай адукацыі.

Тыпалогія нетрадыцыйных урокаў кантролю і ацэнкі ведаў па літаратуры, методыка іх правядзення.

Настаўнікі-наватары (М. Жуковіч, В. Бухавец, М. Верціхоўская, Д. Крываашэй і інш.) і іх вопыт у правядзенні нетрадыцыйных урокаў.

6. Выкарыстанне сучасных адукацыйных тэхналогій на асноўных этапах ўрока літаратуры

6.1. Выкарыстанне тэхналогій праектнага навучання на этапе праверкі дамашняга задання па літаратуры

Падрыхтоўка даследчых, творчых і інфармацыйных праектаў як эфектыўны сродак праверкі дамашняга задання па літаратуры. Дыферэнцыраваны падыход пры вызначэнні тэматыкі праектаў. Методыка вызначэння тэм і мэт праектаў.

Асаблівасці прэзентацыі праектаў вучнямі на этапе праверкі дамашняга задання (максімальная інфарматыўнасць, часавая абмежаванасць, спалучэнне індывідуальнага і групавога відаў дзейнасці і інш.). Структура і афармленне пашпарта праектнай працы і партфоліо. Крытэрыі ацэнкі праектаў па літаратуры.

6.2. Прымяненне тэхналогій перспектывных ліній пры вывучэнні новага матэрыялу ў V – IX класах

Методыка вылучэння скразных ліній у праграме па беларускай літаратуры для V – IX класаў. Тыпалогія скразных тэм па літаратуры: гісторыя літаратуры (вывучэнне твораў/творчасці класікаў), тэорыя літаратуры (літаратурныя трыпы, тэорыя вершаскладання), развіццё маўлення (эцюд – эсэ – сачыненне – водзыў – рэцэнзія).

Методыка падрыхтоўкі інфармацыйных апор, іх змястоўнае нападўненне. Структура інфармацыйнай карткі. Спалучэнне карткі-апоры і дадатковага матэрыялу (сачыненні, ілюстрацыі, творчыя работы).

6.3. Методыка выкарыстання элементаў педагагічных майстэрняў на этапе вывучэння новага матэрыялу ў X – XI класах

Выкарыстанне асноўных этапаў майстэрні (індукцыя, самаканструкцыя, сацыяканструкцыя, сацыялізацыя, разрыў, рэфлексія, панэль, слова майстра, творчасць) пры вывучэнні мастацкага твора, тэарэтыка-літаратурных паняццяў і звестак па гісторыі літаратуры на III ступені літаратурнай адукацыі.

Методыка вызначэння і вербальнай фармулёўкі праблемнага пытання і задання для правядзення работы па тэхналогіі. Праблемы ў ажыццяўленні работы па педагагічных майстэрнях і методыка іх вырашэння.

6.4. Выкарыстанне элементаў тэхналогій развіцця крытычнага пры замацаванні вывучанага матэрыялу

Агульнае і адметнае пра выкарыстанні асноўных стадый тэхналогіі (выклік, актуалізацыя ведаў, асэнсаванне, рэфлексія) пры замацаванні ведаў па гісторыі і тэорыі літаратуры ў V – VIII і IX – XI класах. Методыка ажыццяўлення прыёмаў тэхналогіі: праўдзівыя і непраўдзівыя сцвярджэнні, дыяграма Вена, выклік па ключавых словах, “думаі – дзяліся на пары – дзяліся думкамі”, кластэр, напісанне творчых работ (эсэ, тэлеграм, інтэрв’ю), сінквейн, канцэптуальная табліца.

6.5. Методыка прымянення элементаў модульнай тэхналогіі на этапе кантролю і ацэнкі ведаў вучняў

Рэйтынгавая ацэнка паспяховасці дзейнасці вучняў на ўроку літаратуры. Віды ўзроўняў ведаў вучняў: ніжэйшы (падзейны), павярхоўна-ацэначны (пазнавальны), сярэдні – анэстэтычны (безуважны да глыбокага бачання мастацкіх сродкаў), высокі ўзровень (асэнсаваны), вышэйшы ўзровень (асэнсавана-аналітычны), спецыфіка кожнага з іх.

Методыка распрацоўкі рознаўзроўневых заданняў па літаратуры. Вопыт сучасных настаўнікаў і метадыстаў пры распрацоўцы заданняў і пытанняў пяці ўзроўняў складанасці (П. Лявонава, І. Булаўкіна, Т. Мароз і інш.).

Тэхналагічная карта вывучэння модуля, яе структура і методыка напісання.

7. Методыка прымянення інфармацыйна-адукацыйных рэсурсаў на ўроках літаратуры

Каталог інфармацыйна-адукацыйных рэсурсаў па вучэбным прадмеце “Беларуская літаратура” для V – XI класаў.

Нацыянальныя адукацыйныя інтэрнэт-парталы, методыка іх выкарыстання пры правядзенні ўрокаў па беларускай літаратуры (“Беларуская палічка” (<http://knihi.com/>), “Вершы беларускіх паэтаў” (<http://www.vershy.ru/>), “Вершы пра каханне” (<http://moukahanu.ru/>), “Вершы пра Беларусь” (<http://sinyavokaya.ru/>) і інш.).

Методыка прымянення ЭСН “Беларуская літаратура. Сусвет роднага слова” і інфармацыйнага выдання “Паэт красы і гармоніі: да 120-годдзя з дня нараджэння Максіма Багдановіча (1891 – 1917)” на ўроках літаратуры ў V – IX класах.

Выкарыстанне магчымасцей віртуальных музеяў і сайтаў, прысвечаных беларускім пісьменнікам, на ўроках літаратуры (“Максім Багдановіч” (<http://bogdanovich149.narod.ru/>), “Іван Навуменка. Крыніцы б’юць з глыбінь” (<http://naumenka.goub.org/>), “Барыс Сачанка: віртуальны музей” (<http://sachenko.iatp.by/>) і інш.).

Прымяненне на ўроку і ў пазаўрочнай дзейнасці электронных хрэстаматый, гукавых электронных выданняў, мастацкіх электронных выданняў, аўдыякніг (“Беларуская і руская літаратура. У дапамогу навучэнцам”, “Колас Я. Новая зямля (паэма). На ростанях (трылогія)”, “Творы па беларускай літаратуры для завучвання на памяць: паэмы, вершы, проза, песні”, “Беларускія народныя казкі”, “Гарэцкі М. Дзве душы” і інш.).

Прымяненне электронных выданняў як сродкаў рэалізацыі міжпрадметных сувязей пры вывучэнні беларускай літаратуры (ЭВ “Мастацтва ў школе: жывапіс, скульптура” і інш.).

8. Канструктар сучаснага ўрока літаратуры

Асноўныя кампаненты канструктара сучаснага ўрока літаратуры. Методыка напісання тэхналагічнай карты ўрока (паглыбленне паняцця).

Сцэнарый урока літаратуры як інавацыйная форма бягучага планавання. Погляды метадыстаў на структуру і змястоўнае назаўненне сцэнарыя ўрока (А. Лісейчыкаў, В. Праскаловіч, А. Руцкая і інш.). Методыка напісання сцэнарыя ўрока.

РЕПОЗИТОРИЙ БГПУ

ІНФАРМАЦЫЙНА-МЕТАДЫЧНАЯ ЧАСТКА

Літаратура

Асноўная:

1. Адукацыйны стандарт вучэбнага прадмета “Беларуская літаратура” (I – XI класы) // Роднае слова. – 2009. – № 8. – С. 96 – 100.
2. Вучэбная праграма для ўстаноў агульнай сярэдняй адукацыі з беларускай і рускай мовамі навучання. Беларуская літаратура. V—XI класы / М-ва адукацыі Рэсп. Беларусь. – Мінск, 2012.
3. Гоўзіч, І.М. Методыка выкладання беларускай літаратуры / Гоўзіч І.М. [і інш.]. – Мінск, 2012.
4. Канцэпцыя вучэбнага прадмета “Беларуская літаратура” // Роднае слова. – 2009. – № 8. – С. 80 – 89.
5. Лугоўскі, А.І. Методыка выкладання беларускай літаратуры: вучэб.-метад. дапам. / А.І. Лугоўскі. – 3-е выд. – Мінск, 2007.
6. Лугоўскі, А.І. Слоўнік студэнта-філолага па методыцы выкладання беларускай літаратуры / А.І. Лугоўскі. – 2-е выд. – Мінск, 2008.
7. Методыка выкладання беларускай літаратуры: вучэб. дапам. / Л.В.Асташонак [і інш.]; пад рэд. В.Я. Ляшук. – Мінск, 2000.
8. Мішчанчук, М.І. Настаўніку – пра настаўнікаў / М.І. Мішчанчук. – Мінск, 1989.
9. Руцкая, А.В. Методыка выкладання беларускай літаратуры: вучэб. дапам. / А.В. Руцкая, М.У. Грынько. – Гродна, 2010.
10. Урок літаратуры ў школе: кніга для настаўніка // М.А. Лазарук [і інш.]; пад рэд. М.А. Лазарука, В.У. Івашына. – Мінск, 1995.

Дадатковая:

1. Беларуская мова і літаратура: 8 – 9 кл.: прыкладнае каляндарна-тэматычнае планаванне: дапам. для настаўнікаў агульнаадукац. устаноў / І.М. Саматыя [і інш.]. – Мінск, 2012.
2. Валочка, Г.М. Беларуская мова і літаратура: 5 – 6 кл.: прыкладнае каляндарна-тэматычнае планаванне: дапам. для настаўнікаў агульнаадукац. устаноў / Г.М. Валочка, С.А. Язерская, Т.У. Логінава. – Мінск, 2012.
3. Вывучэнне беларускай літаратуры ў кантэксце сусветнай: зб. артыкулаў / пад рэд. М.А. Лазарука. – Мінск, 1994.
4. Вывучэнне літаратуры: пытанні методыкі: зб. артыкулаў / пад рэд. В.У. Івашына. – Мінск, 1980.
5. Выкарыстанне сучасных адукацыйных тэхналогій на ўроках беларускай мовы і літаратуры / пад агул. рэд. С.І. Цыбульскай. – Мінск, 2006.
6. Жуковіч, М.В. Сучасныя педагагічныя тэхналогіі на ўроках беларускай мовы і літаратуры: дапам. для настаўнікаў устаноў, якія забяспечваюць атрыманне агул. сярэд. адукацыі / М.В. Жуковіч. – Мінск, 2007.
7. Запрудский, Н.И. Современные школьные технологии / Н.И. Запрудский. – Минск, 2006.
8. Зелянко, В.У. Беларуская мова і літаратура: 10 – 11 кл.: прыкладнае каляндарна-тэматычнае планаванне: дапам. для настаўнікаў агульнаадукац. устаноў / В.У. Зелянко, Н.У. Целяпун, І.У. Булаўкіна. – Мінск, 2012.

9. Карухіна, В.А. Беларуская літаратура ў 8 класе / В.А. Карухіна, П.І. Лявонава, І.М. Слесарава. – Мінск, 2012.
10. Корст, Н.О. Очерки по методике анализа художественных произведений в школе / Н.О. Корст. – М., 1986.
11. Кудряшев, Н.И. Взаимосвязь методов обучения на уроках литературы / Н.И. Кудряшев. – М., 1981.
12. Логінава, Т.У. Беларуская літаратура ў 7 класе / Т.У. Логінава, Т.І. Мароз. – Мінск, 2012.
13. Макарэвіч, А. Праблемнае выкладанне літаратуры ў X – XI класах па сістэме перспектыўных ліній / А. Макарэвіч // Роднае слова. – 1994. – № 9, 10, 12.
14. Методыка аналізу літаратурнага твора ў школе: зб. навук. прац / пад рэд. М.А. Лазарука. – Мінск, 1985.
15. Методика преподавания литературы / под ред. З.Я.Рез. 2-е изд. – М., 1985.
16. Методика преподавания литературы: учеб. для студентов пед. вузов / под ред. О.Ю. Богдановой. — М., 1999.
17. Мішчанчук, М.І. Беларуская літаратура ў 11 класе: кніга для настаўнікаў / М.І. Мішчанчук, Г.Я. Адамовіч. – Мінск, 2001.
18. Нестандартныя ўрокі па беларускай мове і літаратуры. 5 – 11 класы: дапам для настаўнікаў агульнаадукац. устаноў / А.М. Евіч [і інш.]. – Мазыр, 2009.
19. Педагогика: Большая современная энциклопедия / сост. Е.С. Рапацевич. – Минск, 2005.
20. Язерская, С.А. Беларуская мова і літаратура: 5 – 6 кл.: прыкладнае каляндарна-тэматычнае планаванне: дапам. для настаўнікаў агульнаадукац. устаноў / С.А. Язерская, Л.К. Цітова. – Мінск, 2012.

Крытэрыі ацэнак вынікаў вучэбнай дзейнасці

	Крытэрыі ацэнкі
“Не залічана”	<p>Адсутнасць ведаў і кампетэнцый у рамках адукацыйнага стандарта ці адмова ад адказу. Фрагментарныя веды ў рамках адукацыйнага стандарта; веданне асобных фактаў з літаратурных крыніц, якія рэкамендаваны праграмай дысцыпліны; няздольнасць выкарыстоўваць навуковую тэрміналогію; пасіўнасць на занятках. Недастаткова поўны аб’ём ведаў у рамках адукацыйнага стандарта; веданне часткі асноўнай літаратуры, якая рэкамендавана вучэбнай праграмай; выкарыстанне навуковай тэрміналогіі з памылкамі; няздольнасць арыентавацца ў асноўных тэорыях і канцэпцыях дысцыпліны; пасіўнасць на занятках</p>
“Залічана”	<p>Сістэматызаваныя, глыбокія і поўныя веды па ўсіх раздзелах вучэбнай праграмы; выкарыстанне навуковай тэрміналогіі, лагічна вытрыманыя адказы, здольнасць рабіць абгрунтаваныя вывады; засваенне асноўнай і дадатковай літаратуры праграмы дысцыпліны; здольнасць арыентавацца ў асноўных тэорыях і даваць іх крытычную ацэнку; самастойная і актыўная работа на занятках</p>

РЕПОЗИТОРИЙ БГПУ

**УСТАНОВА АДУКАЦЫІ
“БЕЛАРУСКІ ДЗЯРЖАЎНЫ ПЕДАГАГІЧНЫ ЎНІВЕРСІТЭТ
ІМЯ МАКСІМА ТАНКА”**

ЗАЦВЯРДЖАЮ

Прарэктар па вучэбнай рабоце

_____ У.У. Шлыкаў

“ _____ ” _____ 2012 г.

Рэгістрацыйны № УД – 33-02-32/2012/ р.

**Сучасны ўрок літаратуры:
патрабаванні, тыпалогія, структура
(дысцыпліна на выбар)**

Вучэбная праграма другой ступені вышэйшай адукацыі

для спецыяльнасці 1–08 80 02 Тэорыя і методыка навучання і выхавання
(беларуская літаратура)

Факультэт беларускай і рускай філалогіі
Кафедра беларускай літаратуры і культуры

Курс I
Семестр I

Лекцыі – 30
Практычныя заняткі – 6
Усяго аўдыторных гадзін
па дысцыпліне – 36
Усяго гадзін
па дысцыпліне – 82

Залік – I семестр

Форма атрымання
вышэйшай адукацыі –
дзённая,

Складальнікі: Гоўзіч І.М., загадчык кафедры беларускай літаратуры і культуры,
кандыдат філалагічных навук, дацэнт;
Заяц Н.В., дацэнт кафедры беларускай літаратуры і культуры, кандыдат
філалагічных навук, дацэнт

2012 г.

Вучэбная праграма складзена на аснове базавай праграмы “Сучасны ўрок літаратуры: патрабаванні, тыпалогія, структура”, зацверджанай _____ .2012 г., рэгістрацыйны № УД – 33-02-33/2012/ р.баз.

Разгледжана і рэкамендавана да зацвярджэння на пасяджэнні кафедры беларускай літаратуры і культуры 25 чэрвеня 2012 г. (пратакол № 14)

Загадчык кафедры

_____ І.М. Гоўзіч

Адобрана і рэкамендавана да зацвярджэння саветам факультэта беларускай і рускай філалогіі 27 чэрвеня 2012 г. (пратакол № 10)

Старшыня

Савета факультэта

_____ В.Д. Старычонок

РЕПОЗИТОРИЙ БГПУ

ТЛУМАЧАЛЬНАЯ ЗАПІСКА

Праграма дысцыпліны на выбар “Сучасны ўрок літаратуры: патрабаванні, тыпалогія, структура” распрацавана з улікам патрабаванняў, якія прад’яўляюцца да адукацыі на сучасным этапе, да ўдасканалення метадаў і прыёмаў выкладання літаратуры ва ўмовах пераходу да новай педагагічнай парадыгмы асобна арыентаванага навучання і інтэграцыі нацыянальнай сістэмы адукацыі ў сусветную адукацыйную прастору.

Асноўная мэта вывучэння курса – засваенне і паглыбленне магістрантамі тэарэтычных асноў распрацоўкі і пабудовы ўрокаў розных відаў, фарміраванне ў іх сістэмы ведаў, уменняў і навыкаў, неабходных для ўсвядомленага выбару эфектыўных метадаў, прыёмаў і форм выкладання слоўнага мастацтва, пошуку новых тэхналогій, ажыццяўлення актуальных, звязаных з арганізацыяй урока, аналізам мастацкіх твораў розных родаў і жанраў, этапамі вывучэння літаратурнага твора. У працэсе засваення курса магістранты набываюць навыкі сістэматычнай працы па павышэнню сваёй метадычнай культуры і педагагічнага майстэрства, выбару аптымальных шляхоў навучання літаратуры.

Задачы курса вынікаюць з пастаўленых мэт і зводзяцца да рэалізацыі ў працэсе яго выкладання наступных фактараў:

- раскрыць рэцыпіентам дыдактычныя і метадалагічныя асновы і палажэнні курса;
- выпрацаваць у слухачоў курсу навыкі самастойнага разумення інавацыйных тэхналогій правядзення ўрокаў розных тыпаў і відаў;
- зацікавіць магістрантаў дыскусійнымі пытаннямі выкладання літаратуры, падрыхтаваць іх да самастойнай, творчай інтэрпрэтацыі нявырашаных у педагагічнай і метадычнай навуцы праблем.

Змест метадычнай (як і літаратурнай увогуле) адукацыі складаецца з чатырох асноўных кампанентаў: ведаў; уменняў і навыкаў; вопыту практычнай дзейнасці; сістэмы нормаў адносін да рэчаіснасці, да людзей, да сябе.

Першы кампанент (веды) фарміруецца шляхам засваення магістрантамі разнастайнага метадычнага і тэарэтычнага матэрыялу. Другі кампанент (уменні і навыкі) стварае базу для іх далейшай самаадукацыі. Праграма арыентуе магістранта на фарміраванне і развіццё разнапланавых уменняў і навыкаў: **метадычных**, звязаных з адборам, сістэматызацыяй метадычнага матэрыялу, з вызначэннем тыпаў і відаў урокаў, іх планаваннем, аналізам; **аналітычных** (аналіз твора (эпізода), сюжэта, кампазіцыі, мовы мастацкіх твораў розных родаў і жанраў, тэарэтыка-літаратурных паняццяў і інш.); **сінтэзуючых** (здольнасці абагульняць матэрыял, рабіць самастойныя высновы, супастаўляць факты і з’явы); **практычных** (планаванне і правядзенне ўрокаў розных тыпаў і відаў). Трэці кампанент – вопыт практычнай дзейнасці – набываецца магістрантамі падчас праходжання педагагічнай практыкі.

У выніку вывучэння дысцыпліны спецыяліст павінен **ведаць**:

- метадалагічныя асновы дысцыпліны;
- тыпалогію сучаснага ўрока па літаратуры;
- перспектывы развіцця нетрадыцыйных форм навучання літаратуры;

– найбольш эфектыўныя інавацыйныя педагогічныя тэхналогіі і методыку іх выкарыстання на асноўных этапах урока.

Спецыяліст павінен умець:

– валодаць прафесійнымі навыкамі аналізу метадычных фактаў і з’яў;
– прымяняць атрыманыя веды пры вырашэнні педагогічных, вучэбна-выхаваўчых і навукова-метадычных задач з улікам узроставых і індывідуальных адрозненняў вучняў, сацыяльна-псіхалагічных асаблівасцей вучнёўскіх калектываў і канкрэтных педагогічных сітуацый;

– рыхтаваць тэхналагічную карту ўрока і пісаць сцэнарыі ўрокаў літаратуры з выкарыстаннем інавацыйных педагогічных тэхналогій;

– выбіраць і выкарыстоўваць у вучэбным працэсе найбольш эфектыўныя педагогічныя тэхналогіі.

На вывучэнне дысцыпліны на выбар “Сучасны ўрок літаратуры: патрабаванні, тыпалогія, структура” на дзённым аддзяленні для другой ступені вышэйшай адукацыі (магістратура) прадугледжана 36 гадзін аўдыторных заняткаў: 30 гадзін лекцыйных і 6 гадзін практычных заняткаў. Форма кантролю ведаў – залік.

На вывучэнне дысцыпліны на выбар “Сучасны ўрок літаратуры: патрабаванні, тыпалогія, структура” на завочным аддзяленні для другой ступені вышэйшай адукацыі (магістратура) усяго прадугледжана 6 гадзін аўдыторных заняткаў: 6 гадзін лекцыйных заняткаў, 30 адведзена на самастойную работу. Форма кантролю ведаў – залік.

ЗМЕСТ ВУЧЭБНАГА МАТЭРЫЯЛУ

1. Уводзіны

Мэты, задачы і структура курса. З гісторыі станаўлення класна-ўрочнай сістэмы (паглыбленне паняцця). Погляды сучасных айчынных метадыстаў на класна-ўрочную сістэму (М. Кныш, А. Лугоўскі, Т. Мушынская, Я. Перавозная, А. Руцкая і інш.).

Пошук новых форм навучання па літаратуры як сродак аптымізацыі адукацыйнага працэсу.

2. Тэарэтычныя асновы зместу і тэхналогіі ўрока: псіхалага-педагагічны аспект

Мадэль сучаснага ўрока па літаратуры. Педагогіка і псіхалогія пра змест і тэхналогіі сучаснага ўрока (паглыбленне паняцця). Фарміраванне культуралагічнай кампетэнцыі вучняў і яе кампанентаў (кагнітыўны, практычны, каштоўнасна-змястоўны) як задача дзейнасці настаўніка на сучасным уроку.

Пабудова мадэлі працэсу навучання літаратуры з выкарыстаннем найноўшых (высокатэхналагічных, электронных) інфармацыйна-адукацыйных рэсурсаў (ІАР).

Настаўнікі-наватары пра асновы зместу і тэхналогіі ўрока па літаратуры.

3. Урок літаратуры ў сучасных умовах агульнай сярэдняй адукацыі

Шляхі ўдасканалення сучаснага ўрока літаратуры (узмацненне мэтанакіраванасці дзейнасці настаўніка і вучняў; павышэнне пазнавальнай самастойнасці і творчай актыўнасці вучняў; інтэнсіфікацыя вучэбна-выхаваўчага працэсу на ўроку; здзяйсненне ўнутрыпрадметных і міжпрадметных сувязей; удасканаленне тыпалогіі і структуры ўрока), спецыфіка кожнага з іх.

Удакладненне тыпалогіі і класіфікацыі ўрокаў метадыстамі. Выбар найбольш эфектыўных тыпаў і відаў урокаў у адпаведнасці з сучаснай адукацыйнай траекторыяй. Структура і асноўныя этапы ўрока літаратуры і іх трансфармацыя ў адукацыйнай прасторы XXI стагоддзя.

Рэпрэзентацыя асноўных тыпаў і відаў урокаў ў вучэбна-метадычных дапаможніках па літаратуры (2010 – 2012 гг.).

4. Інтэграваныя ўрокі літаратуры

Інтэграцыя як аб'яднанне, злучэнне элементаў розных адукацыйных прадметаў у адзінае цэлае. Перавагі інтэграваных заняткаў перад традыцыйнымі. Узроўні (ступені) інтэграцыі: тэматычная, канцэптуальная, праблемная, тэарэтычная. Умовы правядзення інтэграваных заняткаў. Змест і структура інтэграваных урокаў. Рэгіянальны кампанент інтэграваных заняткаў.

Спраба стварэння інтэграваных курсаў ў нацыянальнай сістэме адукацыі ў 2000-я гады.

Рэалізацыя інтэграцыі рускай і беларускай літаратуры, літаратуры і гісторыі, літаратуры і мовы, літаратуры і выяўленчага мастацтва, літаратуры і жывапісу, літаратуры і геаграфіі пры правядзенні заняткаў на II і III ступенях літаратурнай адукацыі.

5. Методыка правядзення нетрадыцыйных урокаў літаратуры

Прычыны ўзнікнення нетрадыцыйных урокаў літаратуры: тэорыя і гісторыя пытання. Нетрадыцыйныя ўрокі літаратуры і іх віды (паглыбленне паняцця).

Найбольш эфектыўныя тыпы нетрадыцыйных урокаў на II ступені літаратурнай адукацыі, методыка іх арганізацыі і правядзення. Асноўныя тыпы нетрадыцыйных урокаў на III ступені літаратурнай адукацыі.

Тыпалогія нетрадыцыйных урокаў кантролю і ацэнкі ведаў па літаратуры, методыка іх правядзення.

Настаўнікі-наватары (М. Жуковіч, В. Бухавец, М. Верціхоўская, Д. Крываашэй і інш.) і іх вопыт у правядзенні нетрадыцыйных урокаў.

6. Выкарыстанне сучасных адукацыйных тэхналогій на асноўных этапах ўрока літаратуры

6.1. Выкарыстанне тэхналогій праектнага навучання на этапе праверкі дамашняга задання па літаратуры

Падрыхтоўка даследчых, творчых і інфармацыйных праектаў як эфектыўны сродак праверкі дамашняга задання па літаратуры. Дыферэнцыраваны падыход пры вызначэнні тэматыкі праектаў. Методыка вызначэння тэм і мэт праектаў.

Асаблівасці прэзентацыі праектаў вучнямі на этапе праверкі дамашняга задання (максімальная інфарматыўнасць, часавая абмежаванасць, спалучэнне індывідуальнага і групавога відаў дзейнасці і інш.). Структура і афармленне пашпарта праектнай працы і партфоліо. Крытэрыі ацэнкі праектаў па літаратуры.

6.2. Прымяненне тэхналогій перспектывных ліній пры вывучэнні новага матэрыялу ў V – IX класах

Методыка вылучэння скразных ліній у праграме па беларускай літаратуры для V – IX класаў. Тыпалогія скразных тэм па літаратуры: гісторыя літаратуры (ывучэнне твораў/творчасці класікаў), тэорыя літаратуры (літаратурныя трыпы, тэорыя вершаскладання), развіццё маўлення (эцюд – эсэ – сачыненне – водзыў – рэцэнзія).

Методыка падрыхтоўкі інфармацыйных апор, іх змястоўнае нападўненне. Структура інфармацыйнай карткі. Спалучэнне карткі-апоры і дадатковага матэрыялу (сачыненні, ілюстрацыі, творчыя работы).

6.3. Методыка выкарыстання элементаў педагагічных майстэрняў на этапе вывучэння новага матэрыялу ў X – XI класах

Выкарыстанне асноўных этапаў майстэрні (індукцыя, самаканструкцыя, сацыяканструкцыя, сацыялізацыя, разрыў, рэфлексія, панэль, слова майстра, творчасць) пры вывучэнні мастацкага твора, тэарэтыка-літаратурных паняццяў і звестак па гісторыі літаратуры на III ступені літаратурнай адукацыі.

Методыка вызначэння і вербальнай фармулёўкі праблемнага пытання і задання для правядзення работы па тэхналогіі. Праблемы ў ажыццяўленні работы па педагагічных майстэрнях і методыка іх вырашэння.

6.4. Выкарыстанне элементаў тэхналогій развіцця крытычнага пры замацаванні вывучанага матэрыялу

Агульнае і адметнае пра выкарыстанні асноўных стадый тэхналогіі (выклік, актуалізацыя ведаў, асэнсаванне, рэфлексія) пры замацаванні ведаў па гісторыі і тэорыі літаратуры ў V – VIII і IX – XI класах. Методыка ажыццяўлення прыёмаў тэхналогіі: праўдзівыя і непраўдзівыя сцвярджэнні, дыяграма Вена, выклік па ключавых словах, “думай – дзяліся на пары – дзяліся думкамі”, кластэр, напісанне творчых работ (эсэ, тэлеграм, інтэрв’ю), сінквейн, канцэптуальная табліца.

6.5. Методыка прымянення элементаў модульнай тэхналогіі на этапе кантролю і ацэнкі ведаў вучняў

Рэйтынгавая ацэнка паспяховасці дзейнасці вучняў на ўроку літаратуры. Віды ўзроўняў ведаў вучняў: ніжэйшы (падзейны), павярхоўна-ацэначны (пазнавальны), сярэдні – анэстэтычны (безуважны да глыбокага бачання мастацкіх сродкаў), высокі ўзровень (асэнсаваны), вышэйшы ўзровень (асэнсавана-аналітычны), спецыфіка кожнага з іх.

Методыка распрацоўкі рознаўзроўневых заданняў па літаратуры. Вопыт сучасных настаўнікаў і метадыстаў пры распрацоўцы заданняў і пытанняў пяці ўзроўняў складанасці (П. Лявонава, І. Булаўкіна, Т. Мароз і інш.).

Тэхналагічная карта вывучэння модуля, яе структура і методыка напісання.

7. Методыка прымянення інфармацыйна-адукацыйных рэсурсаў на ўроках літаратуры

Каталог інфармацыйна-адукацыйных рэсурсаў па вучэбным прадмеце “Беларуская літаратура” для V – XI класаў.

Нацыянальныя адукацыйныя інтэрнэт-парталы, методыка іх выкарыстання пры правядзенні ўрокаў па беларускай літаратуры (“Беларуская палічка” (<http://knihi.com/>), “Вершы беларускіх паэтаў” (<http://www.vershy.ru/>), “Вершы пра каханне” (<http://moukahanu.ru/>), “Вершы пра Беларусь” (<http://sinyavokaya.ru/>) і інш.).

Методыка прымянення ЭСН “Беларуская літаратура. Сусвет роднага слова” і інфармацыйнага выдання “Паэт красы і гармоніі: да 120-годдзя з дня нараджэння Максіма Багдановіча (1891 – 1917)” на ўроках літаратуры ў V – IX класах.

Выкарыстанне магчымасцей віртуальных музеяў і сайтаў, прысвечаных беларускім пісьменнікам, на ўроках літаратуры (“Максім Багдановіч” (<http://bogdanovich149.narod.ru/>), “Іван Навуменка. Крыніцы б’юць з глыбінь” (<http://naumenka.goub.org/>), “Барыс Сачанка: віртуальны музей” (<http://sachenko.iatp.by/>) і інш.).

Прымяненне на ўроку і ў пазаўрочнай дзейнасці электронных хрэстаматый, гукавых электронных выданняў, мастацкіх электронных выданняў, аўдыякніг (“Беларуская і руская літаратура. У дапамогу навучэнцам”, “Колас Я. Новая зямля (паэма). На ростанях (трылогія)”, “Творы па беларускай літаратуры для завучвання на памяць: паэмы, вершы, проза, песні”, “Беларускія народныя казкі”, “Гарэцкі М. Дзве душы” і інш.).

Прымяненне электронных выданняў як сродкаў рэалізацыі міжпрадметных сувязей пры вывучэнні беларускай літаратуры (ЭВ “Мастацтва ў школе: жывапіс, скульптура” і інш.).

8. Канструктар сучаснага ўрока літаратуры

Асноўныя кампаненты канструктара сучаснага ўрока літаратуры. Методыка напісання тэхналагічнай карты ўрока (паглыбленне паняцця).

Сцэнарый урока літаратуры як інавацыйная форма бягучага планавання. Погляды метадыстаў на структуру і змястоўнае назаўненне сцэнарыя ўрока (А. Лісейчыкаў, В. Праскаловіч, А. Руцкая і інш.). Методыка напісання сцэнарыя ўрока.

РЕПОЗИТОРИЙ БГПУ

**Вучэбна-метадычная карта дысцыпліны
«Сучасны ўрок літаратуры: патрабаванні, тыпалогія, структура»
(дзённае аддзяленне)**

Нумар тэмы, заняткаў	Назва тэмы, заняткаў; пералік вывучаемых пытанняў	Колькасць аўдыторных гадзін				Матэрыяльнае забеспячэнне заняткаў (наглядныя, метадычныя дапаможнікі і інш.)	Літаратура	Формы кантролю ведаў
		лекцыі	практычныя (семінарскія) заняткі	лабараторныя заняткі	кіруемая самастойная работа			
1	2	3	4	5	6	7	8	9
	Сучасны ўрок літаратуры: патрабаванні, тыпалогія, структура (36)	30	6					
1.	Уводзіны	2						
1.	Уводзіны 1. Мэты, задачы і структура курса. 2. 3 гісторыі станаўлення класна-ўрочнай сістэмы (паглыбленне паняцця). 3. Погляды сучасных айчынных метадыстаў на класна-ўрочную сістэму. 4. Пошук новых форм навучання па літаратуры як сродак аптымізацыі адукацыйнага працэсу.	2				Часопісы “Роднае слова”, “Беларуская мова і літаратура”	[2] [3] [4] [5] [7] [9] [10]	
2.	Тэарэтычныя асновы зместу і тэхналогіі ўрока: псіхалага-педагагічны аспект	2						
2.	Тэарэтычныя асновы зместу і тэхналогіі ўрока: псіхалага-педагагічны аспект 1. Мадэль сучаснага ўрока па літаратуры. 2. Педагагіка і псіхалогія пра змест і тэхналогіі сучаснага ўрока (паглыбленне паняцця). 3. Фарміраванне культуралагічнай кампетэнцыі вучняў і яе кампанентаў як задача дзейнасці настаўніка на сучасным уроку. 4. Пабудова мадэлі працэсу навучання літаратуры з	2				Камп’ютарная прэзентацыя № 1.	[2] [3] [5] [7] [9] [10]	

	выкарыстаннем найноўшых (высокатэхналагічных, электронных) інфармацыйна-адукацыйных рэсурсаў (ІАР). 5. Настаўнікі-наватары пра асновы зместу і тэхналогіі ўрока па літаратуры.							
3.	Урок літаратуры ў сучасных установах агульнай сярэдняй адукацыі	2	2					
3.1.	Урок літаратуры ў сучасных установах агульнай сярэдняй адукацыі 1. Шляхі ўдасканалення сучаснага ўрока літаратуры, спецыфіка кожнага з іх. 2. Удакладненне тыпалогіі і класіфікацыі ўрокаў метадыстамі. Выбар найбольш эфектыўных тыпаў і відаў урокаў у адпаведнасці з сучаснай адукацыйнай траекторыяй. 3. Структура і асноўныя этапы ўрока літаратуры і іх трансфармацыя ў адукацыйнай прасторы XXI стагоддзя. 4. Рэпрэзентацыя асноўных тыпаў і відаў урокаў ў вучэбна-метадычных дапаможніках па літаратуры (2010 – 2012 гг.).	2				Камп'ютарная прэзентацыя № 2.	[2] [3] [5] [7] [9] [10]	
3.2.	Дзелавая гульня “Сучасны ўрок літаратуры”		2			Камп'ютарная прэзентацыя № 2.	[2] [3] [5]	Правядзенне элементаў урокаў
4.	Інтэграваныя ўрокі літаратуры	4						
4.	Інтэграваныя ўрокі літаратуры 1. Інтэграцыя як аб'яднанне, злучэнне элементаў розных адукацыйных прадметаў у адзінае цэлае. 2. Перавагі інтэграваных заняткаў перад традыцыйнымі. 3. Узроўні (ступені) інтэграцыі: тэматычная, канцэптуальная, праблемная, тэрэтычная. 4. Умовы правядзення інтэграваных заняткаў. Змест і структура інтэграваных урокаў. 5. Рэгіянальны кампанент інтэграваных заняткаў. 6. Спроба стварэння інтэграваных курсаў ў нацыянальнай сістэме адукацыі ў 2000-я гады. 7. Рэалізацыя інтэграцыі рускай і беларускай літаратуры,	4				Камп'ютарная прэзентацыя № 3.	[2] [3] [5] [7] [9]	

	літаратуры і гісторыі, літаратуры і мовы, літаратуры і выяўленчага мастацтва, літаратуры і жывапісу, літаратуры і геаграфіі пры правядзенні заняткаў на II і III ступенях літаратурнай адукацыі.							
5.	Методыка правядзення нетрадыцыйных урокаў літаратуры	4	2					
5.1.	Методыка правядзення нетрадыцыйных урокаў літаратуры 1. Прычыны ўзнікнення нетрадыцыйных урокаў літаратуры: тэорыя і гісторыя пытання. 2. Нетрадыцыйныя ўрокі літаратуры і іх віды (паглыбленне паняцця). 3. Найбольш эфектыўныя тыпы нетрадыцыйных урокаў на II ступені літаратурнай адукацыі, методыка іх арганізацыі і правядзення. 4. Асноўныя тыпы нетрадыцыйных урокаў на III ступені літаратурнай адукацыі. 5. Тыпалогія нетрадыцыйных урокаў кантролю і ацэнкі ведаў па літаратуры, методыка іх правядзення. 6. Настаўнікі-наватары і іх вопыт у правядзенні нетрадыцыйных урокаў.	4				Камп'ютарная прэзентацыя № 4.	[2] [3] [5] [7] [9] [28]	
5.2.	Дзелавае гульня "Нетрадыцыйны ўрок літаратуры"		2			Камп'ютарная прэзентацыя № 4.	[2] [3] [5]	Правядзенне элементаў урокаў
6.	Выкарыстанне сучасных адукацыйных тэхналогій на асноўных этапах ўрока літаратуры	10						
6.1.	Выкарыстанне тэхналогій праектнага навучання на этапе праверкі дамашняга задання па літаратуры 1. Падрыхтоўка даследчых, творчых і інфармацыйных праектаў як эфектыўны сродак праверкі дамашняга задання па літаратуры. 2. Дыферэнцыраваны падыход пры вызначэнні тэматыкі праектаў. 3. Методыка вызначэння тэм і мэт праектаў.	2				Камп'ютарная прэзентацыя № 5.	[2] [3] [5] [7] [9] [15] [16]	

	<p>4. Асаблівасці прэзентацыі праектаў вучнямі на этапе праверкі дамашняга задання (максімальная інфарматыўнасць, часавая абмежаванасць, спалучэнне індывідуальнага і групавога відаў дзейнасці і інш.).</p> <p>5. Структура і афармленне пашпарта праектнай працы і партфолію.</p> <p>6. Крытэрыі ацэнкі праектаў па літаратуры.</p>						[17] [28]	
6.2.	<p><i>Прымяненне тэхналогіі перспектыўных ліній пры вывучэнні новага матэрыялу ў V – IX класах</i></p> <p>1. Методыка вылучэння скразных ліній у праграме па беларускай літаратуры для V – IX класаў.</p> <p>2. Тыпалогія скразных тэм па літаратуры: гісторыя літаратуры (вывучэнне твораў/творчасці класікаў), тэорыя літаратуры (літаратурныя трыпы, тэорыя вершаскладання), развіццё маўлення (эцюд – эсэ – сачыненне – водзыў – рэцэнзія).</p> <p>3. Методыка падрыхтоўкі інфармацыйных апор, іх змястоўнае нападўненне. Структура інфармацыйнай карткі.</p> <p>4. Спалучэнне карткі-апоры і дадатковага матэрыялу (сачыненні, ілюстрацыі, творчыя работы).</p>	2				Камп’ютарная прэзентацыя № 5.	[2] [3] [5] [7] [9] [15] [16] [17] [28]	
6.3.	<p><i>Методыка выкарыстання элементаў педагогічных майстэрняў на этапе вывучэння новага матэрыялу ў X – XI класах</i></p> <p>1. Выкарыстанне асноўных этапаў майстэрні для вывучэнні мастацкага твора на III ступені літаратурнай адукацыі.</p> <p>2. Прымяненне асноўных этапаў майстэрні пры вывучэнні тэарэтыка-літаратурных паняццяў на III ступені літаратурнай адукацыі.</p> <p>3. Выкарыстанне асноўных этапаў майстэрні пры вывучэнні звестак па гісторыі літаратуры на III ступені літаратурнай адукацыі.</p> <p>4. Методыка вызначэння і вербальнай фармулёўкі праблемнага пытання і задання для правядзення работы па тэхналогіі.</p> <p>5. Праблемы ў ажыццяўленні работы па педагогічных</p>	2				Камп’ютарная прэзентацыя № 5.	[2] [3] [5] [7] [9] [15] [16] [17] [28]	

	майстэрнях і методыка іх вырашэння.							
6.4.	<p>Выкарыстанне элементаў тэхналогіі развіцця крытычнага пры замацаванні вывучанага матэрыялу</p> <p>1. Агульнае і адметнае пра выкарыстанні асноўных стадыяў тэхналогіі (выклік, актуалізацыя ведаў, асэнсаванне, рэфлексія) пры замацаванні ведаў па гісторыі і тэорыі літаратуры ў V – VIII і IX – XI класах.</p> <p>2. Методыка ажыццяўлення прыёмаў тэхналогіі: праўдзівыя і непраўдзівыя сцвярджэнні, дыяграма Вена, выклік па ключавых словах, “думай – дзяліся на пары – дзяліся думкамі”, кластэр, напісанне творчых работ (эсэ, тэлеграм, інтэрв’ю), сінквейн, канцэптуальная табліца.</p>	2				Камп’ютарная прэзентацыя № 5.	[2] [3] [5] [7] [9] [15] [16] [17] [28]	
6.5.	<p>Методыка прымянення элементаў модульнай тэхналогіі на этапе кантролю і ацэнкі ведаў вучняў</p> <p>1. Рэйтынгавая ацэнка паспяховасці дзейнасці вучняў на ўроку літаратуры.</p> <p>2. Віды ўзроўняў ведаў вучняў, спецыфіка кожнага з іх.</p> <p>3. Методыка распрацоўкі рознаўзроўневых заданняў на літаратуры.</p> <p>4. Вопыт сучасных настаўнікаў і метадыстаў пры распрацоўцы заданняў і пытанняў пяці ўзроўняў складанасці.</p> <p>5. Тэхналагічная карта вывучэння модуля, яе структура і методыка напісання..</p>	2				Камп’ютарная прэзентацыя № 5.	[2] [3] [5] [7] [9] [15] [16] [17] [28]	
7.	Методыка прымянення інфармацыйна-адукацыйных рэсурсаў на ўроках літаратуры	4	2					
7.1.	<p>Методыка прымянення інфармацыйна-адукацыйных рэсурсаў на ўроках літаратуры</p> <p>1. Каталог інфармацыйна-адукацыйных рэсурсаў па вучэбным прадмеце “Беларуская літаратура” для V–XI класаў.</p> <p>2. Нацыянальныя адукацыйныя інтэрнэт-парталы, методыка іх выкарыстання пры правядзенні ўрокаў па беларускай літаратуры.</p> <p>3. Методыка прымянення ЭСН і інфармацыйных выданняў на ўроках літаратуры ў V – IX класах.</p>	4				Інфармацыйна-адукацыйныя рэсурсы	[15] [16] [17]	

	<p>4. Выкарыстанне магчымасцей віртуальных музеяў і сайтаў, прысвечаных беларускім пісьменнікам, на ўроках літаратуры.</p> <p>5. Прымяненне на ўроку і ў пазаўрочнай дзейнасці электронных хрэстаматый, гукавых электронных выданняў, мастацкіх электронных выданняў, аўдыякніг.</p> <p>6. Прымяненне электронных выданняў як сродкаў рэалізацыі міжпрадметных сувязей пры вывучэнні беларускай літаратуры.</p>							
7.2.	Дзелявая гульня “Урок літаратуры з выкарыстаннем іфармацыйна-адукацыйных рэсурсаў”		2			Іфармацыйна-адукацыйныя рэсурсы	[15] [16] [17]	Правядзенне элементаў урокаў
8.	Канструктар сучаснага ўрока літаратуры	2						
8.	<p>Канструктар сучаснага ўрока літаратуры</p> <p>1. Асноўныя кампаненты канструктара сучаснага ўрока літаратуры.</p> <p>2. Методыка напісання тэхналагічнай карты ўрока (паглыбленне паняцця).</p> <p>3. Сцэнарый урока літаратуры як інавацыйная форма бягучага планавання.</p> <p>4. Погляды метадыстаў на структуру і змястоўнае назаўважэнне сцэнарыя ўрока.</p> <p>5. Методыка напісання сцэнарыя ўрока.</p>	2				<p>Беларуская мова і літаратура V – XI класы.</p> <p>Прыкладнае каляндарна-тэматычнае планаванне.</p>	[3] [11] [12] [15] [16] [17] [18] [19] [22] [28] [30]	

**Вучэбна-метадычная карта дысцыпліны
«Сучасны ўрок літаратуры: патрабаванні, тыпалогія, структура»
(завочнае адзяленне)**

Нумар тэмы, заняткаў	Назва тэмы, заняткаў; пералік вывучаемых пытанняў	Колькасць аўдыторных гадзін				Матэрыяльнае забеспячэнне заняткаў (наглядныя, метадычныя дапаможнікі і інш.)	Літаратура	Формы кантролю ведаў
		лекцыі	практычныя (семінарскія) заняткі	лабараторныя заняткі	самастойная работа			
1	2	3	4	5	6	7	8	9
	Сучасны ўрок літаратуры: патрабаванні, тыпалогія, структура (36)	6			30			
1.	Уводзіны				2			
1.	Уводзіны 1. Мэты, задачы і структура курса. 2. 3 гісторыі станаўлення класна-ўрочнай сістэмы (паглыбленне паняцця). 3. Погляды сучасных айчынных метадыстаў на класна-ўрочную сістэму. 4. Пошук новых форм навучання па літаратуры як сродак аптымізацыі адукацыйнага працэсу.				2	Часопісы “Роднае слова”, “Беларуская мова і літаратура”	[2] [3] [4] [5] [7] [9] [10]	
2.	Тэарэтычныя асновы зместу і тэхналогіі ўрока: псіхалага-педагагічны аспект				2			
2.	Тэарэтычныя асновы зместу і тэхналогіі ўрока: псіхалага-педагагічны аспект 1. Мадэль сучаснага ўрока па літаратуры. 2. Педагагіка і псіхалогія пра змест і тэхналогіі сучаснага ўрока (паглыбленне паняцця). 3. Фарміраванне культуралагічнай кампетэнцыі вучняў і яе кампанентаў як задача дзейнасці настаўніка на сучасным уроку.				2	Камп’ютарная прэзентацыя № 1.	[2] [3] [5] [7] [9] [10]	

	<p>4. Пабудова мадэлі працэсу навучання літаратуры з выкарыстаннем найноўшых (высокатэхналагічных, электронных) інфармацыйна-адукацыйных рэсурсаў (ІАР).</p> <p>5. Настаўнікі-наватары пра асновы зместу і тэхналогіі ўрока па літаратуры.</p>							
3.	Урок літаратуры ў сучасных установах агульнай сярэдняй адукацыі	1			3			
3.1.	<p>Урок літаратуры ў сучасных установах агульнай сярэдняй адукацыі</p> <p>1. Шляхі ўдасканалення сучаснага ўрока літаратуры, спецыфіка кожнага з іх.</p> <p>2. Удакладненне тыпалогіі і класіфікацыі ўрокаў метадыстамі. Выбар найбольш эфектыўных тыпаў і відаў урокаў у адпаведнасці з сучаснай адукацыйнай траекторыяй.</p> <p>3. Структура і асноўныя этапы ўрока літаратуры і іх трансфармацыя ў адукацыйнай прасторы XXI стагоддзя.</p> <p>4. Рэпрэзентацыя асноўных тыпаў і відаў урокаў ў вучэбна-метадычных дапаможніках па літаратуры (2010 – 2012 гг.).</p>	1			1	Камп'ютарная прэзентацыя № 2.	[2] [3] [5] [7] [9] [10]	
3.2.	Дзелавая гульня “Сучасны ўрок літаратуры”				2	Камп'ютарная прэзентацыя № 2.	[2] [3] [5]	
4.	Інтэграваныя ўрокі літаратуры	1			3			
4.	<p>Інтэграваныя ўрокі літаратуры</p> <p>1. Інтэграцыя як аб'яднанне, злучэнне элементаў розных адукацыйных прадметаў у адзінае цэлае.</p> <p>2. Перавагі інтэграваных заняткаў перад градыцыйнымі.</p> <p>3. Узроўні (ступені) інтэграцыі: тэматычная, канцэптуальная, праблемная, тэарэтычная.</p> <p>4. Умовы правядзення інтэграваных заняткаў. Змест і структура інтэграваных урокаў.</p> <p>5. Рэгіянальны кампанент інтэграваных заняткаў.</p> <p>6. Спроба стварэння інтэграваных курсаў ў нацыянальнай сістэме адукацыі ў 2000-я гады.</p>	1			3	Камп'ютарная прэзентацыя № 3.	[2] [3] [5] [7] [9]	

	7. Рэалізацыя інтэграцыі рускай і беларускай літаратуры, літаратуры і гісторыі, літаратуры і мовы, літаратуры і выяўленчага мастацтва, літаратуры і жывапісу, літаратуры і геаграфіі пры правядзенні заняткаў на II і III ступенях літаратурнай адукацыі.							
5.	Методыка правядзення нетрадыцыйных урокаў літаратуры	1			5			
5.1.	Методыка правядзення нетрадыцыйных урокаў літаратуры 1. Прычыны ўзнікнення нетрадыцыйных урокаў літаратуры: тэорыя і гісторыя пытання. 2. Нетрадыцыйныя ўрокі літаратуры і іх віды (паглыбленне паняцця). 3. Найбольш эфектыўныя тыпы нетрадыцыйных урокаў на II ступені літаратурнай адукацыі, методыка іх арганізацыі і правядзення. 4. Асноўныя тыпы нетрадыцыйных урокаў на III ступені літаратурнай адукацыі. 5. Тыпалогія нетрадыцыйных урокаў кантролю і ацэнкі ведаў па літаратуры, методыка іх правядзення. 6. Настаўнікі-наватары і іх вопыт у правядзенні нетрадыцыйных урокаў.	1			3	Камп'ютарная прэзентацыя № 4.	[2] [3] [5] [7] [9] [28]	
5.2.	Дзелавая гульня “Нетрадыцыйны ўрок літаратуры”				2	Камп'ютарная прэзентацыя № 4.	[2] [3] [5]	
6.	Выкарыстанне сучасных адукацыйных тэхналогій на асноўных этапах ўрока літаратуры	1			9			
6.	Выкарыстанне сучасных адукацыйных тэхналогій на асноўных этапах ўрока літаратуры 1. Выкарыстанне тэхналогіі практнага навучання на этапе праверкі дамашняга задання па літаратуры. 2. Прымяненне тэхналогіі перспектывных ліній пры вывучэнні новага матэрыялу ў V – IX класах.	1			9	Камп'ютарная прэзентацыя № 5.	[2] [3] [5] [7] [9] [15]	

	<p>3. Методыка выкарыстання элементаў педагагічных майстэрняў на этапе вывучэння новага матэрыялу ў X – XI класах.</p> <p>4. Выкарыстанне элементаў тэхналогіі развіцця крытычнага пры замацаванні вывучанага матэрыялу.</p> <p>5. Методыка прымянення элементаў модульнай тэхналогіі на этапе кантролю і ацэнкі ведаў вучняў.</p>						[16] [17] [28]	
7.	Методыка прымянення інфармацыйна-адукацыйных рэсурсаў на ўроках літаратуры	1			5			
7.1.	<p>Методыка прымянення інфармацыйна-адукацыйных рэсурсаў на ўроках літаратуры</p> <p>1. Каталог інфармацыйна-адукацыйных рэсурсаў па вучэбным прадмеце “Беларуская літаратура” для V–XI класаў.</p> <p>2. Нацыянальныя адукацыйныя інтэрнэт-парталы, методыка іх выкарыстання пры правядзенні ўрокаў па беларускай літаратуры.</p> <p>3. Методыка прымянення ЭСН і інфармацыйных выданняў на ўроках літаратуры ў V – IX класах.</p> <p>4. Выкарыстанне магчымасцей віртуальных музеяў і сайтаў прысвечаных беларускім пісьменнікам, на ўроках літаратуры.</p> <p>5. Прымяненне на ўроку і ў пазаўрочнай дзейнасці электронных хрэстаматый, гукавых электронных выданняў, мастацкіх электронных выданняў, аўдыякніг.</p> <p>6. Прымяненне электронных выданняў як сродкаў рэалізацыі міжпрадметных сувязей пры вывучэнні беларускай літаратуры.</p>	1			3	Інфармацыйна-адукацыйныя рэсурсы	[15] [16] [17]	
7.2.	Дзелавая гульня “Урок літаратуры з выкарыстаннем інфармацыйна-адукацыйных рэсурсаў”				2	Інфармацыйна-адукацыйныя рэсурсы	[15] [16] [17]	
8.	Канструктар сучаснага ўрока літаратуры	1			1			
8.	<p>Канструктар сучаснага ўрока літаратуры</p> <p>1. Асноўныя кампаненты канструктара сучаснага ўрока літаратуры.</p> <p>2. Методыка напісання тэхналагічнай карты ўрока (паглыбленне паняцця).</p>	1			1	Беларуская мова і літаратура V – XI класы. Прыкладнае	[3] [11] [12] [15] [16]	

	<p>3. Сцэнарый ўрока літаратуры як інавацыйная форма бягучага планавання.</p> <p>4. Погляды метадыстаў на структуру і змястоўнае нападўненне сцэнарыя ўрока.</p> <p>5. Методыка напісання сцэнарыя ўрока.</p>					<p>каляндарна- тэматычнае планаванне.</p>	<p>[17] [18] [19] [22] [28] [30]</p>	
--	---	--	--	--	--	---	--	--

РЕПОЗИТОРИЙ БГПУ

ІНФАРМАЦЫЙНА-МЕТАДЫЧНАЯ ЧАСТКА Літаратура

Асноўная:

1. Адукацыйны стандарт вучэбнага прадмета “Беларуская літаратура” (I – XI класы) // Роднае слова. – 2009. – № 8. – С. 96 – 100.
2. Вучэбная праграма для ўстаноў агульнай сярэдняй адукацыі з беларускай і рускай мовамі навучання. Беларуская літаратура. V—XI класы / М-ва адукацыі Рэсп. Беларусь. – Мінск, 2012.
3. Гоўзіч, І.М. Методыка выкладання беларускай літаратуры / Гоўзіч І.М. [і інш.]. – Мінск, 2012.
4. Канцэпцыя вучэбнага прадмета “Беларуская літаратура” // Роднае слова. – 2009. – № 8. – С. 80 – 89.
5. Лугоўскі, А.І. Методыка выкладання беларускай літаратуры: вучэб.-метад. дапам. / А.І. Лугоўскі. – 3-е выд. – Мінск, 2007.
6. Лугоўскі, А.І. Слоўнік студэнта-філолага па метадыцы выкладання беларускай літаратуры / А.І. Лугоўскі. – 2-е выд. – Мінск, 2008.
7. Методыка выкладання беларускай літаратуры: вучэб. дапам. / Л.В. Асташонак [і інш.]; пад рэд. В.Я. Ляшугі. – Мінск, 2000.
8. Мішчанчук, М.І. Настаўніку – пра настаўнікаў / М.І. Мішчанчук. – Мінск, 1989.
9. Руцкая, А.В. Методыка выкладання беларускай літаратуры: вучэб. дапам. / А.В. Руцкая, М.У. Грынько. – Гродна, 2010.
10. Урок літаратуры ў школе: кніга для настаўніка // М.А. Лазарук [і інш.]; пад рэд. М.А. Лазарука, В.У. Івашына. – Мінск, 1995.

Дадатковая:

1. Беларуская мова і літаратура: 8 – 9 кл.: прыкладнае каляндарна-тэматычнае планаванне: дапам. для настаўнікаў агульнаадукац. устаноў / І.М. Саматыя [і інш.]. – Мінск, 2012.
2. Валочка, Г.М. Беларуская мова і літаратура: 5 – 6 кл.: прыкладнае каляндарна-тэматычнае планаванне: дапам. для настаўнікаў агульнаадукац. устаноў / Г.М. Валочка, С.А. Язерская, Т.У. Логінава. – Мінск, 2012.
3. Вывучэнне беларускай літаратуры ў кантэксце сусветнай: зб. артыкулаў / пад рэд. М.А. Лазарука. – Мінск, 1994.
4. Вывучэнне літаратуры: пытанні метадыкі: зб. артыкулаў / пад рэд. В.У. Івашына. – Мінск, 1980.
5. Выкарыстанне сучасных адукацыйных тэхналогій на ўроках беларускай мовы і літаратуры / пад агул. рэд. С.І. Цыбульскай. – Мінск, 2006.
6. Жуковіч, М.В. Сучасныя педагагічныя тэхналогіі на ўроках беларускай мовы і літаратуры: дапам. для настаўнікаў устаноў, якія забяспечваюць атрыманне агул. сярэдняй адукацыі / М.В. Жуковіч. – Мінск, 2007.
7. Запрудский, Н.И. Современные школьные технологии / Н.И. Запрудский. – Минск, 2006.

8. Зелянко, В.У. Беларуская мова і літаратура: 10 – 11 кл.: прыкладнае каляндарна-тэматычнае планаванне: дапам. для настаўнікаў агульнаадукац. устаноў / В.У. Зелянко, Н.У. Целяпун, І.У. Булаўкіна. – Мінск, 2012.
9. Карухіна, В.А. Беларуская літаратура ў 8 класе / В.А. Карухіна, П.І. Лявонава, І.М. Слесарава. – Мінск, 2012.
10. Корст, Н.О. Очерки по методике анализа художественных произведений в школе / Н.О. Корст. – М., 1986.
11. Кудряшев, Н.И. Взаимосвязь методов обучения на уроках литературы / Н.И. Кудряшев. – М., 1981.
12. Логінава, Т.У. Беларуская літаратура ў 7 класе / Т.У. Логінава, Т.І. Мароз. – Мінск, 2012.
13. Макарэвіч, А. Праблемнае выкладанне літаратуры ў X – XI класах па сістэме перспектыўных ліній / А. Макарэвіч // Роднае слова. – 1994. – № 9, 10, 12.
14. Методыка аналізу літаратурнага твора ў школе: зб. навук. прац / пад рэд. М.А. Лазарука. – Мінск, 1985.
15. Методика преподавания литературы / под ред. З.Я.Рез. 2-е изд. – М., 1985.
16. Методика преподавания литературы: учеб. для студентов пед. вузов / под ред. О.Ю. Богдановой. — М., 1999.
17. Мішчанчук, М.І. Беларуская літаратура ў 11 класе: кніга для настаўнікаў / М.І. Мішчанчук, Г.Я. Адамовіч. – Мінск, 2001.
18. Нестандартныя ўрокі па беларускай мове і літаратуры. 5 – 11 класы: дапам для настаўнікаў агульнаадукац. устаноў / А.М. Евіч [і інш.]. – Мазыр, 2009.
19. Педагогика: Большая современная энциклопедия / сост. Е.С. Рапацевич. – Минск, 2005.
20. Язерская, С.А. Беларуская мова і літаратура: 5 – 6 кл.: прыкладнае каляндарна-тэматычнае планаванне: дапам. для настаўнікаў агульнаадукац. устаноў / С.А. Язерская, Л.К. Цітова. – Мінск, 2012.

Прадакол узгаднення вучэбнай праграмы
па вивучаемай дысцыпліне
з іншымі дысцыплінамі спецыяльнасці

Назва дысцыпліны, вивучэнне якой звязана з дысцыплінай рабочай праграмы	Кафедра, якая забяспечвае вивучэнне гэтай дысцыпліны	Прапановы кафедры аб зменах у змесце рабочай праграмы	Прынятае рашэнне кафедрай, якая распрацавала рабочую праграму (з указаннем даты і нумара прадакола)
«Сучасныя тэндэнцыі развіцця методыкі выкладання беларускай літаратуры»	кафедра беларускай літаратуры і культуры	няма	25. 06. 2012 г. Прадакол № 14
«Факультатыўныя заняткі па літаратуры»	кафедра беларускай літаратуры і культуры	няма	25. 06. 2012 г. Прадакол № 14

РЕПОЗИТОРИЙ БГПУ